

Irodalmi Jelen

XXV. évfolyam, 288. szám

2025. OKTÓBER

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **MÁRKÓ ABIGÉL** festménye (lásd a 19. oldalon)

Böszörményi Zoltán

A NewYork-i hajléktalan

*Kartonlapon alszik,
a New York-i metró
szellőzőrácsán.
Tegnap utolsó pénzét is
elveszítette a tőzsdén.
Mielőtt lefeküdt volna,
üres cserépedényt
helyezett maga elé,
s egy feliratot,
melyen ez áll:
„Metafizikai hajléktalan lettem.
Segítsetek!”*

Menekülés a valóság elől

*A minap megbetegedtem.
Elmentem a körzeti orvoshoz,
aki azonnali diétát rendelt el.
Szaladtam a sarki boltba,
megvásároltam az ajánlott
élelmiszereket.
Hazafelé azon törtem a fejem,
szellemem dietetikájával
mi legyen,
eszképizmussal próbálkozzam,
vagy hallgassak Epikuroszra,
aki az e világi boldogságkeresést,
a fájdalom és a szenvedés
kerülését ajánlotta...*

Polgár Vera

Bogi vasárnapja

Már felébredt, de még feküdt az ágyban, amikor meghallotta a telefon pittyegését. Kitapogatta a készüléket a párnája mellett. Hunyorogva olvasta az üzenetet: „Bocs, valami közbejött, ma nem megyek.”

Nem, én erre nem vagyok alkalmas, gondolta, erre keressenek mást. Én nem tudok Bogi szemébe nézni és ezt megmondani neki. Megint. Megrémül a látványtól, ahogy erőlködve, kínlódvá (és sikertelenül) próbálom normális artikulációval és mimikával kibuktatni magamból a szót: Apa.

Szorította a telefont, a plafont bámulta. Még most, három év után sem tudta megmagyarázni magának, mit ronthatott el, hogy az a férfi, akit Bogi Apának nevez, és aki hat évvel ezelőtt olyan szerelemmel adta magából neki azt a kislányt, hátat fordítson az eltervezett közös életüknek.

Hol repedt meg a burok, mikor keletkezett a rés, ahol befurakodhatott az erő, amely módszeresen rombolt az életterükben, amely nem tűrte az új felállást, a metszéspontok és a figyelemközpont átrendeződését, a felpuhult anyatestet? Hol és mikor buggyant meg a szenvedély, és lett belőle megsavanyodott, fáradt örömök kötelező kúrje? Mikor dugta ki fejét a szörny a falak repedéséből, és okádott ki magából minden imát, sóhajt, ígéretet, minden közösen eltöltött időbe beleálmódott jövőképet, a *kettenegyütt* legyőzhetetlennek vélt erejét, mindazt, ami történhetett volna velük, ha együtt maradnak ők hárman? Mikor? Tessék! – mutatott a szörny a hányadéokra. És ő megriadva bámulta az összerágott, félig emésztett, bomlásnak indult házasságuk romjait. Még tett néhány erőtlen próbálkozást, de végül belátta, hogy csoda csak a mesékben létezik. És akkor megértette, hogy nincs más választás. A szörny mindent vitt.

Azt a férfit, akit Bogi kedvéért Apának kell neveznie, s mások előtt következetesen a volt férjének titulál. És ebben a *voltférj* kifejezésben benne van a közös múltból lepattant parányi életdarab, a megbonthatatlanak vélt egység felvillanó idilli képe. A *voltférj* kifejezés ugyan viszonylag hamar szervesült bele a szó-készletébe, de valahányszor kimondta, perzselte a nyelvét. Nem így tervezte az életét.

Ma már András nem jelent többet számára, mint havonta a bankszámláján megjelenő tartásdíjat, és a kéthetenként, vasárnap reggel kilenckor megszólaló kapucsengőt. Olyankor Bogit kézen fogva leballag az első emeletről, és a kapu előtt átadja a kislányt, akár egy szépen díszített ajándékcsomagot.

Eleinte elindulás előtt megfésülködött, kevés ajakpírt kent a szájára, parfümöt fújt a füle mögé, hogy amikor a voltférj – Bogi miatt – megpuszítja az arcát két oldalról, érezze, mit veszített el. De ahogy múlt az idő, egyre szükségtelenebbnek érezte az ilyesfajta olcsó hódítási törekvéseket. Hagyta kimúlni magából a férfihez fűződő érzelmeit, engedte, sodródjanak el bárhova, csak Bogi ne veszítse el Apát, az ő voltférjét, mert Boginak kell András, kell Apa.

András életében kettéhasadt az idő, hiszen hét közben egy idegen férfi gyerekét fogja kézen. De olyankor is éppen olyan figyelmesen néz körül, mielőtt lelép a járdáról az úttestre, mint amikor Bogival sétál, olyankor sem fut át a már villogó zöldön, és éppen úgy bogarásszák ki azzal a másik gyerekkel együtt az utcanévtáblákon a betűket, mint Bogival: Tátra, Pannónia, Hollán Ernő. És vasárnaponként éppen úgy magyarázza Boginak is, mint annak a másik kislánynak, hogy *miazatátrapannónia és miazahollánernő* – ő mégis úgy gondolja, hogy a *voltférjből* Boginak jár a több.

Lassan kászálódott ki az ágyból, kényelmesen zuhanyozott, próbálta élvezni, hogy nem kell időre elkészülnie, de minduntalan előtolakodott az agya eldugott zugaiból a kérdés, hogyan álljon a gyerek elé. Bogi már ki tudja számolni az ujjain, hányat kell aludni csütörtöktől vasárnapig, mert különös módon mindig

csütörtökön jön elő a kérdéssel: „Mikor jön Apa?” És ő olyankor nyel egyet, mondja a számot, hányat kell addig aludni, és Bogi az ujjával mutatja a hármat vagy mindkét tenyerét kifeszítve a tízet. Ezen mindig kacarásznak. Tegnap este Bogi csak egy ujját emelte fel, és ő odakucorodott mellé, szorosan átölelve tartotta, amíg el nem aludt.

Belépett a gyerekszobába. A szekrényajtóra akasztott vállfán lógott a kislány új ruhája. Erre a vásárnapra tartogatták mindketten. Bogi éledező, nőcis büszkeséggel Apának, ő valamiféle mélyről és távolról még feltörő daccal, haraggal a *voltférének*.

A szekrényhez lépett. Óvatosan levette a vállfát az ajtóról. Puha mozdulattal akasztotta vissza a ruhát a szekrénybe. Érezte hátában a gyerek kutakodó tekintetét.

Meg kell mondanom, meg kell mondanom, most, most, most, zakatolt a fejében, míg rendezgette a kivasalt blúzokat. Befelé tekintett, a szekrény homályába, és úgy mondta, mintegy a kabátoknak; „Apa ma nem jön, Bogika, de mi ketten majd elmegyünk a...” nem is hallotta a saját hadarását, annyira vert a szíve, míg babrált a ruhák között. „...és utána elmegyünk a cukrászdába, tudod, ahol a múltkor ettük azt a finom, habos sütit, és megnézzük a Mama kiscicáit a kertben, és...” Kapkodta a levegőt, kapkodta a gondolatait innen-onnan, ahogy a megszáradt ruhane-műt szokta lekapkodni a szárítóról, csak úgy összevissza. Nem akarta hallani a gyerek szipogását, nem akart a szemébe nézni, és főleg, nem akart megint hazudni, hogy Apának sok a dolga, mert ugyan mi dolga lehet vasárnap, amibe nem fér bele a Bogival eltöltött pár óra? Nem, nem akarja megint kimenteni, mint már jónéhány alkalommal, mert úgyis mindegy, mit hazudik, a gyerek a maga védtelenségével így is, úgy is vesztesként éli meg a helyzetet. Tudja ezt ő jól, hiszen pszichológus.

Amikor kifogyott belőle a szusz, lassan megfordult.

Nézte, ahogy a kislány ujjával apró szíveket rajzol a párás ablaküvegre, majd egy hirtelen mozdulattal letörli valamennyit, aztán csak bámul az ablakon kifelé.

Rakovszky Zsuzsa

Őszi szonettek

*A megállóból látni a hegyoldalt.
Itt-ott sötétebb foltokban a fenyves.
Lombok, melyek megélték a novembert
a mozaikból sárgán kiragyognak.*

*Igen, az erdő: kisgyerekkoromban
a fűben még lámpás, parányi lények
járáltak, szemek néztek a fakéreg
redőiből, szárnyas lányok laktak a lombban.*

*Reméltem, ha az ösvényről letérek,
van egy másik világ, ahol beszélnek
a néma lények: fű, falomb, patak. Ma*

*már nem látom, csak azt, amire nézek,
vagy néznék, mert indulni is mi haszna,
ha az erdő csak erdő, a fa csak fa.*

*

*Adódik egy-egy perc, amelyen át
mintha a köznapi létbe belépne
egy magasabb idő: november napsütése,
20 fok, a játszótéren az anyák*

*egy szál pulóverben, három gyerek
sikongva csúszdázik, fény dől az égből,
kutyák isznak a szökőkút vizéből,
s rázzák szőrükből a vízpermetet.*

*Elfogulatlan, gyöngéd fény pereg le
száraz levélre és járókeretre,
visszeres lábra. Vagy nézd az előkerteket:*

*a dérütött, sötét rózsák felett
hulló levél és késő őszi lepke
örül, hogy lepke és levél lehet.*

*

*Már útra készülnek a vadludak.
A megszokott november végi ünnep:
bódék szegélyezik a nagy tavat,
forraltbór-illat s lángosság vegyülnek.*

*Üveggyöngyöt árulnak, sajtokat,
hús fő, a gesztenyék pattogva sülnék.
A tó fölött a gyöngyház-alkonyat
és lenn a gyöngyök versenyt tündökölnek.*

*Utolsót lobban, és leszáll a nap.
Körhinták és bódék körül körözve
tervek szövődnek, üzletek, szerelmek...*

*Csak épp a vadludak nem látszanak,
ők benn, a tóközépen gyűlnék össze,
ködben, csöndben, mielőtt útra kelnek.*

Losonczy Attila

Dögevők

A bőséges zsákmányhoz mindenekelőtt türelem kell, emlékezett apja intelmeire Busa András a vízparthoz közeli leshelyen.

Türelem, csend, észrevétlenség. Ez mind a vadász jó barátja.

Így mondta szó szerint az idősebb Busa András, midőn az akkor még süldő fiával fácánra vagy őzre mentek.

Az ifjabbik Busa türelemmel hallgatta apja okításait, nem csak a vadászatról, az élet más dolgairól is, ugyancsak tűrte az öreg olykor-olykor előforduló, ok nélküli dühkitöréseit. Ezeknek az őrzöngéseknek időnként egy-egy fazék, vagy lóca látta a kárát, de többnyire a még gyermek Andrást és szülőanyját érték az ütlegek. Az egyik düh-viharral teli éjszaka után a kis András csaknem a másvilágra költözött, az édesanyja sajnos nem volt ilyen szerencsés. Az idősebb Busa titokban temette el a feleségét, a szomszédságnak azt hazudta, az asszony megszökött.

András akkor nem hullajtott könnyeket, türelemmel várt tovább, évekig. Aztán egy nap, egy vadászaton bebizonyította apjának, mennyire jó tanítvány. Az öreg Busa talán büszke lett volna fiára, ám ezúttal ő lett a csapdába ejtett vad. Az immár felcseperedett András fokosának az élével zárta le a tanonc-éveket. Az ifjabb Busa ezután többé nem is nézett a szülői ház tájékára, vármegyényi területen átloholva beállt a császári zsoldoseregbe.

Újabb évek elteltével az immár renegát hadnagy türelmes vadász módjára követte nyolcadmagával a kiszemelt prédát a Duna közelében. A bandatagok között csak két földije volt: Siska Mózes és Tornyos Pál. A másik hat idegen zsoldos. Két német, akik kuzinok: Hans és Horst, Baltasar, a spanyol, Mauro, egy talján vértés, valamint François, a vallon muskétás.

Ők kilencen Buda sikertelen ostroma után szakadtak le a főse-regtől. E hadjárat része volt annak az eseménysorozatnak, amelyet a későbbi korok „tizenöt éves háborúként” neveztek el.

Busa András és társai megunták a zsoldoslét nélkülözéseit, de-zertőrként felcsaptak útonállónak, és páriákként sodródtak a vélt szabadság felé.

Éppen egy szekérkaraván nyomát követték, lépésről lépésre közelítve a mit sem sejtő utazókat. Busa András a Duna kanyarulatánál tervezte harapófogóba zárni kiszemelt áldozatait. Olyan helyen, ahol már nem egyszer portyáztak. Ám a fejlemények alakulása meglepte őt, és társait is. Erdős területen lopakodtak keresztül, amikor hirtelen fegyvercsörgést, sikoltozást hallottak a vízpart felől.

Busa megsarkantyúzta lovát, közelebb ügetett a csatazajhoz. Társai követték, de még a fák rejtekében visszafogták hátasukat. Onnan nézték a vízparti mészárlást. Mintegy tucatnyi aszab támadt a húsfőcs karavánra, és a vásározók harmada vérben fagyva feküdt az első roham után. A török martalócok között három gyorskezü íjász is akadt, így a kopjásaiknak már könnyebb dolguk volt.

– Rácok lesznek a szerencsétlenek – súgta Siska Mózes, az áldozatokra mutatva.

– Támadunk? – kérdezte Tornynos Pali.

– Még nem. Várunk egy keveset – felelte Busa. A többiek engedelmeskedtek, de már előkészítették fegyvereiket.

Az aszabok eközben egy fiatal nőt ráncigáltak le az egyik szekérről. A nő mellett ülő férfi az ostorával ugyan megsebesítette az egyik portyázót, de rögvest lándzsa fúrta át az oldalát. A feldühödött aszabok a felismerhetetlenségig szabdalták a magatehetetlen testet. Ezzel egy időben idősebb kereskedő térdepelt a porban, és kegyelemért rimáncodott az általa ismert összes nyelven, mígnem egy buzogánycsapás véget vetett a férfi óbégatásának.

– Most! – sziszegte Busa.

A vallon muskétás adta le az első lövést, ezután Siska, Tornynos és Busa is tüzeltek a pisztolyaikból. Sikeresen leszedték a három török íjászt. Mauro és Baltasar is kilőtte a fegyverét: egy-egy turbános ismét kibukott a nyeregből. Busa emberei két oldalról támadtak a törökökre, Hans és Horst a hajdani teuton lovagok

módjára, előre szegezett kopjával, pajzsok fedezékében. Mauro és Baltasar karddal a kézben követte őket. Busa, Siska és Tornynos a hajdú harcmódot alkalmazzák, szorgosan forgatva a szablyát és a fokost. Foglyokat nem ejtettek.

A rövid ütközet után Busa szemügre vette a karaván egyetlen túlélőjét.

– Mutatós rád menyecske! – jegyezte meg elégedetten Busa, olyan mosollyal, amitől a fiatalasszony felsikoltott, majd az ájulásba menekült a rá váró további borzalmak elől. Busa azonban nem hatódott meg.

– Térítsétek magához! – parancsolta a vezér.

– Nem kéne veszködni vele – javasolta bátortalanul Tornynos.

– A kontyosok lehetnek még többen is a közelben...

– Majd akkor te örködsz! – vágta rá Busa.

– Inkább én – szólt közbe Siska.

A vezér bólintott, és intett embereinek, hogy segítsenek megszabadítani az eszméletlen nőt a ruháitól. Ezután leoldotta övét, és elsőként vetette rá magát a csupasz, rózsaszín testre. A többiek, Siskát kivéve, sorsot húztak, ki legyen a következő.

Siska örködés ürügyén távolabb lépett. Legszívesebben befogta volna a fülét, hogy ne hallja a jól ismert nyögéseket, sikolyokat és trágár röhögéseket. Lehunyta szemmel mondta magában a Miatyánkot. Kisvártatva Busára lett figyelmes, aki egy csobolyóval közeledett felé.

– A fene tudja, honnan szerezték a rácsok ezt az itókát, de biz’ Isten, kincset ér! – mondta Busa, miután nagyot kortyolt a nedűből, majd Siskát kínálta vele. Amaz némi tépelődés után elfogadta. Egy közeli fa árnyékában telepedtek le.

– Mi bánt, fiam? – kérdezte a vezér Siskát. „Fiamnak” szólította őt, mert legfeljebb tíz tavasszal élt többet Mózesnél.

– Nincs ez rendjén, András bátyám... csak koccolunk ide-oda, mint a vert ebek.

– Hát aztán? Legalább a magunk urai vagyunk, nincs gondunk sem földdel, sem jószággal. Még a cselédek miatt sem föl a fejünk, he-he!

– Meglátsd, egy nap fülön csípnek minket!

– Élve ugyan nem – komorodott el Busa. – De ha nem tetszik itt nálam, nem tartóztatlak, fiam!

Siska megrázta a fejét.

– Győrnél megmentetted az életemet, András bátyám. Tartozom neked...

– Úgy ám, Győrről bizony alaposan elpáholtuk a kontyosokat. Te meg mit akarsz?!

Az utóbbi, barátságtalan kérdés François-nak szólt. A vallon zsoldos tört németséggel, kézzel-lábbal segítve a megértést, magyarázott.

– Végeztetek a fehérnéppel? A vízbe vele, és a többivel is! – parancsolta Busa németül.

François elrohant, röviddel utána testek csobbanása hallatszott. Busa ismét jóízűen kortyolt a borból, ismét Siska felé nyújtotta a csobolyót, de a fiatalabb hajdú most elutasította.

– Egyébiránt jól látod a dolgok állását, Mózes fiam – dörmögte a hadnagy. – Nem soká lesz itt maradásunk. Én is kezdem unni ezt a máról holnapra léte! Most Mindszent havában járunk, nemso-kára beköszönt a tél, amikor csak az éhkopp várna ránk. Hanem tudod, mit? Menjünk Dalmáciának, ki a tengerre! Mit szólsz?

– Az életem a tied, András bátyám. Követlek oda is. Mauro biztosan örülni fog – felelte csendesén Siska.

Busa felpattant a helyéről, éleset fütytyentett.

– Indulás, gazfickók!

A hadnagy röviden ismertette a tervét, amelynek Mauro csakugyan örvendezett. Tornyos Palit viszont nem vetette szét a lelkesedés.

– És a zsákmánnyal mi lesz? Hat hordó idei termésű bor, ösz-szesen tizenkét akó, ha jól számláltam, és vagy háromszáz rőf kelme a másik szekéren, nem is szólva az ökrökről...

– Úgy ám, az ökrök! Az egyikük éppen hozzám beszél – vágott közbe Busa. – Mondd, te barom, hol akarsz mindezen túladni, he?! Rögtön tudnák, hogy nem egyenes úton szerezted! Amúgy is lassabban haladnánk a szekerekkel. Ami pénzt találtok, meg élelmet, azt vegyétek magatokhoz! Aztán lóra, szaporán!

A zsoldosok nem vesztegették sokáig az idejüket, úgy tettek, ahogy a vezérük parancsolta. Bár a holtaktól elemelt tallérok és

ékszerek ügyében történt némi civódás, de Busa hamar letorkolta a békétlenkedőket.

– Este majd osztozunk! – zárta le a vitát a hadnagy.

A kis csapat rövidesen délnyugatnak vágatott. Kietlen pusztaságon vágta át, esteledéskor nádassal körülölelt patakhöz érkeztek. François a szomjúságtól félőrülten előre rohant, a sisakjába merített a gyanús állagú vízből, mohón kortyolva azt.

– Még belefúlsz, te ostoba ártány! – kiáltotta Tornynos. – Így kell ezt csinálni! Az öregapám pákász volt, ő mutatta meg!

Pál letört egy hosszabb nádszálat, jó mélyen a hínáros víztükör alá dugta, és onnan húzott egy nagyot. A többiek követték a példáját, kivéve François-t, aki tovább lefetyelte a vizet a sisakjából. Miután szomjukat oltották, és a lovaikat is megittatták, Busa úgy döntött, itt táboroznak le. A rácoktól zsákmányolt aranyakat a vezér osztotta szét meglátása szerint az emberei között. Senki nem volt ellenvetése. Mialatt éjszakáztak, óránként váltották egymást az őrségben.

Másnap reggel François jajgatása verte fel a puszta csendjét. A vallon zsoldos láztól hevülten, iszonyatos görcsök közepette vonaglott saját hányadékában.

– Elkapta a magyar betegség! – morgolódtól gyászosan Horst. A németek így hívták azt a nyavalyát, amely rendszerint akkor törte őket, ha rossz állagú vízből ittak.

– Miért nem úgy csinálta az ördögadta, ahogy mutattam! – szitkozódott Tornynos.

Minden szem Busa Andrásra szegeződött. Tudták jól, már nem segíthetnek a vallonon.

– Szabadítsátok meg a kínjaitól! – szólalt meg végül a hadnagy. Mauro elsápadt, Horst és Hans fejüket rázva tiltakoztak, Baltasar keresztet vetetett, Siska Mózes tüntetően hátat fordított.

– Mi lesz már?! Katonák vagytok, vagy finnyás kisasszonyok? – ordította Busa.

– Majd én! – mondta Tornynos és késével megadta a kegyelemdőfést François-nak. – Mi legyen vele? Eltemessük?

– Felőlem – legyintett Busa. – A fegyvereiről ne feledkezzetek meg!

– A muskétáját is hozzuk? – kérdezte Tornyos.

– Otromba jószág, és egymagában nem igazán vesszük hasznát. Mire újra töltenéd, a törökök rostává nyilaznak. Temessétek el vele együtt!

Hans és Horst a kopjaikkal, Baltasar, Mauro, Siska és Tornyos a késeikkel kapartak gödröt néhai bajtársuknak. Siska mondta el az imát a kereszt nélküli hant felett.

A temetés után felkerekedtek, és Busa utasításai szerint lopva, vargabetűkkel igyekeztek a Balaton felé. Busa úgy látta jónak, ha elkerülik a falvakat, nem akart fölösleges feltűnést. Még mindig az ellenség földjén jártak, a Budai Vilájet területén.

Esteledésig vonultak tovább megállás nélkül, csak ekkor telepedtek le a Balaton néptelennek tűnő partszakaszán. Busa úgy számította, Somogyország közelében járnak. Mauro éneklő kurjantással adta tudtára a többieknek, hogy sikerült halat fognia. A szerény vacsora közben a talján lelkesen mesélt az Adria szépségeiről.

– A magunkfajtákra szükség van-e Itáliában? – kérdezte Busa.

Mauro sűrűn bólogatva ecsetelte a lehetőségeket. Egy valamire való kardforgató akár nemesember testőreként, akár a spanyol király katonájaként, akár kalózként is megcsinálhatja a szerencséjét. Busa Andrásnak egyre jobban tetszett az elképzelt jövő.

A következő napon a tó déli partján haladtak tovább. Délutánra egy kis tanya, amolyan halásztelek akadt az útjukba. A gazda amennyire csak tudta, megvendégelte a jövevényeket. Egy kancsó bor is előkerült, amellet kezdődött eszmecsere a külvilág folyásáról. Hanem a jó bor könnyedén a fejébe száll annak, aki nem szokta. Így történt ez Hans, Horst és Baltasar esetében is. Miután ők hárman túlzottan bizalmaskodni kezdtek a halász feleségével, elszabadult a pokol.

– Mindig ugyanaz a nóta vége – csóválta a fejét Busa, a házigazdák holttestét nézve.

– És csakis így lesz ezentúl, András bátyám?! – kérdezte Siska indulatosan.

– Iszkoljunk tovább – rendelkezett Busa színtelen hangon.

– Mi ugyan nem – böföntett Horst. – Itt maradunk!

– Aztán hogyan élnétek meg? – kérdezte Busa, miközben óvatosan a töre felé nyúlt.

– El vagyunk látva mindennel, át tudunk telelni – vette át a szót Hans. – Meg aztán van itt egy asszony is, akin testvériesen megosztozhatunk.

– De hiszen halott! – fortyant fel Siska.

– Na és? Egy-két napig megteszi! – röhögött Hans.

Busa lopva Siskára, majd Tornyosra és Mauróra pillantott. Az olasz zsoldos szeme elkerekedett a döbbenettől és a düh-től. Baltasar éppen odakint volt, a szükségét végezte hosszasan.

– Hát akkor... maradhattok, ha úgy tetszik! Akár örökre – mosolygott kedélyesen Busa, de máris röptette törét, amely Hans arcába fúródott. Horst felkapta kopóját, és Busa felé dőött vele, ám a szúrás a szerencsétlen Maurót érte, aki közbe akart lépni. A következő pillanatban Tornyos fokosának éle a német vállát érte. Ezalatt Busa a szablyájával vetett véget Hans kínjainak, majd segített Tornyosnak legyűrni a másik békétlenkedő kuzint.

Baltasar ekkor tért vissza, a nadrágját igazgatva, látván a zűrzavart, kérdés nélkül kardjával Busa felé dőött. Az ő pengéjét Siska szablyája akasztotta meg. A spanyol újra támadt, ám Siska a hajdúktól eltanult vágással tett pontot kettejük párbajára.

A csetepaté után Busa a haldokló Mauro fölé hajolt.

– Sajnálom testvérem, hidd el, sajnálom – dörmögte András.

– Ó, Adria, opálszínű Adria... – nyögte a talján. – Lássátok helyettem is!

Mauro vért köpve kiadta lelkét. Busa lassan lezárta a halott szemét. Feszült csend ült a túlélők közé.

– Most mihez kezdünk? – kérdezte Siska bosszúsan, vádlón.

– Elhamvasztjuk őket! Ezt az istenverte fészket is! – szitkozódott Busa.

– Mi értelme volna, András bátyám? Még feltűnik valakinek. Temessük el őket illendően, aztán álljunk tovább!

– És ha itt meghúznánk magunkat... átmenetileg? – vetette fel Tornyos.

– Még mit nem! – zárta le a vitát Busa.

A csűrben talált szerszámokkal ástak egy nagy gödröt. Oda temették az összes halottat. Fáradtságos munkának bizonyult, ezért Busa még egy estét engedélyezett a tanyán.

Hajnalban felcihelődtek.

– Akad itt egy bödönhajó – mondta Siska.

– Evezz ki rajta, és jól nyisd ki a szemed! Mi a parton követünk a lovakkal – szólt Busa.

Siska engedelmeskedett. A csónak öblös fenekébe pakolták az élelmet és halott társaik fegyvereit. Siska kievezett a nyílt vízre. Egyelőre nem látott sehol mozgást. Délnyugati irányban evezett, hosszában a tavon, Busa és Tornynos Pali a parton követte lóháton. Siska hátasát kantárszáron vezették.

Órák is elteltek, mígnem a part egyik szegleténél szpáhik ütöttek rajta a kis csapaton. Busa rájuk sütötte egyik pisztolyát, Tornynos is leadott egy lövést, aminek következtében két török kibukkott a nyeregből.

– András bátyám! – hallatszott a víz felől.

– Evezz, Mózes fiam! Mentsd az irhád! – üvöltötte Busa, miközben megsarkantyúzta lovát.

Tornynos is így tett. Mögöttük három-négy dörrenés, majd egy csobbanás zaja hasított a levegőbe. Busa elszorult szívvel pillantott oldalra, pedig sejtette, milyen látvány vár rá... pontosabban kit nem lát többé...

A bödönhajó immár egymagában ringott a vízen, Siska Mózesnek nyoma sem volt.

– Utolérnek... karóba húznak! – zihálta Tornynos Pali kétségbeesetten.

– Engem ugyan nem! – kiáltotta Busa, és a maradék töltött pisztolyával kilőtte társa alól a lovat.

Tornynos viszonylag szerencsésen esett, mivel a lába nem szorult a hátasa alá.

– Légy átkozott, szuka fattya! – üvöltötte Pali a távolodó hadnagy után. De rögtön ezután szablyát rántott, hogy felvegye a harcot üldözőivel.

Busa a válla fölött hátra pillantva még látta, amint a szpáhik lelassítanak, Tornynos köré gyűlnek. Szablyák emelkedtek a magas-

ba, majd sújtottak le, újra és újra. Busa előre fordult, nem akarta végignézni a koncolást. A lovát déli irányba fordította, Somogy dombjai közé vágatott.

Két teljes napig rejtőzött az erdőségekben, mire úgy vélte, lerázta üldözőit. A harmadik napon már igencsak kínoztta az éhség. Elhagyatottnak tűnt aprófalura lelt az egyik völgyesben. Csak az egyik ház kéménye füstölt. Busa minden mindegy alapon a tornácig merészkedett.

– Adj’ Isten! – köszöntötte a bentieket. Két fiatal fehérnép szorgoskodott a konyhában. Kővé dermedve nézték az érkezőt.

– Csupán a lovamat szeretném megitatni. És ha akad némi elemózsia egy fáradt utazónak, nagyon hálás lennék – folytatta tovább Busa.

A két nő közül a testesebb, idősebb kilépett az udvarra, riadtan körbepillantott, majd így szólt:

– Kerüljön beljebb kend, meg ne lássák! Julcsa, itasd meg tüstént a lovat, aztán kösd be az istállóba! Üljön asztalhoz kend, a fazékban már rotyog a leves. A törökök üzték az urat?

– Köszönöm, jóasszony, de nem vagyok úr – felelte mosollyal Busa. – Valóban a törökök üztek idáig. A társaim sajnos odalettek egytől-egyig.

– Ezen a környéken csak mi ketten élünk Julcsával. Ő szegény néném lánya. A férfiakat már évek óta elhurcolták. Magunkra maradtunk, mi asszonynépség, már akiket sikerült elbújtatni. De így is megfogyatkoztunk, a múlt téli nyavalya miatt többeket magához szólított az Úr.

Julcsa hamarosan visszatért.

– Láttál mást is errefelé? – kérdezte a gazdasszony.

– Senki emberfiát, Boris néném – felelte a lány.

– Nem lehetünk elég óvatosak, ki tudja, mikor néz erre a jancsárok szeme – mondta Boris.

– Senki fejére nem óhajtok bajt hozni. Továbbállok majd észrevétlen – mondta Busa.

– Aztán hová menne kend? – faggatózott az asszony.

– Az inkább legyen az én dolgom.

Boris nem firtatta tovább, Julcsával tálaltak, és némán nekifogtak az ebédnek. András jó étvággal falta a levest, nem kérdezte a benne lévő hús eredetét, de az íze alapján nyúlra esküdött volna.

– Akad némi borunk is a három esztendővel ezelőtti termésből. A janicsárnak hál’ Istennek nem kellett, így megmaradt – mondta Borcsa az ebéd után. – Megalhat itt nálunk kend, amíg a kedve tartja.

– A bort megköszönöm, jóasszony, de inkább a lovam közelében hajtom álomra a fejemet, ha egy mód van rá – felelte Busa. – Régi szokásom ez.

A bor kellemesen simogatta a hadnagy torkát. Az első kupát felhajtotta, a másodikat lassan kortyolta ki, cseppenként ízlelgetve. Eközben eltűnődött Borcsa megjegyzésén. Bizonyára hiányzik a férfi a háznál... Busa András alaposan szemügyre vette a fehérnépet. Julcsa épphogy eladósorba került lány, de még Borcsa is fiatal. Huszonöt esztendősnél biztosan nem több.

A hadnagyban komoly dilemma merült fel. Talán meghúzhatná magát ezen a helyen. Ugyanakkor még élt benne a vágyakozás a tenger iránt. Jobb lesz, ha alszik rá egyet.

Borcsa megmutatta neki az istállót. Busa a szalmára terítette dolmányát, és rövidesen elnyomta az álom.

Amint a két nő meghallotta a hadnagy hortyogását, Boris a köténye alá rejtett késsel lopakodott be az istállóba. Julcsa nem követte, a tűzhely mellett maradt, befogta fülét, behunyta erősen szemét. Arra riadt fel, hogy Borcsa rázza a vállát. Julcsa eltakarta a száját, amint meglátta a nagynénje kezében a véres kést.

– Nehogy megint bömbölni kezdj! Ez a disznó sem érdemelt jobb bánásmódot! A katona az egykutya, legyen német, török, magyar, nem különb! ugyanazt tette volna veled is, mint az anyáddal, meg amit az én anyámmal műveltek a janicsárok! Gye-re, kaparjuk el a dögöt!

Julcsa a könnyeivel küszködve engedelmeskedett.

Harmadnapra Borcsa túladott Busa András lován egy arra járó kupecnek.

LÍRA, PSZICHOLOGOSZ

Lőnhárt Melinda, Varga Melinda

A piros öröm, ha vállig ér Autogén líra- és festményblokk

„Aki kifelé néz, álmodik. Aki befelé néz, felébred.”
(C. G. Jung)

Az autogén tréning Johannes Heinrich Schultz német pszichiáter nevéhez fűződik, a relaxációs terápiák közé soroljuk. Schultz 1932-ben publikálta a módszert. Egy vizualizációs készletre épül, amelynek számos, tudományosan bizonyított jótékony hatása van a mentális egészségre. A technikák a testi érzékelésen és ezek passzív koncentrációján alapulnak, ilyen például a testrészeink elnehezedése, forrósodása. A későbbiek során hosszabb tanulmányt közlünk az autogén tréning és a pszichés egészség, kreativitás kapcsolatáról, illetve a terápia történeti vonatkozásáról. Célunk most ezt a költészettel és a képzőművészettel összekötni, amely saját tapasztalatainkra, élményanyagunkra építkezik.

Tasnádi Mária pszichoterapeuta irányításával féléves inspiratív csoportterápián vettünk részt. A versek és a festmények az autogén gyakorlatok végzése során születtek; inspirációs mélységüket és intenzitásukat a csoportfoglalkozáson történt beszélgetések adták meg, illetve a saját élményeink, amikor különböző vizuális asszociációkat élhettünk át.

Az élmények abszorptívak voltak, élénkek, zsigeriek, mind-egyik köthető múltbéli vagy jelenlegi élettapasztalatunkhoz, affektív élményeinkhez. A versek érdekessége, hogy minimális változtatással kerülnek közlésre, a szerkesztés leginkább a grammatikai-tipográfiai változtatást és tematikai strukturálást jelenti.

Elsőként a hely és tér megéléséhez fűződő verseinket adjuk közre, ehhez kapcsolódik **Márkó Abigél** festménye, amelyet szintén ez a téma ihletett meg, és amely a borítón látható.

Lőnhárt Melinda

Itthonnak lenni

*Itthonnak lenni, hangjegynek zenében.
Itthonnak lenni, tűnő fénynek tájban.
Itthonnak lenni ereken, útjaidban.
Gazdának lenni vendégfogadásban.
Itthonnak lenni, háznak, várnak, falnak.
Ismerős arcnak, földnek, kertnek, fának.
Itthonnak lenni, szívnek, szónak, kéznek.
Itthonnak lenni, hova téged várnak.*

Varga Melinda

Forrón ég

*Tenger lakik lábam hegyénél,
hűvös szelek érkeznek Észak felől.
Csípőm dombja hidegfehér rózsza.
Kezem völgyében homok és kövek.
Sodor magával a forró mélykék,
a bánat hullámozó kígyóbörtetem.
Sárgán ég az éjszaka uja,
tűzalkony nyílik homlokomból,
a gondolat rőzséi erős tölgycsutakok,
ropog-recseg a cserépkályha,
kék lánggal ég benne
a gyermekkorom.*

Lőnhárt Melinda

hangyák

*esőáztatta padok rácsain
korhadt szétmálló lécek
hangyák a homokozóban
egy régi játszótéren
csigák giliszták pocsolják
mi van vajon a föld alatt
és mi van az égben?*

*piros öröm ha vállig ért a fű
labdázunk nyáron szabad
gyönyörű időket éltem
nagy záporok pingpongasztal alatt
addig tartottak míg a tejfogak
mi van vajon a föld alatt
és mi van az égben?*

Varga Melinda

Csillagkúp

*Sűrű és nehéz az éjszaka héja,
szemem alatt kökénymagány,
csillagkúpos álom,
súlytalan nessel,
tenger ízű,
sós a zuhanás.
Sárga csőrű sirályok
laknak az égben,
röptükkel felszántják az éjek*

*fekete hosszú földjét,
májusban kankalinok
nyílnak nyomukban,
teát főznek belőlük,
megszűnik végleg a fulladás.*

Előhang a versekhez, festményekhez

Az autogén tréning sajátélmény során tapasztaltak kifejeződése jelenik meg vers és illusztráció formájában, a költészet és a képzőművészet inspiratív alkotói folyamatát követheti végig az olvasó.

Az írás és a festés az önkifejezés és önfeltárás eszközei; segítségével belső történések kerülnek felszínre. A szerzőket többek között a csoportterápián tapasztalt élmények, beszélgetések inspirálták a kreatív önkifejezésre, az alkotói munkára. A csoportterápiás üléseken a relaxációs és szimbólumterápia pszichoterápiás módszer eszköztárát használtuk, pontosabban a J. H. Schultz nevéhez fűződő autogén tréning relaxációs módszert, amely tartalmazott kitekintő kérdéseket, valamint szabad asszociációt.

A módszer sajátossága az autogenitás elve. A pszichoterapeuta empátikus jelenléttel kíséri a folyamatot, az átélt élményt pedig a résztvevő a relaxációs és szimbólumterápia sajátos eszközeivel önmaga értelmezi az életútja, a személyes tapasztalatai tükrében, a relaxációs élmény hatására átélt testi érzetek és/vagy belső képek alapján. A jelen alkotások a test ellazítása során átélt relaxációs állapot élményének kivetülései, valamint a helyek/terek téma feldolgozásából ihletve születtek.

Az autogén tréning számos kedvező hatása ismert, például a tréning rendszeres gyakorlása befolyásolhat élettani és idegrendszeri folyamatokat is, illetve a jelenlegi művek igazolják, hogy serkenti a kreativitást és a vizualizációs képességet, tehát inspiráló hatása van.

Pszichológiai elméletek igazolják az önkifejezés és az alkotói tevékenység jótékony hatását a mentális egészségre. Ezek a munkák ugyanakkor nemcsak az alkotót, hanem az olvasót, a szemlélőt, a befogadót is segítik. Valószínű, hogy mindannyian többször is megtapasztaltuk már, hogy a különböző művészeti alkotások az esztétikai élmény mellett megszólítják a lelkünket, párbeszédet folytatnak velünk, üzenetet közvetítenek, érzelmi, gondolati értéket teremtenek. A jelenlegi munkák önmagukért beszélnek, a lélek belső rétegeiből jönnek. Bár az alkotók élettörténete különbözik, az egyetemes emberi sors közös megtapasztalásai összekötik őket, egy-egy alkotás üzenete mélyen megérint, gyógyítgatja a sebeinket.

Semmiképpen sem szeretném saját nézőpontból értelmezni az alkotásokat, vagy a rám gyakorolt hatás megosztásával befolyásolni mások élményeit, mégis kiemelném, mivel első ránézésre is szemlélhetőek a fentebb említett témák: a helyem a világban/saját életterem megjelenítése az *Itthonnak lenni* című versben; a különböző testrészekhez társított szavak, mint „lábam hegyénél, csípőm dombja, kezem völgyében”, a *Forrón ég* című versben; az illusztrációban a szem, a női alak megjelenítése. Az autogén elvet/módszert követve rábízom az olvasóra, hogy a megjelentetett alkotásokban autogén módon felfedezze a számára éppen legaktuálisabb mondanivalót.

Tasnádi Mária

pszichoterapeuta, relaxációs és szimbólumterápia

Gerencsér Anna

Crassula capitella

Anyámtól kaptam, mint szinte minden más szorongást az életemben. Széles mosollyal adta át, a szokásos szöveg kíséretében – nem egészséges, hogy folyton csak a számokkal foglalkozol –, kilátszott mindhárom acélkoronája, ahogy büszkén rám vigyorgott: tudom, hogy tetszeni fog, olyan geometrikus vagy mi.

Most itt van az asztalomon, egy zöld mázas cserépben, a cserép oldalára celluxozott cetlin a latin nevével: *Crassula capitella* ssp. *thyrsiflora*. Húsos, zöldesvörös levelei négyesével követik egymást: négy szimmetrikus, egy négyzet átlói mentén elhelyezkedő levél, majd újabb négy, kicsit kisebb, pontosan ugyanabban a szögben álló levél, és így tovább. A szó, amit anyám keresett, nem a geometrikus, hanem a fraktál: a növény, mely már-már matematikai tökéletességétől eltelten trónol az asztalomon, úgy fest, mint egy eleven fraktál.

Anyám nem tudja, hogy a természet sosem érheti el azt a maradéktalan tökéletességet, ami a számokban rejlik. A természet megtört mintákkal dolgozik, a törvényszerűségei tökéletesek, ám a gyakorlati megvalósulásuk sosem az – és minél kisebb az eltérés, annál bosszantóbb, mint egy olyan szoba, ahol a falak nyolcvankilenc és kilencvenegy fokos szögekben futnak össze. Ezúttal azonban, bizonyára a véletlen szeszélye folytán, talált valamit, ami annyira megközelíti a matematikai tökéletességet, amennyire egy természetes dolog képes lehet rá.

Megmértem a *Crassula* leveleinek egymáshoz viszonyított szögét: minden esetben tökéletes derékszöget kaptam. A levelek síkjai szintén tökéletesen párhuzamosak. Mikor ezzel a méréssel is végeztem, és hiába vizsgáltam meg ismételten is a növényt, semmilyen hibát nem találtam rajta, gyanakodni kezdtem. Hibátlan növény ugyanis nem létezik. Ha hibátlan, akkor a *Crassula* nem növény, hanem valóban fraktál.

Nekifogtam, hogy felvázoljam a Crassulát definiáló függvényt, de egy aggasztó gondolat megakasztott. Míg a matematika végtelen kis mennyiségekkel is képes számolni, az emberi érzékelés véges: a fraktál végtelenül komplex körvonalát csupán nagy vonalakban, fő elemeiben érzékelhetjük. Az tehát, amit én látok a Crassulából, csupán egy töredékes, hozzávetőleges kép: a fraktál jelentős része túl kicsi ahhoz, hogy érzékelhessem. A négy levélből álló egységek, melyekhez újabb négy levélből álló egység csatlakozik, a végtelenségig folytatódnak, épp csak túl kicsiben, hogy lássak belőlük bármit is.

Ezek után nem mertem megérinteni. A közelébe sem merek menni: ki tudja, meddig ér a láthatatlan része? Nekiláttam kidolgozni a függvényt, de nem a szokásos helyemen – az ágyon görnyedek egy régi rajztábla fölött, míg az asztalon a Crassula trónol. Az én fraktálom. Ha sikerül leírnom, ha további megfigyeléseknek vethetem alá, azzal a matematika alig ismert területeire hatolhatok be. Amit Mandelbrot csak felületesen érintett, azt én mélységében is felderíthetem.

Már csak rá kell vennem magam, hogy a közelébe merjek menni. Amióta tudom, micsoda, nem mertem elhagyni az ágyat – végül is az asztal az ajtó mellett áll, és ki tudja, meddig ér el a Crassula. Még nőhetett is az elmúlt napokban – vagy talán hetekben, nem vagyok benne biztos –, hiszen eleven fraktálról van szó. De össze kell szednem magam, és befejeznem a munkát. Lehetőleg még azelőtt, hogy elérne az ágyig.

Komán Attila

Pétervári séta

*Pétervár lámpaszőnyege szúrja talpam
kódorgok a hotelszobám felé
rád gondolok
ma este is jó volna veled lenni*

*pókhálóba törölközik az izzadt fal
timelapse az álmok műanyagfolyosóján
ahogy lépek előre a folyosón
a keretezett festmények egymásba nyúlnak
multidimenzionális utazás
melynek minden hordalékát
megtalálom egykor
az utánfutóm lomjai között
majd az irónia tisztára mossa őket
túl tisztára ahhoz hogy bármit is jelentsenek
indigóplazma kásásodik a falak tövében
a vasszagú ábrándgép felszürcsöli a határidőket
átdolgozza megkeveri össze turmixszolja
a nyálkás egyveleg lecsorog a sarki lefolyóban*

*tárgyaim és szavaim jelentést váltanak
bármi megtölthet bármit
és a változók értékei csereberékben bujkálnak*

*nézem a timelapses műanyag folyosót
kopár szeretet alszik a zsebemben
hagymaszagú bádogtető lépked a fejem felett
ijedten zsebembe dugom kezem
csomagolt szövetsegély vagyok
rozsdázik az orosz éjszaka
álmaim műanyag folyosóján*

*mint csuklók forognak a csillagok
a köztük lévő távolság nem csend hanem kétely*

*céklával tömött szatyor a felhősátor
olcsó cékla gallyazatlan kiálló gyökerekkel
kiteszik száradni őket az angyalok
egy kilóhoz majd két evk ecet és egy kupa só
át kéne lendíteni egy papírrepülőt a recepttel
mert ezt nem szabad improvizálni*

*egy színházjegyre írtam neked verset
összehajtogattam és nekifutásból az égnek dobtam
a szél visszafordította felém pár centi után
a színházjegyből készült repülő belefúródott a zsebembe
átszakította a farmerszövet egét
mint egy fémajkú lyuk a repülőn
úgy szívott befelé a zsebem sarkába*

*majd reggel rászakadok egy klórszagú utcára
tovább bolyongok és megpróbállak elfelejteni*

Angyal a padon

*furcsa angyal ül a padon
szája keskeny mintha nem is lenne
orra horgas füle csámpás
ujjai koromfeketék és rövidek
ott üldögél padunkon somolyogva
alkudozó szívek piacának bejáratánál
furcsa angyal néz a lusta lomb alá
kitulajdonítja terünket
belengi
mint vándormadár az óceán feletti eget*

*beteg sejtek beteg lánc ez tudom
én vetem ki és kötözlek vele körbe tudom hogy ezt nem szabadna
tudom hogy önző keserű és kétségbeesett
de legnagyobb és elégtelen vigaszom hogy legalább egyenlő
mert engem is köt hozzád nem csak téged énhozzám*

Főfai Rita

Tartalak

Amikor nem vetted fel a telefont.

Még ki sem csengett, csak azt hajtogatta, nem kapcsolható. Vadul hívtam a tudakozót, azt mondták, nincs itt semmi hiba, az adatbázisuk szerint meghaltál.

Na és aztán? Attól még felvehetnéd a mobilt. A vonal túlsó végén értetlenkedtek. A halottak nem szoktak válaszolni a hívásra.

Az én álmomban viszont igen! Micsoda olcsó kifogás, realitással meg logikával előhozakodni! Akkor tört rám a pánik. Ekkor jöttem rá, hogy a valóság ezennel beszivárgott a világunkba. A tiédbe és az enyémbé, amelyet együtt alkottunk, és köptünk mindenre. Leginkább arra az eszeten, csorgó nyálú fenevadra, amit az élet rendjének hívnak, amely a kedvére ragadja meg az áldozatait, és harapja őket ketté. Amellyel már hónapok óta farkasszemet néztem, ráüvöltöttem, ráemeltem az öklömet, és nyüsztítve a sarokba kényszerítettem, de csak tettezte magát, aztán hátulról támadott. Elragadott tőlem, de nem vihetett messzire, mert fél tőlem. Bízam benne, hogy fél.

Most viszont mégis rést ütött a pajzson, és hirtelen eluralkodott rajtam az elkeseredés. Szégyelltem magam, miután felébredtem. Valamit elronthattam, hogy ez megtörténhetett, magadra hagytalak. Vagy talán te hagytál el engem.

Pedig már többször is sikeresen megbirkóztam érted. Nem is tudtad, de amíg mellettem aludtál egyik éjjel, addig püföltem a fekete ruhás, zord alakot, amíg végül fel nem kelt a nap, ő pedig el nem engedett téged. Hiába mondta, hogy nem győzhetem le. Miután már távolabb feküdtél tőlem, de álmomban visszatértél, egy pszichológust is megvertem érted. Fontoskodva sétált be az éjszakai látomásba, úgy magyarázta, hogy csupán a vágyaim és a gyászom kivetülése vagy, mintha magamtól nem tudtam volna. Még fel is lökött téged. Őt is addig ütöttem, amíg el nem sántikált onnan feldagadt arcát fogva, aztán hogy vissza ne jöjjön többet, utána kiáltottam, nekem nem kell ez a valóság. Ha a vágyképeimben élsz csupán, akkor ott

élek veled én is. Láttam, meglepődtél, milyen agresszív lettem, de azért büszke voltál rám – észrevettem ám!

Úgy rühelltem, mikor azzal vigasztaltak, nem akarnád, hogy szomorkodjak, engedjelek inkább megpihenni. Hiszen minden jobban illett hozzád, mint a békében nyugvás, ha valamit nem akarnál tőlem, az az elfogadás. Úgy képzeltem, örömdet leled a haragomban, kétségbeesett kutatásomban, hogy ugyan mivel törhetném ripityára azt az elátkozott eget, és ráncigálhatnálak vissza a földre, de nyomban. A szilánkok felsértenék a bőrünket, mert úgy rángatnálak, mint egy eszeveszett vadállat, csontjaink törnének, miközben földet érünk, mert visszafordulhatnak magukba a természeti törvények, mi még akkor is élnénk, akkor is!

Miközben körbejárt a fenevad, fogait mutatva vicsorgott rám, én pedig visszavicsorogtam rá. Mert tudom, hogy ezt akarnád. Hogy tartsalak még tovább.

Ezért sem értettem, mi történhetett veled, miért nem válaszoltál, mikor hívtalak... Pedig számíthattam volna rá. Mert egy korábbi álmomban már szóltál.

Akkor kötelességtudóan jöttél hozzám, arcodon lelkes, bár kissé fáradt mosollyal, szemeid ragyogtak, de már csak szelíd fénnel. Leültél a puffra, sóhajtvá néztél magad elé, majd hirtelen rám emelted kérlelő tekinteted, úgy szóltál, mintegy mellékesen, nehogy megjessz. „Nem lehetne, hogy ezek után már csak ritkábban jöjjek? Nagyon fáradt vagyok.”

Olyan elnyújtva, sírós, nyögdécselős hangon mondtad ezt, mint amikor a boltba tartottunk, ám a lábaid nem bírták tovább, ezért leültünk egy betontömbre. Azt számolgattuk, hány lépésnyire van még egy tisztességes pad. És mit tehet az unoka, ha a nagyanja nem bír járni már. Beleegyeztem mindig: rendben. Pihenjünk, ha pihenni akarsz.

De itt hogyan lehettél kimerülve? Nem kellett mást tenned, csak éjszakánként felkelni a föld alól, abból az úgynevezett halálból, lerázni magadról a földet, és megjelenni az agyamban, abban a nyúl farknyi REM-fázisban. Ki hitte volna, hogy így el lehet fáradni az örökös feltámadástól?

Pedig tudom, szeretted a nagy belépőket. Itt megkaphattad, csodálta a visszatéréseket mindenki, így indult minden álombeli jelenet, az összes. Azt tehetted, amit csak akartál. Nem kellett még kedvesnek sem lenned. Ijesztgethettél is, gúnyolhattál. Emlékszel, amikor a nyelvedet öltögetted rám, és kacagtál rajtam? Hogy sírtam mindenki előtt a földre rogyva! A körben állók azt hitték, megbolondultam, amiért egy gyerekes csúfolódás miatt így összeomlok. De szerettem azt az álmot! Az egyik kedvencem lett, olyan remekül csináltad. Pedig, amíg éltél, nem nevetél ki soha.

Úgyhogy igazán nem panaszkodhatsz, szabad kezet adtam, mindenben a kedvedben jártam. Aztán mégis úgy döntöttél, hogy nem veszed fel a telefont. Gondolkodtam, én sértődjek-e meg, tán te haragszol rám, vagy valami újabb összeesküvés ez a sötétség részéről. Aztán néhány nap múlva visszajöttél, mintha mi sem történt volna. Nem akartál róla beszélni, én meg hezitáltam, aztán nem erőltettem. Élveztem, hogy újra itt vagy. Amikor megint nem jöttél, megértettem, ezentúl végérvényesen megritkulnak majd az alkalmak. Boldog, felfrissült, harsogva nevetős lettél mellettem újra, kerestem a szót, végül megtaláltam: kipihent. Ragaszkodtál hozzám, belém kapaszkodtál, tanácsokat adtál, végighallgattál. A rémálmodok eltűntek, te pedig szikrázó aranyporral töltötted meg a teret. Ezekben az álmokban már én is nevettem veled. Visszakaptad az arcodat.

Olyan elszürkült mindig a perc, amikor menned kell. Hirtelen tűnsz el, mint amikor futnod kellett a buszhoz. Mégis elegánsan, sikkesen, pimasz, csábító mosollyal. Nem örülök, hogy mész. A terapeutámba kapaszkodom mindig, szerinte ez is egy kapcsolat, mivel, ami kettőnk között volt, az nem szűnt meg, csupán más formába rendeződött. Ez segít át ezeken a pontokon. Mert most új a felállás, a kapocs viszont még a régi. Többet nem tudok az élet rendjéről, sem az égbolton túlról, sem a kívül leselkedő fenekéről. Ezért teszem, amit lehet: ápolgatom az álombeli kertjeimet, javítgatom a dűledező kis ház oldalát, elsőpröm a kavicsokat az útról, elrendezem a díszpárnákat a kanapén. Csinosítom a díszletet, így ez megfelel majd neked, amikor visszatérsz. Engedem, hogy akkor jöjj, amikor szeretnél.

De tudod, hogy úgysem engedlek el soha.

Székelyhidi Zsolt versei Méhes Károly fotóihoz

Égő

Virágnak

*Áramlás és kötés kettőse,
kibogozatlan, megoldhatatlan,
folyamatos korlát betonsutba süllyesztve,
kőlépcső, le-főlemelt, bizonytalan
szféra, mindennel felérő falak döntött földhalomra.
Áradozunk különböző szinteken, alsó, felső fokon,
nagyszoba két szemközti oldala,
szárnyas ablakra néző padló és plafon.
Felgyújtott lámpa kényes fényviszonyában
mi ketten, szigetelésbe zárkózó egyenáram.
Finom feszültséggel földelt
izzópár kötött megvilágításban.*

Félő

Tarts önmagadtól.
(Erdély Miklós)

aki még tér voltam nélküled...
(Tandori Dezső)

*Félni kell tudnod.
Csinos lábszárcsontjaidra
legémberedni,
még ha éles tömegbe kushadva,
borsszem-szűken, (észre)vétlen.
Tudnod kell félni szépen.
A fényesített férc,
világra szóló foltanyag,
hogy kinövöd, feszítve rajtolod magad,
és állsz ki glédaegészben.
A fénylő tompul, lendület bennragad,
már bánnád, de mit is, serke bajszod alatt
törődsz, mattulsz bele
az emberi bőrbe, fejjel előre,
meg se várod, mi lesz, hiszen mi is lenne.
Félj önmagadtól. Mások tőled félnek.
Elfogultan, sután
zár összébb a test, ne is várd,
hogy felszállj, kinőj,
pórusokon kiszzelelj.
Tudnod kell félni daczból, súlyosan ijedni be,
és fényesebben rogyini térdre,
megmutatni jogos rettegésed
egy elhasalt gödörnek.
Ahol ott vagyok.
Érezd, ahogy ereszkedsz,
hogy tőlem és hozzám tartani kell.
Most kettőnk árnyékával*

*töltöm mindkét szemed meg,
csukom össze
a tüdő perpetuumát.*

Kísérlet

*Megkíséreljük szorosabbra,
ahogy az izmok engedik,
a tapadás, amíg jól esik.
Feszültségekkel teli,
édes testmunka,
átkaroló műveletünk
ez a régi sejtek óta.
Hány éve rakjuk is magunkat
kényesen egymásra, ne is kérdezzem,
folyton megakadsz rajtam ezen,
mert halovány gőzöm sincs,
agyam a feje tetején.
Pedig hát van emlékem
kezdődő bőrérzetről, rögzítve a hippokampuszban,
nyomban előhívható borzongás a sötét észmasszában.*

*Halbőr és híg sör a Római-parton tehát, kezdőképeink
gyöngyszeme, tizenéve, munkahelyi stresszoldás szorosabbra véve,
hekkelt érintések laza, céltalan egymásutánja.*

*Most persze, hogyan, de visszaélve,
a régi sejtekkel vajon tudtuk, sejthettük-e,
a szemünk előtt zajló, szinte észrevétlen
gesztusokból mi nyílik a nyakakból egymás felé,
hogyan rakódhat ösztönösen össze
az alakzat, a mi kis, tudod, kölcsönhatásunk,
az egymást építő, szokatlanná szövődő,
módszeresen konkretizálható, soksikú,
mégis sima egybekapcsolódás.*

*Alapvető az a hekkbőr a képünk alján,
visszatekintve az élelő, évődő pikkelyekre,
a homályos csillanás szélen, talán a vakutól felfénylő főfogás.
Később, hát persze, már albérletek,
a központi kanapé hektikus parti kucorgás helyett,
a Rómainál távoli, belga kutya, Pest helyett újra Buda, hát ezek.
Jó, hát megdolgozott velünk az idő,
meghaladtuk a dunai halakat,
és mire aztán alábbhagyott a pátosz,
lekopott rólunk a hozott minta,
minden új színben látszott,
belemerültünk úgy ténylegesen, mintha
ez lett volna az akkori világ természete,
a testes összejek közös kimetszete.*

*Lábunk két-két, szárazulatra
kényszerült folyami bója,
szálkás izmokkal mi ketten, a nő fiúja,
a fiú nője, ott, a Gozsdu udvar kifutóján
borzongva karúszók helyett, döntés előtt, mosoly után
a megszorult és egymáshoz ért kétség
aszfaltfelületén. Tehát ott, az egybemosódás
előzetes első felén, a kimondástól messze
kísérletet tettünk, belenéztünk*

*a nagy, kijelzős, saját szemekbe,
és indultunk, mentiünk az idővel
mindennek elejébe, előre a pesti estébe.
A Dunából hőkölő halak,
meg a hídon átívelő kanapé kényelmes jövőképe
helyett egy parti pad lett a szoros befutó,
amihez azért elkelt volna egy kézből elkapott, közös célfotó.*

Juhász Tamás

Lencséken át

A nációk már majdnem Washingtonban vannak, mikor a parketta megnyikordul mögöttem.

– Igen, Dédi?

– Már megint észrevettél! Olyan kis szemfüles vagy.

Nem nagy kunszt. Tudtam, hogy előbb-utóbb bejön. Dédit nagyon érdeklik a mai technikai dolgok. Bár elég bénán bánik velük. Most is kérdezget. Kicsit zavar. Figyelnem kéne. Elég nehéz a pálya. Akadozva válaszolok. Egy II. világháborús játékban a németekkel vagyok. Ez most az amerikai hadjárat – mondom.

– A németeknek nem volt amerikai hadjárata – Dédi hangjában egyszerre vegyül a meglepetés és az oktató szándék.

Sóhajtok. De nincs kedvem vele foglalkozni. A játékban pályák vannak. Az első a nyugati front. Dunkerque-nél a szövetségesek nem tudtak meglépni, szóval győztem. Partra szállhattam Angliában. A londoni csata... Na, az elég kemény volt. Nem is tudtam egyből megcsinálni. Legalább ötször újrakezdttem. Aztán jött a keleti front. Moszkva előtt beástam a csapataimat, és visszavertem a szovjetek téli offenzíváját. Sztálingrádnál is győztem, és enyém lett Európa. Következett Észak-Afrika. Itt kaptam meg először Rommelt tábornoknak. Ő a kedvencem. Nagyon király hadvezér. Ezért neveztem el ezt a mostani hadjáratot *Rommeltakarítónak*. Mert most is ő a hadvezér. Szóval győztünk Tobruknál és El Alameinnél, úgyhogy meglett Afrika is. Maradt Amerika. A partraszállás nem sikerült egyből... Jaj, várj egy picit! Oldalba támadnak ezek a szemétládák. Áh, csak Shermanok. Azokat könnyen ledarálom a Panzer-A tankokkal. Ezek az amerikai vadászok meg hogy a francba kerültek ide? Hol vannak a Messerschmitt kettőhatvanketteseim? Áh, jönnek. Tudod, ezek sugárhajtású gépek, és elég drágák. Ezért csak kevés van belőlük. De nagyon tudnak. Látod, amerikai vadászok pápá.

Büszkén hátranézek. Dédi arca elsötétült. Vagy csak a monitor fénye miatt tűnik úgy?

Tűz alá veszek egy bunkert, ő pedig megkérdezi, honnan tudtam, mit kell csinálnom a nagy csatáknál. Most tuti nem magyarázom el neki a játék teljes rendszerét. Vállat vonok. Utánaolvastam a netes fórumokon, és megnéztem pár YouTube-videót, hol bénázott Hitler. És figyeltem, hogy én ne bénázzak. A bunker összeomlik.

– Tudod te, mi lett volna, ha Hitler nem „bénázik”? Vagy az már nem derül ki ebből a remek játékból?

Dédi most dühös? Kizárt. Annyira leblokkolok, hogy elveszítek tíz gyalogost. Dehát sosem kiabál. Anyut és aput is mindig ő békíti ki. Egyszer összetörtem valami Rotschild Klárától kapott ronda dísztárgyát. Pillantásnyit időzött a cserepek fölött, sóhajtott, és összeseperte őket. Egyszer összetörtem egy üveg szilvapálinkát, amikor a spájzban Nesquik kakaót akartam inni. Akkor sem szidott le. Anyu persze utólag igen, de ő csak csóválta a fejét, és feltakarította a cserepeket.

Kockáztatva néhány gyalogosomat, Dédi felé fordulok. Ez csak játék! Hadseregeket tologatok, és kész. Próbálom viccre venni. Amúgy, tudom, mi lett volna, ha győz. Van egy másik játék, az a hatvanas években történik. Amerikai lengyel kém vagy, és a náci ellen harcolsz, akik elfoglalták az egész világot. Visszafordulok a monitorhoz. Nagyon komoly. Vannak robot katonák, gép-ágyúkkal, plazmavetőkkel, lézerfegyverekkel. A főgonosz meg egy örült zseni. Állatokon és embereken végez kísérleteket. Zombikat, macskafejű majmot, meg medve-disznó-embert „gyárt”.

Az amerikai balszárnny visszavonul. Ez most csapda? Hadarva, gyorsan rövidre zárom. Tök király! Meghallgathatod a németül éneklő náci Beatlest, és vannak cikkek a német Holdraszállásról is. De persze csak kitaláció. Ez az! Nem csapda!

– És azt tudod, mi lett volna velünk, ha a náciak győznek? – kérdezi Dédi, akinek a jégkocka-hangja megijeszt. A székemmel teszek egy félfordulatot, hogy jobban szemügyre vegyem. A hadseregem dugóba került, de az ráér. A Dédi leül, az ágyam rugói

felnyögnek. Mesélni kezd. Már megint ugyanazt. A harmincas éveket. Divattervező akart lenni. De a pénz meg a zsidótörvények miatt nem lehetett. Az apja szabóságában dolgozott. Hagyták a divatlapok képei alapján kísérletezni. Egyszer egy estélyit úgy telerakott fodorral, csipkével, gyönggyel, hogy az jobban hasonlított egy avantgárd alkotásra, mint ruhára.

– Apám, akkor, rettenetesen dühös volt az elveszített vevő és a rengeteg elpazarolt anyag miatt. Utólag viszont sokat neveltünk rajta. Miért nem állítottad ki, Esztus? – kérdezte. A gyűjtők vagyonokat fizettek volna érte.

Ez a poén olyan öreg, mint a Dédi. Vagy mint maga a történet.

1964. június 30.

Húsz éve vittek el bennünket a monori téglagyárba. Már májusban gettósítottak minket. Öten voltunk egy szobában. Az összezártságot rosszul viseltük, nehéz volt ennyi embernek, ilyen kis helyen alkalmazkodnia egymáshoz, de ha visszagondolok, ez még nem is volt olyan kibírhatatlan. Természetesen akkor borzalmasnak éreztem mindezt. Hosszú évek után először aludtam egy szobában a bátyámmal. Hannuska pedig éjszaka gyakran odabújt valamelyikünkhöz, és félelmében bepisilt. De ha csak ennyi lett volna.

A monori vonatúton ízelítőt kaptunk a továbbiakból. Kilencvenen, vagy százan lehattunk a vagonban. Szerencsére az út rövid volt.

Monoron tapasztaltam meg először, milyen koszosnak lenni, sáros, vizes rongyokat hordani. Egy ember megtörésében az első lépés, hogy undorodjon magától.

Sokan lenézték a zsidó rendőröket, mert segítettek a csendőröknek. Én inkább sajnáltam őket. Nem lehetett sok választásuk. Meg talán reménykedtek, hogy visszafoghatják a magya-

rokat. A gazdagok lilára verten, feldagadt arccal jöttek vissza a csendőröktől egy-egy „elbeszélgetés” után. Az elrejtett értékeiket keresték rajtuk. Hálás voltam Istennek, hogy nincs semmim a mocskon kívül. Akkor még hittem benne. Megköszöntem neki, hogy nem választott el a családomtól. Később győzködtem magam, hogy én vagyok Jób, és próbára tesz. Aztán könyörögtem, hogy vessen véget a szenvedésemnek. Azán megtagadtam őt, hátha az segít. Végül közömbös lett hozzám.

Mondják: a remény hal meg utoljára. Dehogy. Akik a gázba mentek, velük együtt a reményeiket is megölték. De mi, akik hazajöttünk tudjuk, a remény már rég halott, mikor az ember még mindig áll az Appelen, fut, dolgozik, érzi a vértől, hasmenéstől kemény ruháját. A fejünkben a gép osztogatja a parancsokat: Ásót a fagyott földbe, földet a ruhába, futni, a kijelölt helyen leszórni, visszafutni. Ásót a fagyott földbe, földet a ruhába, futni, kiszórni, visszafutni... A kápó az agyunk helyett agyunk. Parancsot ordít, puskatussal, korbáccsal hajt. Schnell, schnell, schnell!

Csak egy szó van a halálra, és egy az életre. Pedig ezerfélén halunk meg: a vonatban a hőségben, étlen szomjan, fulladozva a gázban, eltaposva, összenyomva a fuldokló meztelen testek között, agyonverve a börtönblokkban, munkaközben összeesve, golyót kapva. És az élet sem egyféle. Gratulálnak, mert túléltek a koncentrációtábor. De túl-éltek? Vagy meghaltunk, és újjászülettünk? Újjászülethetünk egyáltalán, vagy csak életet játszó kísértetek vagyunk?

Dédi csak úgy, ad hoc idézi fel a deportálás történeteit. Karácsonykor például a gyerekkori hanukák emlékéből indul ki a meséje, és mire észbe kapunk, máris a deportálásnál tart. Apu születésnapján meg mama kezd bele: elmeséli, hogyan telepítették át őket, apu egész családjával együtt Losoncra Pilisborosjenőre... – Dédi persze rögtön rálicitál. Három éve, anyu egyik hagyományörző Rós Hásánáján sóletet ettünk. Dédi kiakadt. A zsidók újévkor nem esznek sóletet! De ez anyut nem érdekelte.

Én meg nem akartam enni belőle. Ettől a Dédi még jobban felháborodott. Rögtön jött a koncentrációs táborbéli éhezés. De anyu félbeszakította. Ha nem akarja megenni, majd kap tejbegrízt. A sólethez meg majd felnő.

Míg a Dédi a múltban kalandozik, feltűnés nélkül a gép felé fordulok. Pár óvatos kattintás, hátha sikerül a dugót okozó teherautókat, és tologatható ágyukat helyükre tennem.

Aha, most a háború utáni éhezésnél tartunk. Jó, azt tudom. Az a rossz a Dédiben, hogy összevissza mesél. Sokáig nem értettem, hogyan került vissza a téглаégetőből a romos Budapestre. De kiderült, a kettő között van másfél év.

– Az itthoni éhezés kutya füle volt ahhoz képest, amin átmentem. Tudod, az éhezésre a táborokból emlékszem, de az érzésre magára nem. Mert ha emlékeznék, többet nem ennék. Mert minden éhség ahhoz képest kutya füle. Elég az hozzá, hogy a háború után nem a jegyrendszer meg az élelmiszerhiány volt a legnehezebb, hanem hogy elfogadjam: a szüleim, a bátyám, a sógornőm és a drága, gyönyörű unokahúgom meghalt. Meséltem már Hannuskáról, ugye?

Huh. Ha Hannuska jön, akkor meg tudom oldani ezt a dugót. Érdekes, ha Hannuska élne, most egy ráncos, ősz Hanna néni lenne. Ő viszont maradt cuki, nagy, barnaszemű, masnis, göndör kislány, aki a Dédi készítette rongybabákkal játszik. Egyet még Auschwitzba is magával vitt. Ahonnan val'szeg egy lengyel, vagy német kislányhoz került. Milyen lengyel meg német lánynevek vannak? Meg kéne nézni a neten.

Dédi mindig azt mondja, Hannuska angyal lett. Úgy képzelem, Hannuska füstfelhőként felrepült a mennyországba, ott meg Isten megsajnálta. Istenkém, hisz ez még egész gyerek.

Akkoriban sok ilyen angyalteremtés lehetett.

Basszus, elbambultam. Összeütközött két teherautóm. Közben a monori téglagyárhoz ugrunk.

1964. július 8.

Három transzport volt. De van, aki azt mondja öt. Ha jól tudom, a mienk volt az utolsó. Négy napig izzadtunk, fuldokoltunk a levegőtlen, bűzös vagonban. Néhányan már ott feladták. Másokat összetapostak. Többen cetliket dobáltak ki a vagon réseiben. Egy ékszerész nagy jutalmat ígért annak, aki megtalálja. Bár, hogy miből... Mindenét elvették a csendőrök. Ami megmaradt, azt Kassa után az SS-ek vitték el.

Rachel azt mondja, sosem bocsát meg a magyaroknak. Azzal, hogy visszajöttem, bosszút állok. Én leszek az élő lelkiismeretük. Tönkretettetek, el akartatok pusztítani, de nem sikerült.

Én csak sajnálatot érzek. Hangoskodva tagadnak. Másra mutogatnak, mint a gyerekek.

A Tóra szerint a bűn nem csupán a rossz cselekedet, hanem a ránk nehezedő büntudat is. A terhet pedig nem lehet örökké cipelni. Az első zsák még könnyű. Felemeled a vagonban, viszed, berakod a verembe. Aztán már fárad a kar, fáj a derék, de a zsákokat vinni kell. Azt hiszed, másnap könnyebb lesz. A második, harmadik reggel még tényleg, de később már reggel is fáradt a kar, remeg a váll, megrogygan a térd. De vinni kell. Vagonba fel, vinni, be a verembe. Közben az Oberschaarfűhrer ordít, a hátadat korbácsolja. Fáj a derék, vadhús nő a sebekből. De vinni kell. Vagonba fel, be a verembe. Amíg a láb össze nem rogy, és lihegve terül el a test. Akkor megkönnyebbülsz. Egy pillanatig. Majd dörren a pisztoly, és végre vége.

A Tóra szerint aki nem néz szembe a bűnével, csak egyre több zsák büntet halmoz magára. Ezért sajnálom a magyarokat. Mert nem tudják. Nem tudják, hogy egyszer majd túl sok lesz a zsák. Összerogynak. És megkönnyebbülnek ugyan, de már csak egy pillanatra.

1964. szeptember 3.

Hannuska ma lenne 25 éves. Még öt sem volt, mikor megölték. Sokáig reménykedtem, hogy valaki túlélte. De Ravensbrückben,

Neustadtban találkoztam egykori Sonderkommandósokkal. Rengeteg felvételt szereztek az elgázosításról, a hullaégetésekről.

Kénytelen voltam belátni, hogy a szüleim is, Hannuska is meghalt. Nem tudtam sírni. Akkor sem, amikor a sógornőmet a szemem láttára lőtte le az Oberschaarfűhrerünk. Nem tudtam sírni, mert nem fogtam fel. Mindent csak utólag értettem meg.

Éjszaka érkezünk. Nem tudtuk hova. Láttam a krematórium lángjait, de nem értettem, miért van. Anyámékat másik sorba rakták. Velük akartam menni, mert nem mondták, hová viszik őket. Egy kápó nő pofonja lökött vissza a saját soromba, és az életbe. Amire, persze, akkor nem gondolhattam.

Utólag sajnáltam az érkezők tudatlanságát. Groteszknek láttam a hitükre büszke rabbikat, a kettes sorban álló iskolásokat, a bosszankodó anyákat, mert a gyerekük nem marad mellettük. De akkor már értettem, hogy ez Auschwitz. Tudtam, mit jelentenek a lángok, mit a sorok, és melyik hova megy. Azt is, mi lett a családommal. Mégsem sírtam. A gyászhoz, együttérzéshez gondolatok, emlékek kellenek. Ezt csak azok engedhetik meg maguknak, akiknek van mit enniük, van szabadidejük. Én Auschwitzban csak egy éhségtől csillogó, szomjúságtól tompa szemű csontváz voltam. Nem gondolkodtam, csak léteztem.

Ez durva! A suliban, ha ritkán takarítják a vécét, nagyon büdös szokott lenni. Ilyen durva lehetett a vagonban is. Para 80 ember előtt pisilni. Én még akkor is zavarba jövök, ha a nagyobb fiúk ott vannak. Pedig maximum öten lehetünk benn egyszerre, és akkor már a fülkék is foglaltak.

Az emlék-transzport egy rövid ideig vesztegel a háború utáni időknél, aztán folytatja az útját. A magyarok letagadják, hogy benne voltak. Pedig a csendőrök minden megálláskor felszálltak a vonatra, gumibottal próbálták kiverni belőlünk a maradék értékeinket. Kassa után az SS-ek meg azzal viccelődtek, vizet nem tudnak adni, csak tüzet. Dédi krumpliszásákokról beszél, amikbe

a Tóra bűnét rejtették? Vagy az volt a bűn, hogy oda rejtették a Tórát? De a magyarok letagadták... Elég zavaros.

Dédi Auschwitzban a „Kartoffelbunker”-be került. Krumplivermet ástott, burgonyászsákokat rakott ki a vagonokból. Talán ennek van valami köze a Tórához? A sógornőjét is oda osztották be.

– Meséltem már, mi lett vele?

– Nem, még nem!

Miért nem megy arrébb az a teherautó?

Az Oberschaarfűhrernek az volt a szokása, hogy aki egy pillanatra megállt pihenni, annak a nyakába döfött egy villát, és a szájába lőtt. Aztán azt mondta: szökni akart.

A gyomrom felfordul, összerázkódok. Önkéntelenül megnyomom az egeret. Egy ágyú beledörren Dédi meséjébe.

– Jakab, figyelsz? – koppan elém egy újabb Dédiféle jégkocka hang.

– Aha, persze – kicsit szégyellem magam. – Az izé... Az Obres... Obesfer...

– Oberschaarfűhrer.

– Na, ő. Róla volt szó. Ez... ez nagyon durva – jobb szót nem találok.

– Igen. De ez csak egy kő a szenvedésünk piramisában. A játékod megvár. Én viszont nem tudom, hányszor mondhatom még el ezeket. Pedig emlékezned kell. A szétszórátás óta minket a szájhagyomány tart össze. Az, hogy emlékezünk a családunk és a népünk történeteire. Te is majd meséled tovább a gyerekednek, mert erre emlékeznünk kell.

Miért mond ilyeneket a Dédi? Ő halhatatlan. A holokauszt után ez a minimum. Jó, öreg, de mindig itt volt, ha kellett. Anyu miatta csinálja a Ros Hásánákat, és ha majd tizenhárom leszek, bar-micvóm is lesz. Ez a dolog amolyan felnötté avatás. Dédi mindig azt mondja, csak ezt érjem meg. Naná, hogy megéri. És miért kell egy ilyen szörnyűségre emlékeznem? Én tuti nem mesélnék ilyet a gyerekemnek.

1964. október 18.

Ma a táborról álmodtam. Ez csak néha fordul elő velem. A táborban nem álmodtunk. Ha mégis, az csak az éber delírium folytatása volt. Feltételezésem szerint most a naplóírás hozta elő ezt az emléket. A felszabadulás után megpróbáltam leírni, ami történt. Tízéves koromtól vezettem naplót. De hiába.

Az ókorban a képírást talán azért cserélték le, mert azzal érzéseket, eszméket nem lehetett átadni. Senki sem gondolta akkor, hogy lesz egyszer egy eszme, lesznek olyan érzések, amelyeknek a súlyát a betűk nem bírják el. Azt le tudtam írni, hogy elvittek, éheztem, dolgoztam, beteg voltam, haldokoltam, visszatértem. A tényeket. Papírfecnik a vízen. Lebegnek, majd lassan szétáznak. De a víz megmarad. Zavaros, keserű, és sosem tűnik el. Kifolyik a betűk közül.

Auschwitzban mindennek füstíze volt. Mintha a világon csak ez az egy íz maradt volna. Színek sem voltak. Csak emberi pernyével borított kiszáradt föld. Rajta elaszott, szürke csontvázak dolgoztak. Kiszáritott minket a hasmenés, az éhség, a szomjúság, az ingerhiány. Az emlékek, a korábbi életünk valahol a szivárványon túl létezett. Minket a forgószelel a másik irányba sodort.

Az újonnan érkezők mondták, hogy közelednek az oroszok, az amerikaiak... De az is olyan valóságosan tűnt. Itt nem létezett sem múlt, sem jövő. Csak jelen: cipekedni, árkot ásni, az Appelen állni, amíg össze nem esünk, le nem lőnek, vagy egy szelekción egy pattanás miatt már megyünk is a gázba.

Hogyan? Hogyan leszek képes valaha elmagyarázni a gyerekeimnek, az unokáimnak, dédunokáimnak, milyen volt ez a zavaros, keserű ízű víz?

Ha a szerelmes szív összetörik, ha az időjárás miatt fáj mindenkünk, ha nehéz a munka, elveszítünk valakit, megaláznak, emberhez méltatlan körülmények között tartanak, ugyanazt mondjuk: szenvedés. A gyerekeink, unokáink, dédunokáink mind azt

mondják majd rólunk: szenvedés. De vajon fogják-e érteni, mit jelent ez a szó? És vajon jó, vagy rossz, ha nem értik teljesen?

Dédi sípoló, rekedtes hangja elmélyül, ahogy visszabújik a múltidőbe. Egy negyed kenyeret, és egy liter zuppát (ez a Dédinél a híg leves) ettek. Ennyi. Ez volt egy napi adag. Néha elcserélte a kenyerét teára, de úgy még szomjasabb lett. Akkor miért csinálta? Meg hogyan lehet szomjasabb, ha ivott? Megkérdezném, de akkor Dédi sosem fejezi be. Én meg már játszánék. Balázs vajon hol tart?

A blokkban (ez a Dédinél barakk) ezernégyszázan laktak. Emeletes priccseken. Ez volt az ágy, az asztal, a szék. Csak összegörnyedve ülhettek, különben beverték volna a fejüket a fölöttük lévő ágyba. Egy priccsen tizennégyen feküdtek. Olyan szorosan, hogy alváskor mindenkinek egyszerre kellett fordulnia. Mikor vérhast kaptak, felváltva mentek vécére, és utána a sötétben, a fejek vagy a lábak között kellett kitapogatni a helyüket. Ajtó, ablak nem volt. Az osztállyal mi is laktunk „blokkban” az osztálykiránduláson. Ott is voltak emeletes ágyak, de nem ilyen alacsonyak. És nem kellett egy ágyban aludnunk. Sőt, amikor az ofő rájött, hogy Dominik meg Gellért átment a lányszobába, iszonyú botrányt csinált. Pedig nem is bújtak be a lányok mellé.

Dédit december közepén Ravensbrückbe vitték. Hat napig utazott. Nyitott vagonban, százhusz emberrel összezárva. Enni, inni nem kaptak. Havat ettek. Azt én is kóstoltam. A Normafánál víz ízű volt, de amit itt, a párkányon találtam, az keserű, füstös.

Ravensbrückben Dédiék először egy sátorban laktak. Térdig ért a víz, tetvek és mocsok volt. Megesett, hogy három napig nem ettek, mert a lengyelek az ő adagjukat is az oroszoknak adták. Remélték, később jó pontot kapnak érte. Mindenki tetves lett, és kitört a tifuszbajrány. Hatévesen én is megtetvesedtem. Iszonyúan viszketett. Tüszre kellett vágni a hajamat. Dédi azt mondja, az övéket már sokkal előbb levágták. Milyen furin nézhetett ki.

Óvatosan a gép felé fordulok, egy gyors mentéssel megállítom a játékot. Balázs írt Messengeren. Versenyzünk, melyikünk foglalja el előbb Amerikát. Ahogy most kinéz, Balázs nyer. Dédi teljes gőzzel mesél.

Ravensbrückből Neustadtba vitték. Árkokat ástak, ami nagyon nehéz a januári hidegben. Itt még kevesebbet kaptak enni. Egy kanál levest, egy kis darab kenyeret meg egy margarint, amit ötven felé osztottak.

– Tudod mennyi vajat használ anyu a szülinapi tortához? Legalább fél kockát. Szerinted az hány embernek volt elég?

Mennyi is? Dédi ezt annyiszor kérdezte, hogy csak jófejségből tettetem, hogy számolok. Huszonöt!

Egyszer kipróbáltam az éhezést. Nagyon rosszul lettem. Anyu meg dühös. A Dédit is nagyon leszidta. Miért kell ilyeneket mesélni?

Kár, hogy a telefonom a Dédi mellett töltődik. Válaszolhatnék Balázsnak. A jedi-erőmmel ideröptethetném. Kár, hogy nincs ilyenem.

1965. május 2.

Húsz éve, ezen a napon szabadítottak fel az amerikaiak. A hazautat meg az utána lévő fél évet egy szellemvilágban töltöttem. Keveredett a jelen a táborokban töltött hónapokkal. Néha halottnak hittem magam, máskor nem értettem, hogyan élhettem túl. Ilyenkor büntudatom támadt.

A bajtársakkal, akikkel később a varrodát alapítottam, más koncentrációtáborban, de ugyanabban a pokolban jártunk. Ez a testvériségnél is erősebb köteléket adott. A testvéreket szét lehet választani. Az egyik meghal, a másik túléli.

Nem értettem azokat, akik a budapesti ostromról panaszkodtak. Örültek, hogy túléltek. Csak sajnálták az összeomlott lakásukat, elveszett mesekönyvüket. Nem volt büntudatuk. Nem

értették, hogy ezt csak úgy tehetik jóvá, ha kezdenek valamit az életükkel.

Mindent csak utólag értek meg. Húsz év távlatából már nem látom hiábavalónak a túlélést. A varrodánk az államosításig sikeres volt. Született egy fiam, és két csodaszép lányom. Nehezen, de a szerelmet is újra megtaláltam. A férjem szintén bajtárs. Őt Buchenwaldban tartották fogva. Néha hajlamos úgy tenni, mint-ha csak ő élte volna túl a haláltáborn.

Végre az érzéseket is sikerült kiírni magamból. Bár lehet, nem is azokat. Sokszor vitatkozunk a bajtársakkal: nem is úgy volt, nem is az volt. Csak ha az emlékezés is ennyiféle, akkor mit fognak ebből továbbadni a gyerekeink, unokáink, dédunokáink?

Dédi monológja már rágósszerű, nyúlós. Fészkelődöm, félpercenként megvakarom a fejem. Egyre többször nézek a gépre. Közben a varróműhelyükről mesél. Ezek a kedvenc történetei a Rotschild Kláris sztorik után. Folyton modelleket, színésznőket emleget, akik náluk varrattak, meg akikről csak azt tudom, mi volt a kedvenc színük, mi állt jól nekik, meg amit még a Wikipedián olvastam.

Aztán '68-ban bekerült Rotschild Klára szalonjába. Ez volt élete csúcspontja. Mindegy mi a téma, mindig van egy odaillő sztori. Ahogy a párhuzamosok a végtelenben találkoznak, úgy fut össze minden történet Rotschild Klára szalonjában.

Anyu töltött káposztájára azt mondja: Klári néni bejárónője tudta ezt igazán. Isteni volt. Azt ették a divatbemutatók előtti éjszakázásokon. Ha dührohamot kapok, mert nem megy a lecke, vagy meghaltam egy komputerjátékban, elmeséli, a heteken át varrott ruháit tépte szét Klári néni, csak mert nem tetszett. Ő meg varrhatta újra.

De a legjobb, hogy Klári néni *kurvának* becézte a beosztottjait. Olyan volt ez nála, mint másnál a mucikám vagy a kicsikém. Egyszer kipróbálom az osztálytársnőimen. Csak még sosem gyűjtöt-

tem elég bátorságot hozzá. Van Isten! Most Klári néniről nem mesél.

– Nahát! Ilyen életünk volt a nácik alatt. Most már érted, mi történt volna, ha győznek.

Ez csak egy játék, mondanám, de a szavak fennakadnak a torakomon. Az ágyrugók nyikorogva felnyögnek, Dédi ugyanilyen hangokat hallat, amikor feláll. A vacsoráról, meg a kezdődő *Ba-rátok köztről* motyog.

Mit írt Balázs? Huh. Még csak Richmondnál van. Nem sokkal maradt le, még győzhetek. Elindítom a játékot. De a fülemben ott zakatol Dédi monoton hangja. A vagonokba zsúfolt havat evő emberek, az éhezés, a parancsnok, akinek a szájba lövés volt a hobbi, Hannuska, amint füstfelhőből angyallá változik... „Emlékezned kell...” „Ha győznek a németek...”

Az ágyútűz elsöpri az utolsó ellenálló amerikai tankokat, a Panzer és King tiger tankjaim átgázolnak a menekülő ellenséges gyalogságon. A horogkeresztes harckocsik végigrobognak a Pennsylvania Avenue-n a Fehér Ház felé. A győzelem coca-colás íze megsavanyodik bennem. Pedig sikerült Balázs előtt megnyernem a játékot.

Még most is élénken él bennem, mennyire megbántott, amikor hat évvel ezelőtt Dédi – számomra akkor úgy tűnt – elrontotta a győzelmem örömét. Miért nem hagyta, hogy csak játsz-szam, gondtalanul, boldogan? De ezt már nem kérdezhetem meg tőle. És már azt sem mondhatom el neki, hogy azóta megértetem: amit tett, nem rosszindulatból tette. Valamit át akart adni nekem. Valamit, amit akkor nehezen dolgoztam fel.

Mivel fél éve nincs velünk, már azt sem mutathatom meg neki, hogyan vált bennem tartós emlékké az ő élettapasztalata – hogyan alakította azt át énemben az idő, és hogyan visszhangzik ma az én lelkemben.

Lehóczky Ágnes

Medencemonológok

[*Illuminációk X*]... *Szerelmes emberfelim, nincsen remény*

De egy életem, egy halálom, szerelmes emberfelim, nincsen remény, nincsen remény, hallátok hát a mesét. Menthetetlen menekülőnk, szakadár szószökevényünk hiába menekül heted-hét országon túl, árkon-bokron át hiába fut, a nyelv elől nincs menekvés, sem neki, sem neked, sem senkinek. Mert a kő, bár kintről zuhan, epidermisze bennünk van. Súlyos, szilárd, egyenmű. Talán urániumféle, mert sugárzik, talán mágnesféle, mert minden feléje esik. Az meg mifelénk. Ez a kő: csak van. Próbálhatod megmozgatni, erőszakoskodni vele, hiába. Figyelheted, kérlelheted, nem felel. Egyáltalán megérezni a létét, az is ritkán sikerül. De azért van. Jobb nem kerülni az útjába. Persze ez a kő (nem) közönyös. Először csak lelassít menekülés közben. Ő van legbelül, legmélyebben. Sötét, magánvaló köszívedben. Ha megszűnik: megszűnsz. Beleolvadsz. Kővé dermeszt. Tőle fügsz. Minden más hiúság. Minden más: jóság. Pedig hát a kövön kívül is van ám élet, alatta, lásd, ha felemeled, ott lapul ám a sok vérző szívű papucsállatka meg azoknak összelapított pereputtya, akik ehhez a lapos életmódhoz már valahogyan akklimatizálódtak. A szabadulóművész, ezért tehát, írja Vasari 1568-ban a *Vita di Leonardó* című opuszában, dolgozószobájában, ahová senki más nem léphetett be, kicsi és nagyméretű már élettelen gyíkot, tücsköt, bogarat, hüllőt, békát, pillangót meg szöcskét is, tarajos sünt, denevért, sőt, még egy rhinocéroszt is és más furcsa állatot tartott, amik közül néhányat fel is boncolt, amikből aztán egy nagy, rút, rettenetes és félelmetes teremtményt alkotott, amely szájából mérgező leheletet bocsátott ki, és orrlyukaiból füstöt lövelve lángba borította a szoba levegőjét; a szoba aztán egy csipkézett sziklabarlang szájává változott, aminek mélyéből

a megalkotott szörnyeteg nyitott torkából nyelvet okádott, de oly különös módon, hogy összességében a kreálmány szörnyű és borzalmas félre-teremtmenynek látszott is meg hallatszott is az arrajáró bámészkodó szolgálak meg barátok szemében. Aztán a szörny, ahogy kiköpte ezt a lángos nyelvet, azon nyomban meg is könnyebbült és azon nyomban meg is halt. Aztán a lángból és levegőből meg a levegő porából láva lett, abból pedig megkövesedett láva, azaz kő. A kőben pedig a megkövült üregek, benne a menekülők hajdani teste nyoma, a végső mozdulat megőrizve, a kő, amelyekből kiporladt a szív meg a test. És bár a lényeg szobra egyelőre ismeretlen, a művész mégis olyan sokáig fáradozott a már megszületett, de már elpusztult szörnyalkotás elkészítésén, hogy a döglött állatok bűze a szobában már elviselhetetlenné vált, de a művész ezt nem vette észre, olyan nagy szeretettel viseltetett saját művészete iránt. De agorafób, ergofób szerelmes sans szív, sans fália, olyan nagy a munkamániás művész szenvedélye (ó, theia mania), hogy az életét adja azért, ami számunkra csak egy szócikk a hétköznapi szavak unalmas katalógusában. Számunkra, ó szkeptikus olvasó, ez a művészietlen áldozat túlságosan is művészi és majdnem olyan drámain véres, mint az úzás furfangos története. Tele történelmi vizihullával. Olyanokkal, akik éltek-haltak az uszodáért. Olyanokkal, akik életüket adták az uszodáért. Olyanokkal, akik behaltak az uszodába. Mert, hát, drága élni-halni vágyó úszóm, ijedtében meghalónak tökkel harangoznak. Azaz amint élsz, úgy halsz meg, a nyelvet ugyanis nem ússza meg (a) senki. És a jó uszó hal vízbe leghamarább. Ahhoz, hogy ma is jól ússzunk, vagy netalántán jól szeressünk, ahhoz még nagyon sok víznek kell majd lefolyni az öreg Dunán. Ahhoz azonban, hogy az anyaszült Leonardo, írja már jóval később Freud, aztán megszülhessen a se nem rossz, se nem jó embert, előbb a szót magát kellett újravajúdni, aztán azt, mint valami koszos kis koraszülöttet, kosztól, piszoktól, ragadványtól megtisztítania. A módszert nevezzük most az egyszerűség kedvéért mondjuk autopsziának. Így lehet, már az időben visszafelé haladva, nyanyából *anya*, mamából meg tiszta, szűzi *méh*. Ezért

mondjuk, gondolta Leonárdó, legyen a végén a szemérmetlen perszóna helyett, meg a nagyszájú kofa pofazacskója helyett inkább csak egy szemérmes *arc* a kompozíció. Azaz, teszi hozzá, legyen ez a hiányzó arc csakis a jelenlevő mama ovális arca inkább. Mitöbb, legyen minden lehetséges arc a mama arca. A mama orra, a mama szája, a mama *orrzája*. A szeretett mama, a szegény mama és nem a gazdag mama, tehát kollektív, persona non grata anyánk meggyötört, koravén orcája. Azaz a már felnőtt gyermek se nem imádta, se nem utálta, hanem inkább csak szublimálta a nem létező mamát. Mert jobb ha okos hamar meghal, mintha sokáig él a bolond. Sőt, még jobb meghalni, hogysen rútul élni. És a bölcs mama, mert a rabszolganők korán halnak, könyv nélkül is tudta, hogy még idő előtt meg kell halnia. És éppen ezért a lojális írnok olyannyira együttérzett sápadtarcú, gyász-szívű mesterével, hogy annak állhatatos tanúja, bizalmasa, társa lett, olyannyira, hogy a végén már együtt javígtatták, szépígtették, csinosígtatták az egyébként, szó mi szó, extázisból, örületből, révületből, véletlenből és mindenféle állati hulladékból meg ürületekből komponált monstrumot. Viva Vasari. Éljen az utóirat hűséges túlélője. És éljen a névtelen szófejtő, a nevenincs álfilológus, az anonymus írnok, a szótlan antropológus, a szerelmes kőfejtő, az (írás)tudatlan benedictus, aki proto-indoeurópai szerelemmel szeret. Mert ki egyszer igazából szeret, kétszer meg nem halhat.

[Illuminációk XI]... *Egy életem, egy halálom*

...Egy életem, egy halálom, szerelmes emberfelim, nincsen remény, nincsen remény, hallatok hát a mesét. Menthetetlen menekülünk, szakadár szószökevényünk hiába menekül heted-hét országon túl, árkon-bokron át hiába fut, a nyelv elől nincs menekvés, sem neki, sem neked, sem senkinek. Mert a kő, bár kintről zuhan, epidermisze bennünk van. Súlyos, szilárd, egyenmű. Talán urániumféle, mert sugárzik, talán mágnesféle, mert

minden feléje esik. Az meg mifelénk. Ez a kő: csak van. Próbálhatod megmozgatni, erőszakoskodni vele, hiába. Figyelheted, kérlelheted, nem felel. Egyáltalán megérezni a létét, az is csak ritkán sikerül. De azért van. Jobb nem kerülni az útjába. Persze ez a kő (nem) közönyös. Először csak lelassít menekülés közben. Ő van legbelül, legmélyebben. Sötét, magánvaló kőszívedben. Ha megszűnik: megszűnsz. Beleolvadsz. Kővé dermedsz. Tőle függsz. Minden más hiúság. Minden más: jóság. Pedig hát a követ kívül is van ám élet, alatta, lásd, ha felemeled, ott lapul a sok vérző szívű papucsállatka meg azoknak összelapított pereputtya, akik ehhez a lapos életmódhoz már valahogyan akklimatizálódtak. A szabadulóművész, ezért tehát, írja Vasari 1568-ban a *Vita di Leonardo* című opuszában, dolgozószobájában, ahová senki más nem léphetett be, kicsi és nagyméretű már élettelen gyíkot, tücsköt, bogarat, hüllőt, békát, pillangót meg szöcskét is, tarajos sült, denevért, sőt, még egy rhinocéroszt is és más furcsa állatot tartott, amik közül néhányat fel is boncolt, amikből aztán egy nagy, rút, rettenetes és félelmetes teremtményt alkotott, amely szájából mérgező leheletet bocsátott ki, és orrlyukaiból füstöt lövellve lángba borította a szoba levegőjét; a szoba aztán egy csipkézett sziklabarlang szájává változott, aminek mélyéből a megalkotott szörnyeteg nyitott torkából nyelvet okádott, de oly különös módon, hogy összességében a kreálmány szörnyű és borzalmas félre-teremtménynek látszott is meg hallatszott is az arrajáró bámészkodó szolgák meg barátok szemében. Aztán a szörny, ahogy kiköpte ezt a lángos nyelvet, azon nyomban meg is könnyebbült és azon nyomban meg is halt. Aztán a lángból és levegőből meg a levegő porából láva lett, abból pedig megkövesedett láva, azaz kő. A kőben pedig a megkövült üregek, benne a menekülők hajdani teste nyoma, a végső mozdulat megőrizve, a kő, amelyekből kiporlalt a szív meg a test. És bár a lényeg szobra egyelőre ismeretlen, a művész mégis olyan sokáig fáradozott a már megszületett, de már elpusztult szörnyalkotás elkészítésén, hogy a döglött állatok bűze a szobában máris elviselhetetlenné vált, de a művész ezt nem vette észre, olyan nagy szeretettel vi-

seltetett saját alkotása iránt. De agorafób, ergofób szerelmes sanszív, sans filia, olyan nagy a munkamániás művész szenvedélye (ó, theia mania), hogy az életét adja azért, ami számunkra csak egy szócikk a hétköznapi szavak unalmas katalógusában. Számunkra, ó szkeptikus olvasó, ez a művészetlen áldozat túlságosan is művészi és majdnem olyan drámaian véres, mint az úszás furfangos története. Tele történelmi vízi hullával. Olyanokkal, akik éltek-haltak az uszodáért. Olyanokkal, akik életüket adták az uszodáért. Olyanokkal, akik belehaltak az uszodába. Mert hát, drága élni-halni vágyó úszóm, ijedtében meghalónak tökkel harangoznak. Azaz amint élsz, úgy halsz meg, a nyelvet, ugyanis nem ússza meg (a) senki. És a jó úszó hal vízbe leghamarább. Azaz ahhoz, hogy ma is jól ússzunk, vagy netalántán jól szeressünk, ahhoz még nagyon sok víznek kell majd lefolyni az öreg Dunán. Ahhoz azonban, hogy az anyaszült Leonardo, írja már jóval később Freud, megszülhessen a se nem rossz, se nem jó embert, előbb a szót magát kellett újravajúdni, majd azt, mint valami koszos kis koraszülöttet, kosztól, piszoktól, ragadványtól megtisztítania. A módszert nevezzük most az egyszerűség kedvéért autopsziának. Így lehet, az időben most visszafelé haladva, nyanyából *anya*, mamából meg tiszta, szüzi *méh*. Ezért mondjuk, gondolta Leonárdó, legyen a végén a szemérmetlen perszóna helyett, meg a nagyszájú kofa pofazacskója helyett inkább csak egy szemérmes *arc* a kompozíció. Azaz, teszi hozzá, legyen ez a hiányzó arc csakis a jelenlevő mama ovális arca inkább. Mi több, legyen minden lehetséges arc a mama arca. A mama orra, a mama szája, a mama *orrszája*. A szeretett mama, a szegény mama és nem a gazdag mama, tehát kollektív, persona non grata anyánk meggyötört, koravén orcája. Azaz a már felnőtt gyermek se nem imádta, se nem utálta, hanem inkább csak szublimálta a nem létező mamát. Mert jobb ha okos hamar meghal, mintha sokáig él a bolond. Sőt, még jobb meghalni, hogysem rútul élni. És a bölcs mama, mert a rabszolganők korán halnak, könyv nélkül is tudta, hogy még idő előtt meg kell halnia. És éppen ezért a lojális ír-nok olyannyira együttértett sápadtarcú, gyász-szívű mesterével,

hogy annak állhatatos tanúja, bizalmasa, társa lett, olyannyira, hogy a végén már együtt javígtatták, szépítgették, csinosígtatták az egyébként, szó mi szó, extázisból, örületből, révületből, véletlenből és mindenféle állati hulladékból, meg ürülekből komponált monstrumot. Viva Vasari. Éljen az utóirat hűséges túlélője. És éljen a névtelen szófejtő, a nevenincs álfilológus, az anonymus írnok, a szótlan antropológus, a szerelmes kőfejtő, az (írás)tudatlan *benedictus*, aki proto-indoeurópai szerelemmel szeret. Mert ki egyszer igazából szeret, kétszer meg nem halhat.

[Illuminációk XII]... *Viva hús*

...Viva hús! Mire ezek a medencés monológok nyomtatásban megjelennek, írja a névtelen író, aki egész életét a lét félig kész házában töltötte, addigra hűséges ácsom, a filozofálással régen felhagyó egykori filozófus befejezi a házépítési munkálatokat is. De mindeközben ő maga, a gyötrődő író, sápadtan, kísértetiesen soványan, félig szétesve, már maga is kísértet, aki magára már kísértetiesen sem hasonlít, a medence szélén lábujjhegyen idegesen fel-alá járkálva, az élet ellen felvértezve, azaz félig halálra váltan, egyszer csak a medence tükörképében életét fel nem ismerve, azaz egész múltját elfelejtve így fel-alá rohangálás közben megszabadul írói szorongásaitól. Ő, az a vékony és láthatatlan határ a szép és a bizarr, a boldogító és a brutális között. Az üdvözülő és az elkárhozó között. De lássuk be, ugyanezt a már elkárhozott testtől való tökéletes megszabadulást, ezt a halálfátyolként felemelkedő súlyt, ezt a következmények nélküli minimalista művészi létet, magyarázza a művészettörténész, vizsgálja kortárs installációművészünk egy későbbi művében, amely 1987-ben félig el is készült. Ebben az installációs sorozatban a londoni művésznő egy viktoriánus házsor egyik félkész házában a félkész lét különös állapotát vizsgálta. Ezt a félbemaradt létről szóló installációját Ovális Gangnak nevezi el. Aztán a hűtőben és a kamrában hirtelenjében talált, kissé fonnyadt zöldségekkel együtt a

művésznő egész testével kilenc hónapra ebbe az ovális gangba költözik, még az ajtót is magára zárva mondván, hogy senki ne zavarja meg őket a közös munkában. A foghíjas házának alagsorába kilenc hosszú hónapra bezárkózott művésznő aztán kilenc hosszú hónapon keresztül fényképezte csupasz testét, amint az repülő káposzták, cukkinik és más zöldségek lélekgyógyító társaságában valamiféle furcsa, kocsonyás lében levitált meg fel-le lebegett. A művésznő installációja azt a folyamatot installálja ugyanis, folytatja a tudálékos történetbúvár, melyben ember és növény egy kozmikus kollektív létezésben, feltéve, hogy elég időt hagyunk erre a közösségi létre, valamiféle időtlen harmóniában, harmóniatlan térben egymásba olvad. Aztán az átalakulás során egy sűrű, éteri fluidumban mutálódva ez az egyesült entitás egy titokzatos, megsokszorozódott harmadik én oszcillált önarcképévé formálódott, melynek harmadlagos mivolta még a művésznő számára a saját halála után is rejtély maradt. A Kr. e. 450-ből származó ókori festmény görög lányok fel-alá úszkáló figuráira emlékeztető szálló, bomló zöldségek a már felismerhetetlen művésznő végtagjaiba gabalyodva e víz alatti világban koegzisztálva, mutálódva, ide-oda, közösen, kvázi karöltve levitálva, magát a pillanatot rögzítik, a minutumot közvetlenül a fordulat, azaz a változás előtt. Mondhatnánk, hogy a szokatatlan, tehát valóságos teret foglaló, teret igénylő új entitás, tehát maga az autentikus műalkotás organikusan a londoni sorház egyik félkész házának, annak is hézagos földalatti kamrájának, aztán már magának a lét befejezetlen házának, azaz a még kidolgozatlan világunk részleges része lett. Világ világa és virágnak világa félig-meddig szervesen együtt lézengett, dolgát végezte, evett, ivott, éledgél meg nyújtózkodott, kollektíve elbóbiskolt, betegeskedett, épülgetett, ébredezett, leledzett meg éledezett, arra a rövidre szabott örök pillanatra, míg a műalkotás, ami már majdnem volt, de már nincs, azaz lett volna, mielőtt még így bevégezetlen mindkettőnek bevégeztetett volna. Együtt szorongva hónapokig e bűdös lében a laboratóriumi üvegcsében, de mégis, mintha a mindenségben lelkes és lelketlen, mondhatnánk, bukolikusan együtt szenvedett.

Vagy azt is mondhatnánk, hogy én és másik együtt haldokoltak, míg boldogan éltek, mielőtt világra jöhettek volna. És vice versa, együtt éltek, míg boldogan haldokoltak, mielőtt megláthatták volna a napvilágot. Az élni-halni vágyó londoni képzőművész-nőnek tehát, aki már nem él, mert már meghalt, folytatja a félig felkészült, félig megrémült művészettörténész, magát a félkész úszót sikerül elkapnia, ahogy éppen gondolatlanul, a végre még nem egészen készen, nemtelen, igentelen, szorongás és szerelem nélkül úszik valami szerves semmiben: igentelen, nemtelen, tehát válaszolni képtelen, tehát meztelen, mert az ő úszója magával a másik úszó testtel van elfoglalva. De kedves párhuzamosan úszó testek keresője-kutatója, természetesen létezik összefüggés a hínárszerű én körül lebegő rothadó önéletrajzi zöldségek és a hertogenboschi festő triptichonjában szereplő antropomorf vadállatok között abban, ugyanis, hogy vannak, és ha vannak, akkor biztos, hogy *voltak*. Mi több, az ovális gang mindenségében úszkáló emberszerű zöldségek és a megszelídített bestiák is az oltárképen a gyönyör és undor hátsókertjében, mind bizarr, alakváltó lények, akik, legalábbis a filozofálással már régen felhagyott filozófusunk szerint, tágra nyílt szemekkel, tátott szájjal, kifeszült szárnyaikkal, arcukat a múlt felé fordítva felénk közelednek, és ahol *mi* események láncolatát látjuk, ott *ők* egyetlen katasztrófát sejtene, mely szüntelen romot romra halmoz. Időznének még, hogy feltámasszák a holtakat és összeillesszék, ami szét-törött. De vihar kél a Paradicsom felől, belekap a lények szárnyaiba, de olyan erővel, hogy nem tudják többé összezární őket. E vihar feltartóztathatatlanul űzi égi szörnyeinket, eredendően optimista angyalainkat halandó jövőnk felé, amely aztán a mélybe rántja le őket háttal lefelé, miközben égig nő előttük a romhalmaz. Mert az élet nem kegyelmez még az angyaloknak sem. *Ezt* a vihart pedig hóba, sárba taposott és most már röpképtelen, öröklétképtelen angyalainkkal, folytatja a filozófus, nevezzük haladásnak; azaz a kortárs tripléttben követhetjük történetünk szabálytalan nyomát traumatikus édenunktől apokaliptikus jelenünkig és vice versa. Az installációművésznő a szomszédunk-

ban, újonnan megkomponált testtel, maga is a műalkotás része, amikor a kilenc hónapig egy üvegcső ökoszisztémájába préselt, foszló-bomló zöldségek mozgását figyeli, miközben saját testét, úgymond feledti, azt állítja, hogy akárcsak Jeromos mester, ő sem a test haldoklását, hanem inkább üdvözülésünk folyamatát akarja dokumentálni. Örök másodpercünk töredékét, mielőtt a test átfordulna a másikba. Lendületünk, azaz a fordulat megmáshatathatlan titkát. Amikor az alkotói folyamat már nem más, mint feltárás, tehát anatómia. A kíváncsi kritikusok szerint viszont a vírus, amelyet kutatónk egész életében mániákusan kutatott, végül felfalta a művészt. Azaz üdvözülésünk dokumentálásába a dokumentumfilm készítője sajnos belehalt. Emiatt vált sebezhetővé test is, teória is. Ez a művészeti alkotás gyengéje. A patogén bacilus, amelyet a költő-fizikus a halott testében kutatott, az életébe került. Éljen a kadaver, éljenek az óriás eprek, a húgyvirágok, az aknaversek! Viva, viva, viva!

[Illuminációk XIII]... *Nagyra törő Tördelőm*

...Nagyra törő Tördelőm, ne törje magát, mert itt minden versből kettő van, kettő van, és amiből kettő van, azt sem betörni, sem megsemmisíteni nem lehet. Mindeközben ezen a szívből jövő, szívtelen napon, ezen a kardinális sirató napon, amikor magányosan úszó szinkronúszónőnk nem Erósznak, hanem inkább Thanatosznak tisztítja meg a másik testét, száználmas, szívbeteg költőnk, sápadtan, kísértetiesen soványan, önmagára még kísértetiesen sem hasonlítva, meghasonulva, még nem egészen hiányzóként, sem már mint jelenlévő, kiábrándultan, vágtyól elkárhozva [ti. 'egy égi test után vágyakozva'] megfosztva mindentől, amitől egy kettőtört szívű lélek meg lehet fosztva, más szóval melankóliában szenvedve-szorongva éppen társszerzőjét várta mindhiába, vigasztalhatatlanul azóta is és egyfolytában azt a másikat siratta, aki ma is a közös munka helyett inkább az uszodát választotta. Mindeközben úszótársa az uszodában még egészen türelmesen, de már félig tü-

relmetlenkedve szintén úszótársát várja, de mindhiába, mert az viszont, minden hiába, beteget jelentve a héten pedig már egymás után másodjára ma reggel sem jelent meg a csempézett medenceszélen. Mindeközben ugyanezen a derékbátort napon, ezen az egymást elkerülő napon a medence éppen, mindenféle kétszínű magyarázkodást mellőzve csöndben szépen, azaz már egy, a mondaton kívüli szótlán térben, másodszorra is megbocsájtott a szélen szorongó beste testnek aki, ennek következtében mindeközben, ugyanebben a létfontosságú perctöredékben, valami létfontosságú testsúlyt magából elengedve, hasonulását is feledve, immár (test) súlytalan, lényegében lényegtelen, mint a lehelet, oly szabadon és mint a pille olyan könnyen lemerült éppen fejjel lefelé a medencében. Mindeközben Arisztotelész Lyceumának egyik bérelt termében éppen bestiáriumát komponálta, melyben emberfelének habkönnyű testét egy a vízben gázoló félszemű járókelőnek, lapos testű flâneurnek, ügyetlen, apatikus, a világhoz nem értő, nehézkes lénynek titulálja. Ezt a koncepciót úszó embertársáról mire a könyvet befejezte aztán vissza is vonta. De törékeny felebarátom, tesze-tosza Tördelőm, jöjjön csak bátran két lépést közelebb e messziségben, írja éppen ekkor a posztumusz szerző a budai lakásában később megtalált jegyzetfüzetében, aminek minden páros oldalát az akkor még agilis író nem nekünk, hanem csak diszkrétén, okosan, az íróasztalfiókjának komponált minden páratlant meg az iratmegsemmisítőnek. Nézzük meg, nézzük csak meg, ha kell, két ízben is csodáljuk meg ezeket a hiányosságokat a megduplázódott vers testén, a félmegjelöléseket, a felrobbant kísérletekből származó szilánkokat, egy kettős torzó aszkétáit, írja az élni-halni vágyó immár nyomatékka. És mindeközben ma én is ott álltam már egymagamban a margószélen és láttam, ahogy Ádámom, mindenkori hidrophil szerzőtársam, aki persze soha nem ott van, ahol lennie kéne, egy vízárosi medencében a nyárnak éppen a közepében, boldogan, ügyesen ügyetlenkedve a víz felszínén lebegve egy vízihullát személyesít meg éppen. Ádámunk visszatükröződött testén, aki mostanában egyáltalán nem válszott még a leveleimre sem, mindeközben, ahogy így most fiktív

vízbefulladt felebarátunkként a víz felszínén lebegett, észrevehető volt a groteszk átváltozás, haja medúzahínár, sápadt hátát már megperzselte a nyár idusi nap, bestiális bőre kettéforkadt. De kedves kétbalkezes társszerkesztő, értelmetlen küldetések kíváncsi megbízottja, így néz-e ki élő testünk alatt immár a fuldokló szabadúszónk fantomja? Vagy ez csak egy vágy, eredendő adottság, amivel Ádámmal együtt mindannyian rendelkezünk, hogy ikerfantomjainkat parodizáljuk, egyszerre szeretve és gyűlölve azt az életképtelen, ügyetlen másikat. Mindeközben ugyanezzel az iker sóvárgással karikázza a londoni Hackney Helénája belső fuldokló művésznőnket is éppen a viktoriánus sorház félkész stúdió termében éppen ma délben. Mindeközben ugyanezzel a kettős vággyal Hyeronimus az undor és gyönyörök kertjében napkeltétől naplementéig ábrándozva, epedve és szomjúhozva Jeromosát várja az előre megbeszélt találkára, de az éppen a pokol hetedik bugyrát járja, és mivel Jeromos ott el is tévedt, Hyeronimus Jeromost most már hiába várja. Mert, írja mindeközben a kettétört szívű társkereső egy társkereső rovattöredékben, ketten vagyok eggyem nélkül, élöm vagyok lényem nélkül, testvér vagyok testvér nélkül, holtom vagyok élöm nélkül, páratlan is párom nélkül, részem vagyok egésztelen, egymagamban másom nélkül, koraszülött ikrem nélkül, sorstalan is sorsod nélkül e vége-hossza nincs keresésben.

A szerző készülő, *Ez nem uszoda* munkacímű verseskötetéből. A vers vagy szöveg itt medenceként jelenik meg, amelyben a nyelv és a gondolat – mint test vagy testek – kulturális és fenomenológiai tereken siklanak. Ez az úszómedence a világban való létezés, gondolkodás vagy úszás képlékeny színtere, a gondolkodó psziché játéktere. A versek ekfrasztikus jelleggel többek között Hyeronimus Bosch *A gyönyörök kertje* című triptichonjára, Helen Chadwick *The Oval Court* című, több részből álló installációjára, Walter Benjamin *A történelem fogalmáról* című esszéjére és Nemes Nagy Ágnes költészetéről, poétikáról szóló esszéire, próza-töredékeire is alludálnak vagy azokból idéznek.

Nagy Zopán

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. IX.

*Feltárok, hehegve nyitok
több könyvet: pásztázza fél-eszem,
áttetsző lény-kezem...
Pecsétjét feltépve, feloldva élvezem:
élmény-fény s töredék-titok...*
(Zorman Zelme)

Kol od ba-leváv pnimá. / Nefes jehúdi chómijá. – *Naa, melyik zsoltár fragmentumát kan-kántálta az etnikailag elképzelt egyed?* – kérdezte kérkedve a megtáltosodott Bloom, miközben zavartan hahotázva, habozva folytatta a borotva-pamacsolást... *Mia, mia, mieza zelégtelen mnemotechnika?* A háttérben (eközben) tovább fortyogtak az Örümpörkölt szaftos-gőzös érlelései: zamatos tereket megteremtve, légies gondolatokat eregetve, borigőzös kipárolgásokkal is ölelkezve...

Riodalmi Áridó, emlék(eztető) csatorna, avagy: szösszenetek a múltból: ...1949-re *Genetnek* már öt regénye, három drámája és számtalan verse volt kész. A homoszexualitás és a bűnözés nyílt, szándékosan provokatív ábrázolása miatt műveit több helyen betiltották. 1952-ben Sartre komoly elemzésben méltatta a bűnözőből íróvá lett *Genetet*. A hatvanas években szerelmi kapcsolatba került egy Abdullah nevű kötél tánccsal, akinek számos balesetét követő öngyilkossága után *Genet* súlyos depresszióba esett...

- - -

Pelevin (visszafelé olvasva) *Welwa* próféciait idézi, a nyálkás kádban, mint jóllakott óvodás, a belügyes, kéjenc disznó-pofa: Alekszandr horkol... Jüan Mej (a Han-lin Akadémia tudósának) könyvében a *Vörös Hajúak* országának lakói, szorongásaikat oldva: gyakran köpködnek kis énekesnők vaginájába...

Scafizmus: a szuper-kegyetlen Perzsa kínzás! Reggeli hírek és kortárs versek lapozgatása helyett most ezt nézte archív videón a *depirexiás* (anorex-duplex) fotómodell...

Amott, a szomszédos jelenésben pedig Milorad Pavić: *Kazár szótár*ából Nikon Sevast, a balkézőről vissza- és *áttért* ikonfestő jelenléte rága át magát a sárgás-erezetű könyvlapokon. Minden mozdulata, gondolata, belső gesztusa egy-egy perforációnak hatott. Egyszerre szagga-totta és légiesen át, át-hatott:

Látod a képen azt a barázdát? – az egy kutyaugatásból lett – suttogta egy képzelt tanítványnak Sevast, majd lovainak patáira ráfestette a négy evangélistát: Mátét, Márkot, Jánost és Lukácsot, saját kezén a körömházra a tízparancsolatot, a kút vödrére Egyiptomi Máriát, aztán levedlette redőzött ördög-bőrét és lúgosító óbort kívánt...

- - -

Tenger. Piran. Részletek:

Az ég tükrözött (k)öldökébe: merül, aki be-bemerül +...=˘eme övé nééé ma m@rad...

Szıklák alatt, habzó kút-mélyis éegekbe be-beúú, szakad ékszááj-ba alatt sra gaad...

- - -

Villanás, eszmélet-váltás, alvajárás:

*Sebhelyes fal, a hámlások helyén
csupa sejtelem; kívül és belül
a néma borzongás, mint láthatatlan
kaszáspók-lábak képzete. Kopárság.
Valami dallam után kutat a
fül, mintha megérezte volna, hogy
tovább sötétül, hóhullásban is.*

(Lászlóffy Csaba: Hiányzik Mozart, részlet)

Beszélgetés-töredékek egy művésztelep hajnal-közelségéből:
Minek tartsak pihenőt (vagy pihe nőt)? Reám romlik, mint az időtlen idők... Az absztrakciók talán kordában tartják a káoszt... Vigyázat (alázat)! Visszapillantani csak biblikus esetekben tilos! A kapkodás és a maradás konfrontációja belülről is felőrőőöl... A percepció néha becsaphat... Hat-hat-hat...

Taraf de Haïdouks: *Karolina, Lucia, Inez és Irina...* – a visszhangzó elmében, zsigerien: zene és hölgy-montázs rezeg Gyergyószárhegyről és Székelyudvarhelyről...

A Hargitától vissza, a gyergyói rétegeken innen, a 11 napos (igencsak eleven) művésztelepi forgatag után Levente és Réka csoda-családja hívta meg magához a *leíró*t. Zsobokon Zólyom, Zete és Zenke: mindent Levéd(ett)!

Másnap: a Királyhágótól hazafelé közeledve indonéz experimentális zenekar, a Senyawa egyik (intenzíven változatos-mágikus) lemeze szólt: 53 perces dugóban, autópályán... A járművet és az összetett érzéseket M. B., a kitűnő képzőművész hölgy vezette...

Mit is mondott Depikúrosz? – *Halni nem jó, élni túl rossz! Ó: Anya(g) Apa(d)...*

A megélés megélez – majd
 elpuhult magányomba döf.
 A szúrás feléleszt – s halmozottan
 beteg corpusom képmása
 (más megéléseket álmodva):
 bevérzik csendesen...

Tenger-közelből
(köztes idők pereméről):
egy tüsszentő ikon
a víz alól rám-kacsint...

- - -

Érzés-halmazunk, beteg(es)
kapcsolatunk szerte-repült,
mint egy felrobbant ing:

a benne *élő* testrész-
és szerv-maradványokkal...

Charles Baudelaire

Az ékszerek

Szilágyi Ferenc Hubart versfordításai

Kapcsolatok (Correspondences)

*A nagyvilág, e templom élő oszlopokkal
rejtélynek ad helyet, titokzatos szavaknak,
az erdő fái közt a népek áthaladnak,
s ki ért a szón, talán bizalmat is nyer okkal.*

*Visszhangja zeng a hosszan csendülő tanokban,
amint a mély, sötét terekben összefutva
a tágas éjszakában égi fényre jut ma;
a színek, illatok, s a hangok csokra ott van:*

*az illatár, akár a tiszta gyermektesté,
a nóta száll, s a zöld derű a fűre, fára,
de simliző gazok ma lesznek győztesekké.*

*Mivelhogy véges ám a nagyvilág határa,
betölti, mint a benzol, ámbra és a pézsma,
s az elme és az érzelem mi mást idéz ma?!*

Gyónás (Confession)

*Egy alkalommal, ó, csak egyszer, kedves asszony,
karomhoz ért finom karod,
(hogy itt, e méla férfiszívbe bút fakasszon –
fakulni nem tudót adott).*

*Későre járt. Akár a drága, fényes érem,
fenn tündökölt a sárga hold;
Páris szunyált, de mint folyó az égi téren
az éjnek ünnepélye folyt.*

*A néma otthonok mögötti zárt bejárat
alatt a macska átosont,
avagy fülét hegyezve ott a kedves állat
minket kísért, a kis bolond.*

*Amíg az álmos, intim éjszakára enyh ült,
és égi fényt szitált a hold,
silány panaszra kelve, dráma hangja csendült,
hol rég a víg dal húrja szólt*

*belőled, ó, te tiszta hangszer, éjbe zengve,
akár az égi harsona,
de most zokogva sírt, betörve életembe,
talán nem is volt otthona*

*csupán a sorsa piszka, szörnyű utcagyermek,
kit anyja szégyenkezve rejt,
s tanyája zárka, és a nyirkos pincevermek,
ne lássa senki, mert selejt.*

*Szegény, csúf angyal, énekelte ott a hangod:
„Ha meg nem állja itt a gát,*

*hiába rejti vékamódra cafka rangod,
az önzés adja fel magát!*

*Kemény dió, nehéz a szép leány robotja,
belőle az csinál rabot;
unott, hamis mosoly, ha rút közönybe rontja,
silány e céda állapot!*

*Így hát a balgaság, a szív igaz szerelme
fölösleges, hamis körök;
feledhető, mi volt az életednek terve,
hiszen csupán a sír örök!”*

*E holdas éjszakám mikor lesz elfeledve,
a csend, a hang, bár lankadó,
s e furcsa vallomásra hogy lehetne kedve,
ha már a szív a gyóntató?*

Az áldás (Bénédiction)

*Mit egyszer eltökélt a fényes ég Hatalma,
poéta érkezett e földi rögre itt,
de lám csak, erre jött az anyja nagy zavarba,
pörölve rázta már az égre ökleit.*

*„Inkább kígyót etetnék százszor is tejemmel,
de felnevelni kár egy ily haszontalant,
elátkozott talán a sors a férfinemmel,
s a röpke kéj, midőn e büntetés fogant.*

*Hiába, én akadtam itt a nők körében,
kit így, utálatára asszonyává tett,*

*kivetni mégse jár e kölyköt úgy, miképpen
egy hitvány cédulát a kéz a tűzre vet.*

*De vissza úgy verem goromba büntetésed –
a gyűlöletnek ily revánsa ritka vád:
e rossz palánta sorsa, légyen bár enyészet,
ne hajtsa már ki itt a szégyen bimbaját!”*

*Lenyelve habjait sötét ítéletének,
az égi tervezet sem érdekelte már,
se zord, gyehennabéli kínok, máglyafények,
amely galád anyákra, s bűneikre vár.*

*Kit anyja mostohán kezelt, egy angyal ápol,
az áldott napsugár szeretve felnevel,
és hogyha enni kap, vagy inni butykosából,
ambróziát talál, piros nektárra lel.*

*A széllel cimborált, a felhők is beszélnek,
hitétől ittasan zarándokútra kelt,
a Szellem így követte őt a messze célig,
s nevetve sírt, ha az madárként énekelt.*

*Aggódva nézte már, ki őt szeretni képes,
avagy nyugalma látszatával visszaélt,
s gyötörte bár kicsalni bús jaját, s a rémes
menet szerint akart elérni alja célt.*

*Megenni, -inni szánt kenyérbe és borába
hamut keverték ó, míg más beléköpött,
magát csepülte az, ki lépett lábnyomába,
amit meg is fogott, azt más odébb lökött.*

*Ha asszonyára tört a düh, nyomult a térre,
kiáltva szólt: „e balga, hogyha úgy szeret,*

*olyanszerű idol legyek, ki hajt a vérre,
s az ősi hit szerint borít arany veret!*

*Hisz arra vágyom én, a tömjén, mirha, nárdus
a láda kincse már, s a húsok és borok
tulajdonomba szálljanak, s ha lényem már dús,
az égi hódolat szívem körül forog.*

*S ha fogyna tán türelmem itt a csínytevésre,
törékeny, ám inas kezem felé viszem,
és mint a háрпиák, a körmömet bevésve
a szíve véres pitvarába mélyítem.*

*Ha mint a verdeső madár, piheg, de él még,
kezem meleg szívét egészbe tépje ki,
eloltva kedves és szelíd ebemnek éhét,
a földre megvetéssel úgy dobom neki.”*

*A költőnk mennybe néz, s egy trónra lát az égen,
a két kezét is áhítatra tartja fel.
A tűz lobogva ég szelíd tekintetében,
a balga nép dühét imígy takarva el:*

*„Légy áldott Istenünk, a szenvedést Te adtad,
a gyarlóságainkra égi gyógyszerül;
e jó esszenciát javunkra így avattad,
az üdvre, kéjre edz, ki nekünk majd örül.*

*Uram, ki fenn vagy ott, a légióid élén,
e bús poétaszívnek tarts meg egy helyet,
a Fények és Erények, Trónok üdvé révén
e szent öröm talán megillet engemet!*

*De hát a fájdalom lehet csupán nemesség,
amit pokol, de föld se birtokolhat el,*

*hogy álmaimnak glóriája megszövezzék,
a vén idő s a nagy világ gyémántja kell.*

*De nem lehetne annyi kincse Palmyrának,
se ritka drágafém, se tenger gyöngyei
ezernyi díszeként a tiszta glóriának,
hogy szent kezéd se tudná rája öltetni.*

*Az ősi mágiák csodája lesz tüzében,
kohója fókuszán merített égi fény,
amit nem észlel itt ma senki semmiképpen
halandók álmatag szemének íriszén.”*

A holdbánat

(Tristesses de la lune)

*Az esti holdvilág oly bávatag hever le,
mint lenge hölgy, ha hívja párna halma tán,
de gond emészti, édes álma hagyja cserbe,
kezével ott matat ma melle hajlatán.*

*A fellegek fehér havának égi hátán
elandalog, körül tekintve bujdokol
a tágas messzeség ezer csodája láttán –
azúr mezőn fehér virágözön bomol.*

*De néha, néha bánatába fúlt titokban
a földgolyóra néma könnye cseppje pottyán.
S a bús poéta átvirrasztva éjszakát*

*e sápatag vizet sebes kezébe kapja,
ott írisz-fényre vált, akár opál darabja,
szívébe rejti azt, hová a nap se lát.*

Mindenestül (Tout entière)

*Az ördög erre járt ma reggel,
szobámba lépve meglepett;
így szólt, elő a részletekkel,
kísértve faggatóra vett:
Mi adja át a nőn a szépet,
amely tűzében ott lobog,
a rózsaszínt vagy éjsötétet
választanák a boldogok?!
– A vágy a legszebb – válaszoltam –
ha összvarázsa bennem él,
a részletekben nem csalódtam,
egyik se szebb a többinél!
A bája eltölt kellemeikkel,
s ha vissza-visszajár a kéj,
el is vakít, akár a reggel,
derűt fokoz reá az éj.
Ha itt e dús, finom szövetbe
harmóniát teremtem a test,
te taglalást hiába vetsz be,
e tény okát ne is keresd!
A nagy titok, hogy minden érzék
a női testben összefog:
lehelletében ének-érték,
hangjában édes illatok!*

A Léthe (Le Léthé)

*Szívemre jöjj, kegyetlen, éji lélek,
te, tigrisarcú, drága szörnyeteg,
mert markolászni vágyom görgeteg-
veszélyesen vad, illatos sörényed.*

*Ki bús fejemre dús szoknyát, ha vet
az édes illatoddal átítatva,
akár a hervadás virága hatna,
segít siratni holt szerelmemet.*

*Aludni kéne, édes álmat vonzok,
oly álmot érjen, mint a szép halál;
rád csóközön, mely testeden talál,
mi fényesen csiszolt, akár a bronzok.*

*A könnyeket már nem veszem zokon,
tömény csodát nem ad csupán az ágyad,
de elfeledted mára mind a vágyat,
a Léthe-ár sodorta csókokon.*

*Örömnél érzem én, ha sorsom árva,
és tűrök érte kínokat lazán;
a vétlen áldozat saját magán
vesz új erőt e gyötrelmemre várva.*

*Beszívom én az édes mérgeket,
a lelkemet neheztelés ne nyomja,
segít a dús kebel – hat ópiumja –,
ha már a szív fogdája mégse lett.*

Az ékszerek (Les bijoux)

*A kedves meztelen, de sejtve vágyamat,
a fényes ékszerek sorát a testén hagyta,
kemény a csillogás, sziporka áradat,
amint az éj a kéjt a mór rabokra szabta.*

*Az ékszerek csörögnek ám, ha táncra kel,
vidít a drágakő s a ritkafém varázsa,
a kedvhez földi mámorok vad lángja kell,
csilingelésnek itt a szikrafény a társa.*

*Ha meztelen hever, kínálva így magát,
csakis nekem, s nevetve nyitva már a szája,
a vágyaimra, tengerártra vár a gát,
komoly hullámverést remél a part aszálya.*

*Szemén a tűz, akár a házi tigrisén,
szelíd; de mégse rest a pózokat keresve
a szűzi és a vad, bujálkodó igény,
ezért felejthetetlen ízt ad itt az este.*

*A karja, lába, combja és ágyéka mind
olajjal átcsiszolt, s az íve hattyúszárnya,
amit szemem ma számba vett e sor szerint,
s a keble dupla fürtje vár, ha azt kitarja.*

*Előkerültek ott a büszke démonok,
a szívem ősi szent nyugalmát felcsigázva,
üveghegyének ormain lakó konok
hiteknék ócska pártfogóját hozva lázba.*

*Miféle rajzolat?! Szakálltalan fiú-
alak takarja Antiópé szűzi testét,*

*mint régi kőszobor, de büszke és hiú,
a barna arcszínén derengve ott a festék.*

*A lámpa pislogott, a fény homályba fúlt
és nem világított, csupán a kályha lángja
a lobbanása sóhaján, s ha elcsitult,
csak ömlő vér maradt utána, s némi ámbra.*

Edwin Morgan

Münchausen báró meséiből, 4. rész

Turczi István fordítása

Amikor Konstantinápolyban időztem (My Sojourn in Constantinople)

*„Konstantinápolyban bármi megtörténhet.”
Ez egy régi török mondás, ha jól értesültem.
Mindenesetre a figyelmükbe ajánlom.
Szavaim igazságát némelyek kétségbe vonják.
Egyesek szerint „Túl sokat vízpipáztál”,
Mások azt vetik a szememre, hogy „dervisekkel láttak”.
Bevallom, engem nem érdekelnek a spekulációk.
A tények embere vagyok, és ezeket most feltárom.*

*Bár az oszmánok fogságába estem, jól bántak velem.
A szultán méheit vigyáztam, reggel kiengedték őket,
Este vissza a kasba. Egy este azonban, kedves barátaim,
Egy méh kinn maradt. Hogy hol volt?
Két barna medvével került összetűzésbe, ott volt!
A mézért folyt a viaskodás a két medve és a méh között.
Tudtam, hogy a szultán megbosszulná méhe elvesztését.
A személyzet minden tagjának volt egy ezüstfejszéje,
Én az enyémet a medvék felé hajítottam,
De az irányt változtatva a saját kis török röppályáján
Repült tovább egyenesen a Hold felé; egyre feljebb
És feljebb, míg bele nem állt a holdsarló szarvába.
Vissza kellett szereznem! De hogyan? Barátaim, mindig
Van megoldás. A zsebemben lapult pár szem törökbab,
Ami köztudomásúan gyorsan és magasra nő. Sebesen*

*Elvetettem, kihajtott, és hamar szárba szökkent, s én
 Jó brit módjára felkapaszkodtam rajta, fel, a Holdra.
 Hát ilyen egyszerű ez. Megtaláltam a fejszémet, és indultam
 Volna vissza. Ám ha megengedik, felfedem egy olyan részletét
 Történetemnek, amit lehetetlenség volna kitalálni.
 A bab az erős napban kiszáradt, összezsugorodott,
 Ezért összesodortam egy Holdon talált ruhából font
 Ócska kötelet. Már csak öt mérföld volt hátra
 A földet éréshez, amikor a kötél egy erős szellőkéstől
 Elszakadt, én zuhanni kezdtem, de a föld szétnyílt
 Előttem, s egy irdatlan mély gödörben találtam magam!
 Szerencsére a körmeim nagyon hosszúak voltak,
 Így szorgalmas vakondok módjára kiáshattam magam
 A bámészkodók legnagyobb ámulatára.*

*Volt rajtam néhány zúzódás, de elégedett voltam. A medvék
 Elcammogtak, a fejsze kicsorbult, a lényeg, hogy megvolt,
 És a méh is élt, és tette tovább a dolgát, a szultán örömére.*

Jótett

(A Good Deed)

*Egyesek szerint Münchhausen csak egy szájhős,
 Akinek túl gyakran elsül a puskája, és túl vadakat beszél.
 Kedves barátaim, nem az én feladatom, hogy megvédjem magam.
 Én nem teszek mást, csak a közönség elé tárom, ami velem történt.
 A döntés nem az én kezemben van. Akkor mi is volnék én?
 Mint tudjuk, kapitányként szolgáltam az orosz császárnő seregében.
 Megöltem pár törököt. Gibraltár ostrománál az angolok pártján
 Álltam. Megöltem pár spanyolt is. De mind háborúban történt,
 Ahol a bibliai parancs érvényét veszti. Megöltem pár vadállatot is,
 Néhányat önvédelemből, néhányat vadászszenvedélyből.
 Felróható ez nekem? Kérem, valljanak szint!*

*Ha már az állatok szóba kerültek, elmondok egy történetet.
Nyár volt, és a litván erdők mélyén vadásztam.
A távolban észrevettem két vadmalacot, a kisebbik elől,
A nagyobbik szorosan mögötte. Rájuk lőttem, de elhibáztam.
Az első egyetlen visitással elszaladt, láthatóan sértetlenül.
A másik, egy leszegett fejű, öreg koca, különös módon
Meg sem moccan, türelmesen várt, amíg oda nem értem hozzá.
A kezemet elhúztam előtte, de semmi: vak volt szegény,
A szájából még mindig egy apró malacfarok lógott kifelé.
Tehetetlenül állt, moccanni sem mert, de nem tőlem tartott,
Nem az ember és a füstölő puska szagától. Megérezte,
Hogy nem én vagyok az ellenség. Megragadtam a farkincát,
És vezetni kezdtem az állatot, aki engedelmesen kocogott
Mögöttem, vissza az odúja felé.
Tessék mondani, akkor ki a cinikus?
Azért találtam ki ezt a történetet, hogy jobb színben tűnjek fel?
Tényleg segítettem ezen a szerencsétlen állaton?
Tudom a választ. Biztos vagyok benne, hogy nem vagyok egyedül.*

Bitófa Gibraltárban

(A Gibbet in Gibraltar)

*Én nem az vagyok, aki lenézné a technika vívmányait.
Az erős kar és a gyors észjárás alapvető fontosságú,
De néha többre van szükség! Hadd meséljek valamit
Gibraltár ostromának idejéből, amikor néhány angol
Barátomnál jártam vendégségben. Sőt, még jobb,
Volt köztük egy skót is, Elliot tábornok!
Azon a tiündöklő, tiszta fényű reggelen
Egy gránát esett a reggelizőasztalunkra!
Felkaptam, és kirohantam vele, de hová dobjam?
A dombon ekkor mozgó alakokat pillantottam meg,
És tudják, mit csináltak? A távcsövemen keresztül*

*Láttam őket, Dollond márkájú, a legjobb a piacon,
 Láttam a spanyolokat, amint épp két angol kém
 Készültek felakasztani. Túl messze voltak tőlem,
 Ám véletlenül nálam maradt egy parittyá, olyan,
 Amivel Dávid legyőzte Góliátot – ez egy másik történet –,
 Megcéloztam őket, és a gránátot egyenesen a spanyol
 Kompánia kellős közepébe repítettem. Mondanom sem kell,
 Megölte mindet, darabokra törte a bitófát, és szabaddá tette
 A megrémült kémeket, akik végül elbotorkáltak a partig,
 Szereztek egy csónakot, amivel elérték a csatahajót, ahol
 Elmondták történetüket.*

*Nagy ünneplésben lett részem, elláttak borral, tisztí rangot
 Ajánlottak fel. De engem új kalandok csábítottak, ismeretlen
 Országok és új emberek; a szokatlant vágytam megszokottá tenni.
 Így hát köszönetet mondtam nekik, hosszan
 Búcsúzkodtunk, és nem engedtem, hogy az én
 Bátorságom dicséretét zengjék. Csak annyit mondtam nekik:
 „Köszönjék mindezt a Londonban vett távcsövemnek!”*

Napom az ágyúgolyók között (My Day Among the Cannonballs)

*Európa csupa háború. Síkságai vérben áznak.
 Egyezményeket írnak alá, egyezményeket szegnek meg,
 felednek,
 Birodalmakat robbantanak szét a történelem fegyverei,
 Birodalmakat égetnek fel a történelem lángjai –
 Aggódunk kellene itt, békében ülve?
 Persze, hogy nem. Dehogynem. Nem tudom.
 Tudom, hogy harcoltam, voltak szövetségeseim,
 De már csak emlékek maradtak, és ezek a legjobb,
 Mégis legkevésbé megértett tanúsítványaim.*

*Hadd tárjak még egyet önök elé. Gyűljenek körém.
Jöjjenek csak, ez valami különleges, nincsen párja.*

*A századunk valahol Európában állomásozott.
Nem emlékszem a nevére a nyomasztó városnak,
Amelyet ostromoltunk. Komoly erődítmény volt
Kapukkal, láncokkal, lőrésekkel, gyilokjárókkal,
Ütegekkel, fejbe toluló vérrel, örökkel, ki tudja, mivel,
Afféle szőrös, na-gyere-csak típusú hely,
Amit hiába próbáltunk bevenni.
Logika, mondtam magamnak, logika!
Ha nem tudunk áttörni, nincs más megoldás, mint fel,
Fel és át a falak fölött, na de mi mehet fel és át?
Egy léggömb? Ostobaság, azt lelőnék.
Csak egy út maradt, és hangsúlyozom,
Akkoriban erőm teljében voltam –
Régen volt már, tudom –,
Felmásztam legnagyobb ágyúnk hátára,
És amikor a következő óriási golyó előtűnt,
Felpattantam rá, mint egy lóra, és már száguldottam is
A füstös levegőn keresztül. Aha,
Gondoltam, így kell ezt csinálni! De azután,
Félúton az ellenség felé eltöprengtem:
Mi lesz, ha elkapnak és felkötnek mint kémeket?
Mégsem volt jó ötlet! Vissza kell jutnom, de hogyan?
A logika ismét csak egy megoldást nyújtott:
Át kell jutnom egy szembejövő ellenséges ágyúgolyóra;
Nehéz művelet, de sikerült, és visszatértem a táborba.*

*Nem valami dicsőséges epizód,
Mondhatják. Dehogynem, de még mennyire az!
Sikeres volt az ostrom? Nem tudom.
Megadta magát az ellenség? Nem emlékszem rá.
Csak arra emlékszem, milyen lelkesítő érzés volt,
Térdem közt a golyó, mint egy égi paripa,*

*A szél bátorító füttyülése,
És röppályám legmagasabb pontján egy sas
Rikoltott a betolakodóra, aki berepült
Ég és föld, barát és ellenség,
Lehetséges és lehetetlen közé.
Örömben visszarikoltottam a vad madárnak.
Micsoda földöntúli duett – de ilyen az élet, és micsoda élet!*

Békési János

Szerelmem, Jókai

1. jelenet

1853. Komárom, Pulay Mária házának nappalija. A szobában félhomály, mécsesek lobogó fénye vet árnyékokat a falakra. A bútorok régiiek, de gondosan karbantartottak. Az asztalon hímzés, mellette a Biblia. Pulay Mária, egykor tekintélyes asszony, most törekenyen, de egyenes háttal ül egy karosszékben. Kezében hímzőkeretet tart, de nem dolgozik, csak a selymet simogatja ujjai között. Egy pillanatig hallgat, majd hal-
kan beszélni kezd, mintha saját gondolatait szólaltatná meg.

PULAY MÁRIA (*hal-
kan, megfontoltan*): Negyven év. Ennyi ideje ülök ebben a házban. Ezen az udvaron nőtt fel a fiam, itt tanult meg járni, itt tanult meg beszélni. Itt hallgatta a meséimet, itt írta az első történeteit, itt nőtt fel az én Móricom, az én egyetlen fiam. (*Megáll, tekintete elréved, mintha emlékeket idézne fel.*)

És most? Most egy idegen lépi át ezt a küszöböt. Egy asszony, akit nem én választottam, akit soha nem akartam a családomba fogadni. Egy nő, aki miatt elveszítettem a fiamat.

(*Felkapja a hímzőkeretet, de nem kezd el dolgozni, csak a selymet szorongatja.*)

Mikor Móric először írta meg nekem, hogy elveszi, azt hittem, rosszul olvasok. Laborfalvi Róza. Egy színésznő. Egy özvegy. Egy asszony, akinek a nevét Pesten nem tisztelettel, hanem suttogva ejtik ki. És ezt az asszonyt én fogadjam be az otthonomba? Én, Pulay Mária? (*Feláll, az asztalhoz lép, végighúzza ujját a Biblián.*)

Nem, én akkor nemet mondtam. Megírtam neki, hogy ha ezt az utat választja, az én házamba többé ne tegye be a lábát. És ő elment. Nem könyörgött, nem próbált megengesztelni. Boldog volt nélkülem. És most... most mégis ideküldi őt.

(Megáll, szinte mozdulatlanul, mintha az idő súlya nehezedne rá.)

Mit akar tőlem? Megbocsátást? Áldást, amit már nem adhatok meg? Mit tegyek? Ha elzavarom, azt mondják majd, egy keserű öregasszony vagyok, aki nem bír megbékélni a múlttal. Ha elfogadom, azt mondják, végül meghajoltam Laborfalvi Róza előtt. De én senki előtt nem hajolok meg.

(Az ajtó előtt nehéz lépések hallatszanak. Az inas, GÁSPÁR, egy idősebb, hajlott hátú férfi belép, kalapját kezében szorongatja.)

GÁSPÁR *(kissé lihegve)*: Nagyságos asszony... megérkezett.

PULAY MÁRIA *(hidegen)*: Látom, hogy nem egyedül.

GÁSPÁR *(izgatottan)*: Az egész város kinn van az utcán! Hatalmas tömeg! Ahogy leszállt a hajóról, az emberek tapsoltak, virágokat szórtak elé, kiabálták a nevét, mintha maga a királyné érkezett volna. A fogadóban meg se tudott maradni, annyian akarták látni, hogy végül inkább ide indult.

(Pulay Mária ajka megvonaglik, de nem szól. Gáspár bizonytalanul folytatja.)

GÁSPÁR: Nem akartam hinni a szememnek, asszonyom. A komáromi nép így ünnepel egy pesti színésznőt?

PULAY MÁRIA *(halkan, inkább magának)*: Nem egy pesti színésznőt ünnepelnek. A fiam feleségét. *(Hosszú csend. Gáspár várakozva áll, mintha engedélyt várna.)*

GÁSPÁR *(tétován)*: Beengedjem, nagyságos asszony?

(Pulay Mária mélyet lélegzik, majd lassan visszaül a karosszékébe. Egy pillanatig mozdulatlanul ül, mintha a mécses lobogó fényében próbálná megtalálni a választ.)

PULAY MÁRIA *(halkan, de határozottan)*: Mielőtt beengeded, még hadd emlékezzem csendben. *(Kimennek)*

2. jelenet

(1841. Komárom, Pulay Mária házának nappalija. A szoba világos, az ablakon át beömlő délutáni fény megvilágítja a gondosan elrendezett bútorokat. Az asztalon tinta és papiros, mellet-

te néhány könyv. Az ajtó hirtelen kivágódik, és beront egy fiatal, harcias tekintetű, zilált ifjú – Jókai Mór. Kezében egy összegyűrt levelet szorongat, arca kipirult a felindulástól. A mozdulatai hevesek, egész lénye sértett méltóságot áraszt.)

JÓKAI (*felháborodottan*): Ez a nap is úgy kezdődött, mint a többi! Egy fiatalember, akiben lángol az értelem, felkel, átnézi a jegyzeteit, nagy terveket sző... És akkor jön egy levél... ez a levél! És felforgatja életemet!

(*Dühösen meglobogtatja a levelet a kezében, majd az asztalra csapja, szinte kiabál*): Tóth Lőrinc, az én barátom, „Jókai Mór úrnak” címezte ezt a levelet! Mór! Mintha valami német kereskedő volnék! Mintha nem is ismerne! (Hevesen jár fel-alá a szobában, egyik kezét a mellkasára szorítja, mély levegőt vesz, de úgy tűnik, attól csak még inkább felindul, egyre drámaibb hangon): Ez nem lehet véletlen! Egy ilyen tévedés nem történhet csak úgy! Biztosan... valaminek a jele! Megmondtam már, hogy beteg vagyok! Nem elég a tüdővész, most a szívem... jaj, érzem, a szívem is megszakad!

(*Megkapaszkodik az asztal szélében, mintha a levegő is elfogyna körülötte.*)

Tudtam! Tudtam, hogy nem kellett volna olyan sokáig Pápan maradnom! A nyirkos osztálytermek, a köhögő diákok... ott kaptam el! Tüdővész! Biztosan ez az! Már érzem is... a mellkasom szorít, és néha köhögök is!

(*Ekkor az ajtó kinyílik, és belép Pulay Mária. Tekintete kemény, szigorú, mozdulatai kimértek. Egy pillanatig csendben nézi fiát, majd karba tett kézzel az ajtófélfának dől.*)

PULAY MÁRIA (*ridegen*): Ha valóban tüdővészed lenne, már rég a papot kellett volna hívnom. S nem kiabálnál úgy, hogy a ház is zeng belé.

(*Jókai felkapja a fejét, zavartan pislog, majd hátradől a széken, mintha hirtelen kirántották volna a saját tragédiájából. Egy pillanatnyi döbbenet után sértetten megcsóválja a fejét.*)

JÓKAI (*mérgesen*): Anyám, te mindig elrontod a drámai pillanataimat!

PULAY MÁRIA *(szárazon)*: Valakinek rendet kell tartania ebben a házban.

(Jókai kelletlenül elmosolyodik, de a sértettség még ott bujkál a hangjában.)

JÓKAI *(mérgesen)*: De akkor is! Nem elég, hogy a halálos betegségemmel kell megküzdenem, most még a nevemet is kiforgatják! Én Móric vagyok, nem Mór!

PULAY MÁRIA *(élesen)*: Ezen háborogsz? Egy betűn? Ha holnap valaki Jókeyban y helyett i betűt ír, tán kiugrasz az ablakon?

JÓKAI *(hátratántorodik a sértődésben)*: De hát az embernek a neve... az marad meg utána!

PULAY MÁRIA *(keményen)*: Az embernek a jelleme marad meg! A nevedet átírhatják, elferdíthetik, de ha hitvány vagy, akkor hitvány maradsz, akármilyen néven neveznek!

(Jókai egy pillanatra hallgat. Ez fáj. Legyint, de most kevésbé hevesen.)

JÓKAI *(morogva)*: Akkor is sértés. És ezért bosszút fogok állni!

PULAY MÁRIA *(összeszűkíti a szemét)*: Már megint miféle butaságot eszeltél ki?

JÓKAI *(gőgösen)*: Írni fogok neki! De nem akárhogy! Úgy fogom címezni a levelemet: „Tóth Lőr úrnak”!

(Elégedetten kihúzza magát, mintha ezzel végérvényesen rendezné a világ igazságtalanságait.)

PULAY MÁRIA *(sóhajt, fejét csóválja)*: Ezt te bosszúnak nevezed?

JÓKAI *(sértődötten)*: A nevemet meggyalázta! A betű az betű!

PULAY MÁRIA *(csípőre tett kézzel)*: Ha ennyi időd van a bosszúra, akkor nincs elég dolgod.

(Kis szünet, majd hidegen kimondja.) Ideje elhagynod végre a gyermekkort, és valami olyat tanulnod, miből eltartathatod magad. Végre ne az álmaidnak, a valóságnak élj.

JÓKAI *(dacosan)*: De hát miért?! Én festőművész akarok lenni! Nem ügyvéd, nem hivatalnok!

PULAY MÁRIA *(keményen)*: Festő? Az leszel, ha akarod, de előbb ember kell, hogy legyen belőled. És ahhoz nem elég egy festékes ecset!

(Jókai ökölbe szorítja a kezét, de nem tud mit mondani. Pulay Mária figyelmesen nézi, majd határozottan kimondja.)

PULAY MÁRIA *(ridegen)*: Ezért küldelek Kecskemétre.

(Csend. Jókai ledermed.)

JÓKAI *(meglepetten)*: Hová?!

PULAY MÁRIA *(hidegen)*: Kecskemétre. Ott folytatód a tanulmányaidat.

JÓKAI *(kitörve)*: Száműzöl hát az ősi házból abba a nagy faluba, ami városnak képzei magát. Ha így lesz, legalább tudjam meg az okát.

PULAY MÁRIA *(keresztbe tett karral)*: Mert Komárom túl kényelmes neked, Pápán pedig túl nagy a kísértés. Mert azt akarom, hogy végre rendesen tanulj, és valóban nagy ember légy – nem csak egy sértődött kisfiú, aki a saját képzeletében hősködik! *(A mécses fénye megcsillan Pulay Mária arcán. Jókai egy pillanatil áll, majd lassan bólint. Két oldalra kimennek.)*

3. jelenet

(1843, Kecskemét. Egy egyszerű, de tiszta diákszoba. Az asztalon könyvek, papirosok és egy festőállvány. A falon egy félkész festmény látható, mellette néhány vázlat. Az ablak nyitva, kora esti fény szűrődik be, egy távoli harangszó hallatszik. A szobában Jókai Mór áll az ablaknál, kezeit összekulcsolja maga előtt, tekintete a messzeségbe réved.)

JÓKAI *(elmerengve)*: Kecskemét... Amikor először megérkeztem, szívem mélyén gyűlöltem ezt a várost.

Idegen volt, zárt, akár egy rideg erődítmény, amelyben számomra nem volt hely. Komáromhoz képest poros és forró nyáron, sivár és szeles ősszel. Meg voltam győződve róla, hogy száműzetésben vagyok, és ez a hely soha nem lesz otthonom.

(Kis szünet, lassan az asztalhoz lép, ujjai végigsiklanak egy ki nyitott könyv gerincén.)

Aztán... valami megváltozott. Talán én, talán a város. Már nem idegenként jártam az utcákon. A piacon a kofák nevemen szólítottak, az öreg könyvkötő mindig félretett nekem egy-egy különleges kötetet. A kávéillat a főtéren, a harangszó az esti szélben... észrevétlenül, de megszerettem ezt a helyet.

(Mosolyogva az állványhoz lép, egy félbehagyott festményt nézeget. Kezébe vesz egy ecsetet, de mielőtt munkához látna, hirtelen kopogás hallatszik az ajtón.)

PETŐFI *(kintről, vidáman)*: Hé, Móric! Nyitva van?

JÓKAI *(felnevet)*: Ha az vagy, akinek gondollak, nyitva. Ha valaki más, akkor is.

(Az ajtó kitárul, és belép Petőfi Sándor. Ruhája kopott, de tiszta, cipője poros, arcán az út pora és a fáradtság.)

JÓKAI *(kitörő örömmel)*: Sándor, Petrovics Sándor! Olyan régen láttalak! De mi ez a kopottas ruha rajtad? Hiszen egykoron Pápán megfogadtad, hogy nagy színész leszel. Világhíres és gazdag.

(Petőfi leteszi kalapját az asztalra, végignézi a szobán, majd mélyet sóhajtva lehuppan egy székre.)

PETŐFI *(elégedetten körbenéz)*: Szépen berendezkedtél, Móric. Úri szoba, rend és tisztesség. Szinte bántja a szememet!

JÓKAI *(mosolyogva)*: Csak próbálok élni, ahogy lehet. És te? Hol hagyta a társulatodat?

PETŐFI *(legyintve)*: Valahol egy alföldi porfészekben. Én meg most a magam feje után járok, mert a színész életben csak a mozgás a biztos.

JÓKAI *(leül vele szemben, érdeklődve)*: Mondd csak, mi történt veled, mióta Pápán elváltunk?

(Petőfi hátradől, a mennyezetet nézi egy pillanatig, majd lassan beszélni kezd.)

PETŐFI: Először Pozsonyba kerültem, apám oda küldött tanulni. De tanulás helyett inkább a világot lestem, és ahogy az apám levelei egyre szigorúbbak lettek, úgy csappant a pénz is, amit küldött. Végül elfogyott. *(Fanyarul elmosolyodik.)* Mit tesz egy éhes diák, akinek nincs pénze? Beáll katonának.

JÓKAI *(meglepődve)*: Te? Katona?

PETŐFI (*bólogat*): Én. Sopronban besoroztak, aztán átvezényeltek Grazba. Azt hittem, eljutok a császár udvarába is. Ehelyett... sarat talpaltam, fegyvert tisztítottam, és éheztem.

(*Felnevet, de a nevetése keserű.*)

PETŐFI: Tél volt. Hideg, kegyetlen. A vackunkon nem volt más, csak egy vékony pokróc. Egyszer az egyik bajtársam elvette az én pokrócomat is... csak azért, mert éhes voltam és gyenge.

(*Komor pillanat. Jókai figyelmesen hallgat.*)

PETŐFI: Aztán betegség döntött le. A kórházban úgy feküdtem, mint egy zsák krumpli. Kidobtak, és én visszamentem haza. Apám? Meg se ismert. Nem a fiát látta bennem, hanem egy elzüllött katonát. És amikor kijelentettem, hogy színész leszek, majdnem kidobott otthonról. (*Csend.*) De én mentem. Mert kellett mennem.

JÓKAI (*halkan*): És így lettél vándorszínész.

PETŐFI (*mosolyogva*): Így.

(*Kis szünet. Jókai elkomolyodik. Tudja, hogy Petőfi nem panaszkodik, de látja rajta a nélkülözés nyomait: a kopott kabát, a fáradt tekintet, a sovány arc mind beszédesebbek, mint bármely vallomás.*)

JÓKAI (*hirtelen ötlettel*): Van egy ötletem. Most fejeztem be egy új művet, *A zsidó fiút*.

PETŐFI (*felvonja a szemöldökét*): Az mi?

JÓKAI: Egy történelmi dráma, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia pályázatára írtam. A pályaműveket idegen kéznek kell lemásolnia, hogy anonim módon nyújthassák be őket. Arra gondoltam, hogy talán lemásolhatnád nekem... Természetesen megfizetem fáradozásod.

PETŐFI (*meglepetten, majd büszkén megrázza a fejét*): Köszönöm, Móric, de én nem másolok könyveket pénzért.

(*Csend. Petőfi végignézi a festőállványon, majd huncut mosolyal folytatja.*)

PETŐFI: De tudod mit? Fess meg engem! A leendő nagy festő a leendő nagy színészt. S ha megteszed, nem csak lemásolom művedet, de Pest-Budára magam viszem fel.

JÓKAI *(meglepetten)*: Portrét akarsz?

PETŐFI *(nevetve hátradől)*: Igen! Ha már festőnek készülsz, próbáld ki magad! Talán egy nap még híres kép lesz belőle!

JÓKAI *(nevetve)*: Sándor, egy helyben ülni az igazi művészet!

PETŐFI *(elgondolkodva)*: Tudod, mit? Akkor előbb igyunk egyet, hogy meglegyen a kellő ihlet!

(Jókai felnevet, majd elővesz egy üveg bort. Két poharat tölt meg, és egyet Petőfi kezébe nyom.)

JÓKAI: Hát, ha már portrét festek, akkor legalább legyen benne egy pohár jó kecskeméti bor is.

PETŐFI *(a poharát megemeli)*: Így igaz! Ha már festő vagy, akkor alkoss, én pedig most nem színész, hanem költő leszek, S ekképpen verselek!

(Kis szünet után elmosolyodik, és félhangosan, játékosan rímelni kezd.)

PETŐFI *(elgondolkodva)*:

„Ecset suhan, vászon sárgul,

Petrovics Sándor híres lesz mátul!”

(Nevetnek, majd mindketten isznak. A poharakat leteszik az asztalra.)

JÓKAI *(elgondolkodva, komolyabb hangon)*:

Hirneve üstökösként ragyog fent az égen,

S alá hullik ifjan, fénylő dicsőségben.

(Pillanatnyi csend. Petőfi arca még őrzi a mosolyt, de a szavak mintha valamit megpendítenének benne. Egy pillanatig a pohár peremét nézi, majd felsandít Jókaira.)

PETŐFI *(meglepetten)*: Móric, talán a vászon helyett a papírra kellene tollal szavakat festened. Mert a kép csak egy pillanatot mutat, de szavaid most szívembe marnak.

(Elneveti magát, de a nevetése most valahogy más, halkabb. Mintha ő maga sem értené, miért érintette meg Jókai verse. Egy pillanatig csendben marad, tekintete elréved, majd zavartan megigazítja az ingnyakát.)

PETŐFI *(halkan)*: Furcsa... az előbb még olyan kellemes volt itt, most meg... *(Feláll, mintha nyugtalan lenne. Körbenéz, majd*

a mécses fénye felé fordul.) A fény hirtelen vakítóbb lett... vagy csak én érzem így? (Kinyitja az ablakot, mélyet lélegzik, de nem hoz megkönnyebbülést. Egy pillanatig még áll, majd hirtelen mozdulattal felkapja a kabátját.) Gyere, sétáljunk egyet! A város éjszaka mindig izgalmasabb.

(Jókai egy pillanatig figyel, majd vállat von és feláll.)

JÓKAI *(mosolyogva)*: Szóval a nagy vándorszínész nem bír megülni egy helyben?

PETŐFI *(már az ajtónál, kifelé intve)*: Ne filozofálj, Móric! Gyerünk! Kecskeméten mindig friss a levegő!

(Nevet, de a nevetése kissé feszültebb a szokásosnál. Jókai egy pillanatig figyel, majd követi. Az ajtó becsukódik mögöttük. A szín üres marad, csak az asztalon hagyott borospoharak és a félbehagyott festmény maradnak világítva a mécses halvány fényében.)

4. jelenet

(1847. november, Pest. Egy kávéház, az ablakokon túl a város forgataga. Az asztalokon tintatartók, papírok, néhány félig megírt cikk. Az egyik sarokban egy asztalnál ül Jókai Mór, kezében egy toll, előtte egy frissen nyomtatott könyv: Hétköznapiok. A háttérben halk zsongás, kávéscsészék csörrenése. Jókai a könyvet lapozgatja, majd lassan beszélni kezd, mintha csak magának mondaná ki a gondolatait.)

JÓKAI *(elmerengve)*: Négy év... Négy év telt el azóta, hogy elhagytam Kecskemétet. Akkor még egy világfájdalmas diák voltam, aki nagy álmokat szőtt, és akinek minden gondolata festékben és ecsetben úszott. Aztán Pest... egy másik világ, amely először idegen volt, majd lassan, észrevétlenül, az otthonom lett. *(Közelebb húzza a Hétköznapiok című könyvet, végigsimítja a borítóját.)* Azt mondják, ez a könyv megnyitott előttem kapukat. Hogy a közönség szereti. Hogy nevem végre nemcsak egy lelkes fiatal író neve, hanem egy ismert szerzőé. De én tudom, hogy az igazi kaput nem

ez a könyv nyitotta meg. Hanem a munka. Az Életképek szerkesztősége. A lap, amelyben nap mint nap küzdeni kell a sorokért, a nyomdafestékért, az igazságért. (Hátradől, elnéz az ablakon túl, a nyüzsgő pesti utcára.) És közben Petőfi... ő, aki akkor Kecskeméten vándorszínész volt, katonaszökevény, éhes diák – most ő a magyar irodalom csillaga. A Tizek Társaságának középpontja. Az én nevem épp hogy csak megjelent a könyvesboltokban, az övét mindenki ismeri. Mintha sorsunk megfordult volna.

(Elmosolyodik, majd hirtelen kivágódik a kávéház ajtaja. Hűvös novemberi szél söpör be a helyiségbe, és két ismerős alak lép be: Petőfi Sándor és Szendrey Júlia. Petőfi energikusan közeledik, Júlia mellette lépdel, elegánsan, de határozott léptekkel. Petőfi egy pillanat alatt kiszúrja Jókait, és széles mosollyal közeledik felé.)

PETŐFI *(kitárt karokkal)*: Móric! Te betűtengerben fuldoló szerkesztő!

JÓKAI *(nevetve feláll, kezét nyújt)*: Sándor! Te meg szélvihar-ként rontasz be, mintha a forradalmat hoznád el.

(Kezet ráznak, majd Petőfi szívélyesen bemutatja a mellette álló nőt.)

PETŐFI: Hadd mutassam be neked Szendrey Júliát, a világ legcsodálatosabb asszonyát, és mostantól a feleségemet.

JÚLIA *(kedvesen, de határozottan)*: Örülök, hogy végre találkozunk, Jókai úr. Sándor sokat mesélt magáról.

JÓKAI *(mosolyogva, meghajolva)*: És én sokat hallottam magáról. Egy költő feleségének lenni nem mindennapi sors.

JÚLIA *(tréfásan)*: Különösen, ha a költő ennyire nyughatatlan.

PETŐFI *(nevetve)*: A nyughatatlanság a művészek betegsége, de a gyógy mód egyszerű: egy meleg otthon.

(Leülnek, rendelnek egy üveg bort, a pincér hamarosan kihozza a poharakat. Petőfi hátradől, és elgondolkodva nézi Jókait.)

PETŐFI *(komolyan)*: Négy évvel ezelőtt, ha azt mondom neked valaki, hogy egyszer itt ülök, elismert költőként, borral a kezemben, a feleségemmel az oldalamon... azt mondtam volna, hogy bolond.

JÓKAI (*mosolyogva*): Akkor még épp katonaszökevény voltál.
PETŐFI (*bólogat*): Éhező vándorszínész, aki egyik napról a másikra élt. Most nézz ránk.

A szerelmet már megeltem, már csak a szabadságot kellene elnyernem.

(*Jókai egy pillanatig figyel, majd megemeli a poharát.*)

JÓKAI (*mosolyogva*): Akkor igyunk arra, hogy mindkettőt el-
érd, Sándor.

(*Júlia szelíden rámosolyog Petőfire, Petőfi pedig elvigyorodik, és koccintanak.*)

JÓKAI (*elgondolkodva*): Én azonban úgy érzem, sokszor csak botladozom, a hangom keresem. S nem könnyű helyem és hangom megtalálni, ha nincs biztos fedél fejem felett.

PETŐFI (*széttárja a karját*): Hallottuk hírét, és Júliával sokat beszélgettünk erről. Szeretnénk segíteni neked. És épp ezért... költözz hozzánk!

JÚLIA (*határozottan*): Tudjuk, hogy nem könnyű az indulás, Móric. Sándor ismer téged, és tudja, hogy van benned valami, amit még te sem látsz tisztán. Együtt, egymást segítve tudnánk alkotni.

JÓKAI (*tétován*): De... én nem akarok terhet jelenteni...

PETŐFI (*nevetve*): Terhet? Hiszen azt akarjuk, hogy az otthonunk a Parnasszus legyen! Egy alkotói műhely, ahol szabadon írhatunk, vitatkozhatunk, és álmodhatunk!

JÚLIA (*mosolyogva*): Egy hely, ahol az eszmék formálódhatnak, ahol nem csak a toll, de a gondolat is szárnyalhat.

(*Jókai még egy pillanatig habozik, majd elmosolyodik.*)

JÓKAI: Hát... azt hiszem, ezt az ajánlatot nem utasíthatom vissza.

PETŐFI (*felnevet, poharát felemeli*): Akkor ne is tétovázzunk tovább, jöjj, Móric, velünk nyomban, s foglaljuk el első emeleti Parnasszusunkat! (*Kimennek*)

5. jelenet

(1848. március 15. reggele. A színpad két oldalán két bejárat. A háttérben sejtelmes fény, amely fokozatosan erősödik, mintha a hajnal fénye törne át a város felett. A színpad egyik oldalán Jókai Mór, a másikon Petőfi Sándor lép be. Mindketten határozottan, elszántan haladnak előre, de egyelőre külön-külön.)

JÓKAI *(hangosan, ünnepélyesen)*: Mit kíván a magyar nemzet? *(Megáll egy pillanatra, majd határozottan folytatja, egyesével, szinte szavalva.)*

1. Legyen béke, szabadság és egyetértés!
2. Kívánjuk a sajtó szabadságát, cenzúra eltörlését!
3. Felelős minisztériumot Buda-Pesten!
4. Évenkénti országgyűlést Pesten!
5. Törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben!
6. Nemzeti őrsereg felállítását!
7. Közös teherviselést!
8. Urbéri viszonyok megszüntetését!
9. Esküdtszéket, képvisellet egyenlőség alapján!
10. Nemzeti Bankot!

11. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra, magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, az idegeneket vigyék el tőlünk!

12. A politikai statusfogyók szabadon bocsáttassanak!

(Miközben mondja a pontokat, lassan a színpad közepe felé halad. A 12. pont után hatásszünetet tart. Ekkor a másik oldalról Petőfi is előrébb lép.)

PETŐFI *(emelkedett hangon, szenvedéllyel)*:

Talpra, magyar, hí a haza!

Itt az idő, most vagy soha!

Rabok legyünk, vagy szabadok?

Ez a kérdés, válasszatok!

A magyarok istenére

Esküszünk,

Esküszünk, hogy rabok tovább

Nem leszünk!

(Ahogy szaval, egyre közelebb ér Jókaihoz. Mikor az utolsó sor elhangzik, már szinte egymás mellett állnak. Egymás szemébe néznek, majd egyszerre megfogják egymás kezét, és magasra emelik.)

JÓKAI & PETŐFI *(együtt, hatalmas erővel kiáltva)*: REVOLÚCIÓ!

(Egy pillanatig tartják a pózt, mintha az idő megállna. Majd elengedik egymás kezét. Egyszerre, de külön-külön irányba indulnak kifelé a színpadról. Ahogy kimennek, a fények lassan kihunynak.)

6. jelenet

(1848. március 15. este, a Nemzeti Színház színpalai mögött. Az előadás véget ért, a tömeg azonban nem oszlott szét, valamit várnak. A nézőtérén forradalmi hangulat uralkodik, Petőfi és a márciusi ifjak próbálják fenntartani a rendet. Jókai Mór a színpad mögött áll, kezében egy papírost szorongat. Petőfi Sándor idegesen jár fel-alá mellette.)

PETŐFI *(türelmetlenül, de szenvedéllyel)*: Móric, fel kell menned! A nép vár! Nem oszlottak szét, hallani akarnak minket!

JÓKAI *(bizonytalanul)*: De miért én? Te is ott voltál velünk egész nap. A te szavaid mozgatták a tömeget...

PETŐFI *(rámutat)*: És épp ezért most te jössz! Én már elmondtam a *Nemzeti dalt*, ott voltam a Landerer-nyomdánál, de most nem egy verset várnak, hanem szavakat, amelyek vezethetik őket!

JÓKAI *(megcsóválja a fejét)*: Én nem vagyok szónok... én írni tudok, nem a tömeg előtt állni.

PETŐFI *(közelebb lép, komolyan)*: Akkor itt az ideje, hogy ne csak írj! Móric, ha a szabadságért harcolunk, akkor a toll mellett a hangunk is fegyver. Nem bújhatsz meg a papír mögött!

(Jókai nem válaszol rögtön, csak szorongatja a papírt. Petőfi egy pillanatig még nézi, majd sietve sarkon fordul és eltűnik a színpa-

lak mögött. Jókait egyedül marad. A nézőtér moraja egyre erősebb. Egy mély levegőt vesz, majd halkán beszélni kezd magában.)

JÓKAI (*halkan, önmagának*): Egy regényben ez olyan egyszerű lenne. A hős kiáll a tömeg elé, felemeli a kezét, és a szavak szárnyalva emelik fel a népet. Egy regényben nincs remegő kéz, nincs szorongás, nincs az a félelem, hogy a hang elcsuklik, hogy a mondat elveszik a zajban. (*Felnéz a függönyre, amely mögött a tömeg morajlik.*)

De ez nem regény. Ez most az élet. És az életben a hősök nem biztosak a dolgukban. Az életben a kezek izzadnak, a szív gyorsabban ver, a gondolatok összekuszálódnak. (*A papírost nézi a kezében, majd lassan összegyűri.*) Mit mondjak nekik? Hogy harcolni kell? Hogy szabadok leszünk? De mi van, ha tévedünk? Ha az emberek, akiket ma felbátorítunk, holnap a hatalom válasza előtt állnak? S vérüket adják, mert szavunk meghallgatták. (*Ökölbe szorítja a kezét.*) Mert egy regényben mindig jön a megoldás. Mindig van egy végszó, amely rendet tesz a világban. De a valóságban nincs végszó. Csak következmények. (*Egy lépést hátrál, mintha valóban menni akarna. Az árnyékból azonban egy nő alak lép elő. Laborfalvi Róza. Jókait megtorpan, ahogy meglátja őt. Róza elegánsan áll előtte, még mindig jelmezben, Gertrudis koronájával a kezében.*)

LABORFALVI RÓZA (*figyelmesen végigméri*): Hová olyan sietve, ifjú úr! Szép kis forradalmár, aki a baj első szavára megfut.

JÓKAI (*meglepődve*): Asszonyom... én...

LABORFALVI RÓZA (*színpadias mosollyal*): Azt hittem, csak a darabban láthatok olyan férfit, aki nem meri felemelni a szavát, mikor a sors hívja. Ne nézzen már úgy, mint egy iskolás fiú! Ki ez a forradalmár, ki már egy asszonytól is retteg. Tán torkán akadt a szó? Legalább mondja meg a nevét.

JÓKAI (*kissé zavartan, de udvariasan*): Engedje meg, hogy bemutatkozzam. Jókait Mór vagyok. Ön pedig Laborfalvi Róza, az ünnepezt szépség, sokat hallottam már önről.

(*Róza elmosolyodik, mintha ízlelgetné a nevet.*)

LABORFALVI RÓZA: Jókait Mór? Nos, bevallom, én még nem hallottam önről.

(Közelebb lép, kezében egy kokárdát tart.)

LABORFALVI RÓZA *(játékosan, de céltudatosan)*: De ha ma este mégis kiáll, akkor talán emlékezni fogok a nevére. És nemcsak én.

JÓKAI *(halkan)*: Mert ez valóban az első lépés.

(Róza megáll előtte, egy pillanatig csend van közöttük.)

LABORFALVI RÓZA *(elengedett, könnyed mosollyal)*: Tudja, ma este Gertrudis királynét játszottam. Egy asszonyt, akit a nép megve-tett. De a színpadon egyetlen pillanatra sem ingathattam meg a tar-tásomat. Mert az emberek nemcsak hallják, amit mondunk – látják is, hogy milyen erővel mondjuk ki. Legyen hát ön is erős.

(Egy pillanatig tanulmányozza Jókait, majd határozott mozdulattal a mellére tűzi a kokárdát.) Ez adjon önnek erőt! (könnyedén, szinte játékosan): Ne aggódjon, ezt a szerepet nem kell betanulnia. Csak el kell mondania a saját szavait. Mit a szíve diktál. (Jókai lenéz a kokárdára, ujjával végigsimítja. A keze még mindig remeg, de most már nem a félelemtől, hanem a döntés súlyától. A távolból a közönség türelmetlen moraja hallatszik. Róza hátralép, mintha utat engedne neki a színpad felé. Egy utolsó, hosszú pillantás, majd Jókai megindul a fények felé... és kilép a színpadra.)

7. jelenet

(1848. augusztus, Komárom. Pulay Mária háza. Egy szerény, de tiszta szoba, az ablakon beszűrődik a délutáni fény.

A falon régi családi képek, az asztalon hímzés, néhány könyv, egy imakönyv. Jókai Móric egyedül lép be. A szobában csend honol, minden ismerős, mégis idegen.

Mély levegőt vesz, végigsimít az egyik széken, majd megáll az ablak előtt. Egy pillanatig csak néz ki, mintha a múltba látna.)

JÓKAI *(halkan, önmagának)*: Mennyi idő is telt el? Egy év? Több? Nem tudom. Annyi minden történt, hogy elfelejtettem az időt számolni.

A forradalom, a lapok, a harcok, az eszmék... Mindig volt valami, ami fontosabb volt. Vagy csak hittem, hogy fontosabb.

(Hátrátámaszkodik az ablakkeretnek, kezét összekulcsolja maga előtt.)

Az igazság az, hogy féltem. Félttem, hogy az, ami nekem boldogság, számára csalódás. Hogy amit én szerelemnek nevezek, azt ő tévedésnek.

(Elhallgat, egy pillanatig figyel. Kint léptek hallatszanak, majd az ajtó nyílik, és belép Pulay Mária. Ahogy meglátja fiát, egy pillanatra megáll, majd az arca felragyog.)

PULAY MÁRIA *(örömmel, meghatottan)*: Móric!

(Sietve lép hozzá, két kezét a fia arcára teszi, mintha ellenőrizné, valóban ott van-e. Majd magához öleli.)

PULAY MÁRIA *(lágyan)*: Azt hittem, már nem is látlak többé...

JÓKAI *(meghatódva)*: Anyám...

(Egy pillanatig így maradnak, majd Pulay Mária elhúzódik, és fürkészve nézi fiát.)

PULAY MÁRIA *(mosollyal)*: Nézd csak, mennyit változtál. Komoly ember lett belőled. De egy anya mindig az marad, aki volt.

(Kezét Jókai karjára teszi, a szemébe néz.)

PULAY MÁRIA *(gyengéden)*: Mesélj, fiam! Mit műveltetek Pesten? Milyen volt az a híres március tizenötödike?

(Jókai elmosolyodik, helyet foglalnak. Egy pillanatig elgondolkodik, majd mesélni kezd.)

JÓKAI *(nosztalgikusan)*: A hajnal még nyugodt volt, mintha maga a város sem tudná, mi készül. A Pilvaxban gyűltünk össze, ott mondta el Petőfi először a Nemzeti dalt.

Mindenki tudta, hogy ez a nap más lesz, mint a többi.

(Pulay Mária figyelmesen hallgat, kezét az ölében összekulcsolja.)

JÓKAI *(folytatja)*: A tömeg nőtt és nőtt, egyetemről egyetemre mentünk, míg végül a Landerer-nyomdánál kinyomtattuk a 12 pontot. Egy csapat ifjú, papírra vetett szavakkal, és mégis... a város velünk volt.

(Pulay Mária szeme csillog a büszkeségtől.)

PULAY MÁRIA (*elérzékenyülten*): Szóval valóban történelmet írtatok.

JÓKAI (*halkan, mosolyogva*): Nem mi, anyám. Az egész nemzet. (*Egy pillanatnyi csend áll be. Pulay Mária szeretettel nézi fiát, majd halkan kérdezi.*)

PULAY MÁRIA (*finoman*): És miért most jöttél? Miért csak most tértél haza?

(*Jókai elkomorodik. Lassan felemeli a fejét.*)

JÓKAI (*komolyan*): Mert kérnem kell valamit.

(*Pulay Mária figyelmesen vár. Jókai mély levegőt vesz.*)

JÓKAI (*komolyan*): Három nap múlva... megnősülök.

(*Pulay Mária először meghökken, majd széles mosoly jelenik meg az arcán.*)

PULAY MÁRIA (*boldogan*): Nősülsz? Móric, ez csodálatos hír! Ki az a kedves leány? Ki az, aki elrabolta a fiam szívét?

(*Jókai sóhajt, tudja, hogy ez a boldogság nem fog sokáig tartani.*)

JÓKAI: Laborfalvi Róza.

(*A levegő megfeszül. Pulay Mária arca egy pillanat alatt megváltozik. A mosoly lehervad, a tekintete megkeményedik.*)

PULAY MÁRIA (*ridegen*): Egy özvegy, akinek kell valaki, aki eltartja! Egy színésznő, aki pontosan tudja, hogyan kell egy fiatal férfit elbűvölni!

JÓKAI (*megrándul a szája, de határozott marad*): Róza nem ilyen. Ő erős, őszinte, és többet lát bennem, mint bárki más.

PULAY MÁRIA (*keményen*): Egy nálad idősebb nő, akinek egy tizenkét éves lánya van. Móric, gondolkodtál te ezen egyáltalán?

JÓKAI (*halkan, de határozottan*): Mindennap. És mégis, még soha nem voltam ilyen biztos semmiben.

PULAY MÁRIA (*jegesen*): És abban is biztos lehetsz, ha ezen az úton jársz, akkor többé nem vagy a fiam.

JÓKAI: Azt hittem, anyám, hogy a boldogságom neked is fontos lesz. De ha a neved kell ahhoz, hogy éljek, akkor megleszek nélküle.

(Jókai arca egy pillanatra megremeg, de aztán kiegyenesedik. Egy utolsó, hosszú pillanatig még nézi az anyját, majd szótlanul sarkon fordul és elindul az ajtó felé. Pulay Mária mozdulatlan marad, de amikor az ajtó becsukódik, lassan ökölbe szorítja a kezét, majd sírni kezd.)

8. jelenet

(1848. augusztus vége, Pest. Laborfalvi Róza otthona. Egy elegáns, de nem hivalkodó szalon. Az asztalon néhány könyv, egy félbehagyott levél.

Laborfalvi Róza egy karosszékekben ül, és nyugodtan teát tölt magának, amikor az ajtó kivágódik. Petőfi Sándor lép be, sietős mozdulattal, szemében indulattal.)

PETŐFI *(lendületesen, de egyelőre nyugodtan)*: Asszonyom... beszélünk kell.

LABORFALVI RÓZA *(leteszi a csészét, felemeli a fejét)*: Petőfi úr... bejelentés nélkül?

PETŐFI *(karba tett kézzel)*: A helyzet megkövetelte.

LABORFALVI RÓZA *(hátradől, könnyed mosollyal)*: Nos, ha így van... hallgatom.

(Petőfi egy pillanatig mérlegel, majd előrébb lép.)

PETŐFI *(komolyan)*: Róza asszony, nem vagyok bolond. Látom, hogy mit csinál.

LABORFALVI RÓZA *(színpadiasan a szívéhez kap)*: Igazán? Mégis mit csinálók?

PETŐFI *(keményen)*: Magához láncol egy férfit, akinek nem ez az útja.

(Laborfalvi Róza ajka megremeg, de nem szól közbe. Petőfi folytatja.)

PETŐFI *(szenvédélyesen)*: Jókai nem egy udvari színésznő mellett kellene, hogy öregedjen meg! Ő a szabadság, a nemzet embere! És maga... maga ezt nem érti.

LABORFALVI RÓZA (*hidegen*): Nem értem?

PETŐFI (*határozottan*): Maga használja őt! Egy özvegy, aki támaszt keres. Egy nálánál fiatalabb férfi, aki hisz a szerelemben – ez maga számára csak egy szerep, egy előadás!

LABORFALVI RÓZA (*megremeg a keze, de felemeli az állát*): Maga téved, Petőfi úr.

PETŐFI (*halkan, de indulattal*): Tévedek?

LABORFALVI RÓZA (*halkan, de keményen*): Én nem láncolom magamhoz Móricot. Ő jön hozzám. Mert mellettem lehet az, aki lenni akar.

(*Petőfi gúnyosan elneveti magát.*)

PETŐFI (*keserűen*): És ezt el is hiteti vele, igaz?

(*Ekkor hirtelen berobban az ajtón Jókai Móric, arca dühös, kezében egy újságpapír. Róza és Petőfi egyszerre kapják fel a fejüket.*)

JÓKAI (*tombolva, az újságot lengetve*): Mi az istennyilát műveltél, Sándor?!

PETŐFI (*meglepetten, majd bosszúsan*): Hát te mit keresel itt?

JÓKAI (*az újságot Petőfi elé dobja*): Ez mi?! Ki adta neked a jogot, hogy Vörösmartyt mocskold?!

(*Petőfi meg sem nézi az újságot, karba tett kézzel áll, kihívóan néz Jókaira.*)

PETŐFI (*higgadtan, de keményen*): Az igazságot írtam le.

JÓKAI (*felcsattan*): Az igazságot?! Vörösmarty, az igaz magyar költő, az elveink harcosa! És te ezt teszed vele?!

PETŐFI (*dacosan*): Ő eladta magát a császári udvarnak!

JÓKAI (*dühösen, a földre dobja az újságot*): És te vagy az, aki ezt eldöntheti?

(*Egy pillanatnyi csend áll be. Petőfi és Jókai egymás szemébe néznek, mintha ez lenne az utolsó lehetőségük a megbékélésre. De egyikük sem hátrál meg.*)

PETŐFI (*megvetően*): Róza megváltoztatott téged, Móric.

JÓKAI (*élesen*): Nem Róza! Te változtál meg! Ahelyett, hogy harcolnál az eszméért, összeveszel mindenkivel, aki egy kicsit is mást gondol, mint te!

(Petőfi ajkai megfeszülnek. Egy pillanatig habozik, majd ki-mondja.)

PETŐFI *(ridegen)*: Téged már nem érdekel a szabadság. Csak a saját kényelmed.

(Jókai szeme megvillan, de nem kiabál, csak halkan, de keményen válaszol.)

JÓKAI *(lassan)*: És téged már nem érdekelnek az emberek. Csak az eszme, amiben hiszel.

(Petőfi hátralép, majd sarkon fordul és elindul kifelé. A küszöbön még egyszer hátrafordul.)

PETŐFI *(halkan, de halálos komolysággal)*: Ezzel vége.

(Kilép az ajtón. Róza és Jókai egy pillanatig mozdulatlanul állnak. A csend súlyos. Jókai lassan leereszti a kezét, és a földön fekvő újságot nézi.)

LABORFALVI RÓZA *(halkan)*: Nem menthetitek meg egymást.

(Jókai nem válaszol. Egy pillanatig még nézi az ajtót, majd lehunyja a szemét.)

9. jelenet

PULAY MÁRIA *(levelet olvas. Olvasás közben átvonul a színpadon. [Eredeti levél.])*

Tisztelt Asszonynéném!

A küldött egyetmást szíves köszönettel vettük. Laborfalvi Móricról nem sokat tudok, a régi barátság tökéletesen kettészakadt köztünk és örök időkre. Móric oly nemtelenül, oly gyalázatosan viselte magát irányomban, hogy rá sem nézhetek többé soha. Midőn meghallottam, hogy megjött faluról, már mint férj, oda-mentem Emődihez s kihivattam őt, de Móric, ahelyett, hogy kijött volna, azt üzenete ki nagy gorombán, hogy menjek be, ha dolgom van vele, s én erre bosszankodva hazajöttem. Másnap ismét azt üzenete: én is csak annyira lakom tőle, mint ő én tőlem, ha dolgom van vele, sétáljak hozzá. Láttam hányadán vagyunk, s egy

levelet írtam neki, mely utolsó levelem hozzá az életben, s melyben keserűen a szemére hánytam irántami silány magaviseletét s különösen bizalmatlanságát, hogy házassága ügyében soha egy őszinte szót sem hallottam tőle. Isten neki, már mindennek vége van, s ő bánja meg a dolgot, nem én, mert nekem, azért, hogy ő elhagyott, még maradtak barátaim, de neki én voltam egyetlen egy igaz barátja. Ezentúl ne kérdezősködjék felőle Asszonynéném én nálam, mert én semmit, de semmit nem tudok, nem is akarok felőle tudni. Szomorú vigasztalás, de én egyébbel nem vigasztalhatom Asszonynénémemet, mint azzal, hogy elvesztette ugyan a fiát, de igen-igen rossz fiút veszített, ki után nem méltó bánkódni. Feleségemmel együtt tisztelvén kedves Asszonynénémeket, maradok őszinte jóakarójuk Petőfi Sándor.

Pest, September 6. 1848.

PULAY MÁRIA (szomorúan): Móric, drága fiam mi lesz így veled? Végleg annak az asszonynak csapdájába estél, aki pedig a bajnak első jelére elhagy majd téged. (Kimegy)

10. jelenet

(1849 nyara, Kecskemét, a városháza udvara. A városházáról zeneszó és egy fogadás zajai hallatszanak be. Róza és Jókai Móric félrevonulva állnak, éppen búcsúzkodnak. Róza szorongva, Jókai nyugodtan, biztatóan.)

LABORFALVI RÓZA (aggódva, csendesen): Tényleg neked kell menned, Móric? Épp most, amikor minden ilyen bizonytalan?

JÓKAI (megnyugtatóan, kedves mosollyal): Kossuth engem bízott meg, Róza. Én viszem el a menlevelet Rózsa Sándornak. Ez most a feladatom.

LABORFALVI RÓZA (gyengéden megérinti férje arcát): Miért mindig téged választanak? Miért mindig neked kell az életed kockáztatnod? Mi lesz, ha elveszejt az a haramia?

JÓKAI (*elmosolyodva*): Mert tudják, hogy mellettem állsz te, és ezért nem félek semmitől.

LABORFALVI RÓZA (*halkan, még mindig aggódva*): Pest ostrománál legalább melletted állhattam. Együtt emeltük a bariádokat, együtt néztünk szembe Windischgrätz seregeivel... de most... most egyedül mész. Móric, ez nem egy regény, itt veszélyben az életed!

JÓKAI (*biztatóan, de komolyan*): Nem lesz baj. Egy hét, és ismét melletted leszek.

(*Kezét megfogja, hosszasan egymás szemébe néznek. Ekkor hirtelen megjelenik Petőfi Sándor, megtorpanva.*)

PETŐFI (*óvatosan közeledve, halkan*): Móric... zavarok?

LABORFALVI RÓZA (*finoman, de kissé hidegen biccent*): Épp indulni készültem. Vigyázz magadra, kedvesem.

(*Róza megszorítja Jókai kezét, majd elindul kifelé. A két férfi egyedül marad. Rövid csend.*)

PETŐFI (*halkan, némi zavarral*): Móric, talán ez az utolsó alkalom, hogy találkozunk.

JÓKAI (*keserű mosollyal*): Furcsa ezt pont tőled hallani, Sándor. Tudod, amikor utoljára itt találkoztunk Kecskeméten, te voltál az, aki egyetlen batyuval a hátán, nagy hangon hirdetted, hogy soha nem búcsúzol, mert sohasem tudni, hová visz az út. (*Petőfi elmosolyodik, visszaemlékezve a régi időkre.*)

PETŐFI (*elgondolkodva*): Akkor még minden egyszerűbb volt. Ha elfogyott a pénz, festettél egy képet rólam, vagy másoltam egy írásodat... Emlékszel?

JÓKAI (*szelíd mosollyal*): És egy kupa bor mellett álmodoztunk arról, hogyan váltjuk meg a világot.

PETŐFI (*kesernyésen*): És most? Mi maradt mindebből? Mi lett az egykori vándorszínészből és a leendő nagy festőművészből...

JÓKAI (*komolyan, Petőfire nézve*): Ugyanaz maradt, Sándor. Most is ugyanazért a célért harcolunk, csak az utak különbözőek. Tévedtem, amikor azt mondtam, megváltoztál.

PETŐFI (*meghatódva, de komolyan*): Én is tévedtem, amikor azt hittem, Róza miatt elveszítettünk téged. Nem értettem meg,

hogy ő nem elvett tőlünk, hanem... hozzád adott valamit, ami neked hiányzott.

JÓKAI *(őszintén)*: Te mondtad egyszer Pesten, hogy a szerelmet már meglegelted, és már csak a szabadságot kell elnyerned. Most én is megértettem, mire gondoltál akkor. A szerelem teszi igazán szabaddá az embert. Ha valakit hibáztatni akarsz, akkor engem hibáztass, ne Rózát.

(Petőfi egy pillanatig mélyen a szemébe néz, majd bólint.)

PETŐFI *(halkan, elismerően)*: Azt hiszem, igazad van. Tudod, Móric... amikor azt mondtad a fogadáson, hogy „Tisztelet azoknak, kik a hazáért majd ezután hálnak”, valahogy éreztem, hogy ez rólam szól. Ezért akartam még ma kibékülni veled, mielőtt késő lenne.

JÓKAI *(szomorúan)*: Sándor...

PETŐFI *(megemeli a kezét, jelezve, hogy ne folytassa)*: Ne mondj semmit. Már nincs rá szükség. Csak annyit akartam, hogy ezt tudd. Te voltál az egyetlen barátom, akit valóban testvéremként szerettem. Ha bármi történik velem, ne haraggal gondolj rám.

(Petőfi előrenyújtja a kezét. Jókai erősen megszorítja.)

JÓKAI *(megrendülten)*: Mindig a barátom maradsz, Sándor. Bármi történjék.

(Petőfi lassan hátrál, majd az ajtóból még egyszer visszafordul.)

PETŐFI *(halkan, érzelmesen)*: Tisztelet azoknak, kik a hazáért majd ezután hálnak... Talán tényleg ez a sorsom, de te, kívánom, hogy sokáig élj boldogan. S emlékezz majd rám, hogy a barátod voltam.

(Jókai arca elsápad, de Petőfi már kilép, eltűnik az árnyékban. Jókai mozdulatlanul, megrendülten áll egy darabig, majd a másik oldalra távozik)

11. jelenet

(1849 augusztusa. Félhomályos szoba, Jókai egyedül ül egy asztal mellett. Kint baljós csend, odabent csak egy gyertya világít. Láthatóan kimerült, gondolataiba merülve.)

JÓKAI (*halkan, maga elé, fáradtan*): Vége hát... Mindaz, amiért harcoltunk, mindaz, amiért vért hullattunk, semmivé foszlott. A forradalom elbukott, Petőfi eltűnt valahol Segesvárnál... és én itt ülök, egyedül, és várom, hogy mikor törik rám az ajtót. (*Mosolya ironikus, keserű.*) Milyen furcsa, ugye? Ha most egy regényt írnék, egészen másképp fejezném be ezt a történetet. A hősök győznének, Petőfi visszatérne győzedelmesen, és Róza... Róza itt állna mellettem, ahogy mindig. Az élet azonban nem követi az író tollát. A valóság ridegebb és kegyetlenebb, mint amit a képzeletem valaha alkotni tudott volna. (*Elhallgat, magába roskadva folytatja.*) Róza... hónapok óta nem láttam az arcát. Nem hallottam hangját, nem éreztem kezének melegét. Vajon él-e még? Vajon biztonságban van valahol? Vagy éppen most, amikor én itt ülök tehetetlenül, ő is rám gondol, ugyanígy magányosan, kétségbeesve? (*Elhallgat, a gyertya fényét nézi, mintha választ várna.*) Az élet kegyetlen író, és most én vagyok a szereplője a saját tragédiámnak. Így hát várhatok. Várhatom, mikor jönnek értem, mikor kopogtat a sors, hogy elfoglaljam helyemet a többiek mellett: a halottak, a bebörtönzöttek, az elveszettek között. (*Megrázza fejét, elszántan feláll.*) De talán nem kell várnom. Talán nem kell, hogy az ajtót rám törjék. Talán én magam leszek az, aki elébe megy a végzetnek. Nem fogok rejtőzni, nem fogok bujkálni. Nem úgy fejezem be a történetet, mint egy gyáva mellékszereplő. (*Az ajtó felől nehéz, katonás lépések zaja hallatszik. Jókai kihúzza magát, mély levegőt vesz.*) Hát itt van. Megjött a sorsom. Ezúttal én magam írom meg a befejezést, és nem futok el előle. (*Határozott léptekkel elindul az ajtó felé, és kilép rajta.*)

12. jelenet

(1849 ősze, Tardona, egy félreeső borsodi falu eldugott házikója. Egyszerűen berendezett, de tiszta szoba. A sarokban festőállvány áll, rajta félig kész tájkép. Jókai Mór a vászon előtt áll, kezében

ecset, de nem fest. Elgondolkodva mered a képre. Laborfalvi Róza csendesen a háta mögé lép, kezében egy levéllel.)

LABORFALVI RÓZA (*gyengéden, de határozottan*): Móric, pihenj végre. Már órák óta állsz itt. Semmi értelme, hogy kimeírsd magad.

JÓKAI (*nem néz hátra, halkan, szinte csak magának mondja*): Amíg festek, nem gondolok arra, mi vár odakint. Nem gondolok a bukásra, nem gondolok arra, hány barátomat vesztettem el. Nem gondolok arra, hogy Petőfi eltűnt, és talán örökre elveszett.

(Leteszi az ecsetet, végül lassan Rózához fordul.)

LABORFALVI RÓZA (*óvatosan, közelebb lépve*): Ma levelet kaptam. Végre sikerült. Klapka György menlevelet küldött számodra. Komáromból hozta el Szathmáry Zsigmond honvédkapitány. Ha vigyázunk, talán új életet kezdehetünk, Móric.

(Átadja a levelet Jókainak, aki óvatosan, szinte hitetlenkedve átveszi.)

JÓKAI (*a levelet olvasva, mélyen megrendülve*): Hát sikerült... Mégsem értelem nélkül való az életünk. Mégsem veszett el minden.

LABORFALVI RÓZA (*aggódva, halkan*): De még nincs vége. Ez a papír nem jelenti azt, hogy szabadok vagyunk. Óvatosnak kell lennünk, minden mozdulatunkra ügyelni kell. Pestig még hosszú út áll előttünk.

JÓKAI (*komolyan, mély lélegzettel*): Óvatosság... igen. Tudom, hogy Kovács János néven kell utaznom, tudom, hogy még hónapokig rejtőznünk kell. De legalább együtt leszünk, Róza. Nélküled nem élném túl ezt a világot.

LABORFALVI RÓZA (*szelíden mosolyogva, gyengéden megfogja férje kezét*): Az én helyem melletted van. Ha itt kell maradnunk, akkor itt maradunk. Ha menekülnünk kell, akkor menekülünk. De bárhol legyünk is, együtt maradunk.

JÓKAI (*megrendülten, lágyan megszorítja Róza kezét*): Amikor Rákóczy János katonás lépteit meghallottam ajtóm előtt, bátran kiléptem elé, bár azt hittem, egy osztrák katona lépteit hallom, ki

értem jött. De hozzád vitt el Gyulára, át a szemben vonuló orosz táboron, azt hittem, ott véget ér minden. Akkor még nem tudtam, hogy melletted minden újra értelmet nyerhet. Akkor még nem tudtam, hogy a bukás után is lehet élni, csak másképpen. Ez az idő Tardonán, ez az elrejtett élet, mindaz a csönd és nyugalom, amit itt megtaláltunk – ez is valami újat adott nekünk.

LABORFALVI RÓZA (*komolyan, gyengéden*): De nem maradhatunk örökké. Pestre vissza kell térnünk egyszer. Minden nap, amit itt töltünk, csak átmenet. Egy nap szembe kell néznünk mindazzal, ami mögöttünk maradt.

JÓKAI (*halkan, de határozottan*): Igen, tudom. De addig legalább megpróbálhatunk élni. Talán az ecsettel sikerül elfelejtenem mindazt, ami odakint történt. Talán sikerül újra megtalálnom önmagam.

LABORFALVI RÓZA (*alig hallhatóan*): Ez lenne a szabadság?

JÓKAI (*halkan, mélyen megindultan*): Nem, Róza. A szabadság... az még várat magára. De Pesten leteszem az ecsetet, s újra írni fogok. Ha a nevem alatt nem írhatok, írok a gazdám kutyájának a neve alatt: lesznek »Sajó«: ugatni fogunk, ha nem beszélhetünk, de el nem hallgatunk. (*Kimennek.*)

13. jelenet

(1853, Komárom. Pulay Mária háza, ugyanaz a szoba, mint az első jelenetben. Az asztalon ugyanazok a tárgyak: régi családi képek, imakönyv, hímzés. Pulay Mária kissé megszédül, kezével az asztal szélébe kapaszkodik. Gáspár gyorsan odalép hozzá.)

GÁSPÁR (*aggódva*): Asszonyom, rosszul van? Segíthetek?

PULAY MÁRIA (*büszkén kihúzza magát, elutasítóan*): Semmi baj, Gáspár. Csak az emlékek nehezültek rám hirtelen. Vezesd be hozzám Laborfalvi asszonyt.

(*Gáspár meghajol és kimegy. Rövid csend után Laborfalvi Róza lép be, Pulay Mária büszkén, kissé kimerően fogadja.*)

PULAY MÁRIA (*udvariasan, tartással*): Köszönöm, hogy elfogadta a meghívásomat, Laborfalvi asszony.

LABORFALVI RÓZA (*kimérten, óvatosan*): Én köszönöm, asszonyom. Meglepett a meghívása.

(*Rövid csend.*)

PULAY MÁRIA (*enyhén remegő hanggal*): Hosszú ideje gondolkodom rajta, helyesen ítélt-e meg önt. És hogy jól tettem-e mindent, amikor Móricot elengedtem magától.

LABORFALVI RÓZA (*lágyan*): Megértem önt, asszonyom. Tudom, nem ilyen menyet képzelt el magának.

PULAY MÁRIA (*őszintén*): Nem. Nem ilyen menyet képzeltem el. Félttem, hogy elveszítem a fiamat.

LABORFALVI RÓZA (*komolyan*): Soha nem akartam elvenni tőle semmit. Épp ezért vigyázok rá, hogy nyugodtan alkothasson.

PULAY MÁRIA (*érzelmesen*): Már nincs sok időm hátra. Szeretném tudni, hogy ha már nem leszek, Móric jó kezekben marad.

LABORFALVI RÓZA (*határozottan*): Megígérem, asszonyom, életem végéig vigyázni fogom Móricot.

PULAY MÁRIA (*meghatottan*): Akkor nincs több viszály közöttünk.

(*Laborfalvi Róza meghajol, majd indul az ajtó felé. Az ajtóból még visszafordul.*)

LABORFALVI RÓZA (*nyugodtan*): Nyugodjon meg, asszonyom. Ígérem, mindig mellette leszek, és vigyázok rá.

(*Pulay Mária könnyes szemmel néz utána, ahogy Róza távozik, bejön Gáspár és kíséri.*)

14. jelenet

(*Évtizedekkel később, Pest. Meghitt szalon. Laborfalvi Róza már megöregedve ül egy karosszékből, kezében megsárgult levél.*)

LABORFALVI RÓZA (*halkan, elmerengve*): Elszaladtak az évek... Mintha tegnap lett volna, amikor először állt előttem

azon a forradalmi éjszakán. Az én drága Móricom... Az első pillanattól éreztem, hogy nem lesz könnyű mellette, hogy az élete tele lesz kihívásokkal, álmokkal. Mégis mellette akartam élni. *(Gyengéden megsimítja a levelet.)* Láttam őt a csúcson, láttam elbukni, újra felállni, újra írni, teremteni. Mindig mellette álltam. Pulay Mária egyszer azt mondta, nem ilyen menyet képzelt el. Végül elfogadott, mert rájött, én voltam az, aki vigyázott rá. Ő, ifjonti évek, elmúltak, csak az emlékek maradtak... a boldog, és néha fájó emlékek. Most már ezek adják vissza azt a szerelmet, amit mindig is éreztem iránta. Amikor először láttam, nem sejtettem, hogy ekkora szerepet kap az életemben. Nem sejtettem, hogy én leszek az, aki átéli mellette a történelmet. És mégis így lett. Mert az én életem legszebb regénye volt őt szeretni. Szerelmemet, Jókait.

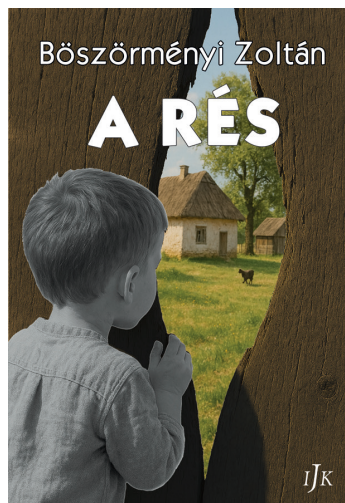
Piroska Katalin

„Az egykori történetek ott téblábolnak a tudat küszöbén...”

Babérkoszorús írónk legújabb regénye különleges alkotás. A könyvet maga a főhős, Tamás „írja” őszintén, kendőzetlenül, egyrészt saját életének azon eseményeiről, amelyek közvetlenül a kötet megírása előtt történtek vele, másrészt ezzel párhuzamosan gyermekkori, többnyire fájdalmas emlékeiről.

A mű bizalmas hangvételű, személyes vallomás, amelyben a szerző mesterien találja el azt a bensőséges hangot, ahogyan az ember legbelőbb lelki titkairól beszél a legjobb barátjának vagy éppen a pszichológusának. (A regényben ez utóbbiról van szó – ez a mű legvégén derül ki.) Az olvasó azonban maga is lehetne a bizalmas barát, hiszen a főhősről szinte mindent tudunk Böszörményi Zoltán korábbi regényei alapján (*Regál, Az éj puha teste, Míg gondolom, hogy létezem*). A *Rés* lényegében a Tamás-sorozat negyedik kötete.

Az eseménysor fővonala az emlékezés, de nem „csak a szépre”, ahogy „a nóta” mondja. „Múltjában az ember nemcsak az örömteli emlékeket keresi, (...) szembesülni akar azokkal a történetekkel, melyek megsebeztek a lelkét” – olvassuk a regény elején. „Gondolom, mindnyájunkban megvan ez a mazochista hajlam, de ritkán tudatosul bennünk. Az egykori történetek ott téblábolnak a tudat küszöbén, csak ki kéne tárni az ajtót, hogy bejöhessenek.” Vagy be

kell tekinteni a „résen”, ahogy Tamás teszi, aki megküzd keserű emlékeivel, hogy a mű végére eljusson a megnyugvásig.

Egy kisregénynek már ez is elegendő téma volna, de A rész ennél sokkal többet nyújt. Bene Zoltán ajánlójában olvashatjuk: *„A főhős, Tamás, nem csupán gyermekkori élményeit idézi fel, hanem azok értelmezési kereteit is megrajzolja. Ez a kettős rétegzettség – emlékezés és az emlékezésre való reflexió – az, ami a művet kiemeli a pusztán visszaemlékező irodalom köréből, s a létkérdések irányába tereli.”*

Lássunk egy ilyen kettősséget: *„Én már nem az a gyermek vagyok, aki ballag a falu főutcáján, a malomtól vezető főúton hazafelé, nagyapához, hanem valaki más – akinek az emlékei visszatértek, de nem azok az emlékek, melyek a harmincöt évvel ezelőtt megélt időben és térben elvackolták magukat bennem –, egy másik ember vagyok, aki eltávolodott az emléktől, az akkori önmagától is, és azon kapja magát, hogy ítéletet mond... (...) Megpróbálok védekezni, emlékeim visszahívása ellen. Most, amikor itt állok a deszkakerítés tágas részénél, azt kívánom, legyen ugyanaz, mint egykoron...”* – fogalmaz Tamás.

A regény egyébként meghökkentően eredeti módon indul. A legelső mondatok így hangzanak: *„A tehén az egykori hálószoza közepén állt. Farkával nagyokat csapkodott, mintha legyeket kergetne, de én onnan, ahonnan megfigyeltem, egyet sem láttam.*

Ha nem a fájdalom nyilallt volna először a szívembe, biztosan elnevetem magam.”

Ez a kép tárul Tamás szeme elé, amikor bepillant a regény címét adó résen, amely a nagyszülei egykori portájának kerítésén található. Egy félig romba dőlt ház (az egykori hálószozában bókászó tehénnel), egy teljesen lepusztított udvar maradt az egykor rendezett portából, virágzó gazdaságból, ahol a nagyszülők és a főhős „dédnagyikája” élt, valamint ahol Tamás gyermekora egy részét töltötte.

A műben szereplő rés persze nem csak a kerítésen található hézagot jelenti. Ahogy Bene Zoltán fogalmaz: ez *„a regény ikonikus motívuma – nemcsak konkrét térbeli elem, hanem szimbolikus ablak: bepillantást enged a világ szerkezetébe,*

annak látható és láthatatlan rétegeibe. A mű különös erőnye, hogy a személyes történetet esztétikai, nyelvi és filozófiai dimenzióba emeli.”

A szó jelentése (nagyon elvontan) a filozófia szemszögéből megfogalmazva is megjelenik a mű végén Tamás levelében: *„A rés egyébként nem azt jelenti, hogy a teret megszakítjuk, vagy az időt felfüggesztjük, hanem azt, hogy a teret megosztjuk, az időt megtöltjük, és hogy a világ egy pontja és egy időpontja »látványos« lesz, míg más pontok és időpontok »láthatatlanok«. A rés nem valami hiány, ami a térben vagy az időben van, hanem a tapasztalat hiánya egy bizonyos dimenzióban, vagyis egy másik dimenzió által bevezetett helyzet.”* (Merleau-Ponty: *A látható és láthatatlan*)

Nyilván van valami jelképes a porta lepusztultságában, az emberi elme is „ilyen csupasz”, az emlékek világát fel kell benne építeni. A *„rekonstruált esemény újbóli tükröződése csak számomra látható, érzékelhető, gondolatilag kitapintható. Csak akkor lesz mások számára is látható, ha kifejezem, szavakba öntöm, azaz megalkotom, mint szobrász a szobrot”* – fogalmazza meg Tamás.

És ezt követően – mint valami furcsa kirakós játékban – a hol álomszerű, hol reálisnak tűnő emlékmozaikokból „összeáll” az 1950-es évek falusi világának képe.

Mindjárt az elején egy nagyon hangulatos leírással találkozunk a dédmama egykori hálószobájáról, ahol gyermekkorában Tamás is aludt. Az általa megrajzolt éjszakai nyugvóhely annyira jellemző az egykori vidéki otthonokra, hogy érdemes néhány sort idézni ennek bemutatásából: *„Emlékeimben felkutattam a dupla ágyat, rajta a susorkával megtömött, matracnak használt hosszú zsákokat, melyeken lúdtollal bélelt párnák és dunnák magasodtak, mindenben a karmazsin ágyterítő. Az ágyak felett Krisztus képe. Mellén a szíve világított, a nagy vörös szíve, arcán pedig szelíd ájtatossággal átitatott mosoly. Az imázsámoly-nak is ott kellett volna lennie. Azon imádkozott minden este az én Mária dédnagyikám. Engem is számtalanszor imára buzdított, mondván (...) meg kell gyónnunk bűneinket, hogy ne a pokol tüze emésszen el bennünket, majd ha arra kerül sor. Többször ijeszt-*

getett ezzel a rémképpel. A csillagok a Földre hullnak, és mindent felégetnek. Főleg a bűnösöket. Meg is kérdeztem tőle, honnan tudják a Földre hulló csillagok, kik a főbűnösök. De ő csak vállat vont: »Tudják« – válaszolta lakonikusan.»

Majd remekül megrajzolt apró „életképek” következnek a falu mindennapjaiból: jellegzetes élethelyzetek, viselkedésformák, szokások – ahogyan ezek egy nyolcéves fiú emlékezetében rögzültek, és természetesen a korabeli gyermekélet a nagy közös játékokkal és a kötelező ház körüli munkákkal.

Tamás kedvenc helye a padlás. Ez is jelképes bizonyos fokig – mint a gyermek menedéke a maga rejtett kincseivel, főként a könyvekkel, régi folyóiratokkal. Ide bújik a felnőttek kiábrándító világa elől.

A megrajzolt személyek közül nagyon eltalált a dédmama rokonszenves alakja a maga „konzervatív” szemléletével, őszinte szókimondásával és az őszinte szeretetével a dédunokája iránt. *„A rés nyílásában Mária dédmamám derűs arcát látom. Kissé meghajlott testtel jön felém. »Tamáskám, megjöttél, kisfiam« – röppen fel arcáról a mosoly. Kitárja karját, hogy megöleljen. Szaladok feléje, érzem testének melegét, karjának puha szorítását, azt a sok szeretetet, melyet úgy szomjaztam, és amely lassú mozdulataiból, ruhájának ráncaiból árad felém.»*

Az emlékek áradásában kibogozhatatlanul fonódnak össze a főhős, Tamás gyermekkorának valódi emlékei a maguk megrendítő érzelmeivel és az ehhez utólag társított keserűséggel, meg a felnőtt Tamás „látomásaival”.

Misztikus hangulatot teremt az emlékezések során a főhős álmaiban vagy lidérces vízióiban fel-felbukkanó dédapa, aki az első világháborúban, 1916-ban esett el, s akiről Tamás nyilván csak fényképet látott. Érdekes, ahogy a „jelenésről” Tamás vélekedik:

„Meggyőződése, hogy a bennem munkálkodó vágy-akarat vetítette a tudatom merevlemezére dédapám jelenlétét.

Be akart teljesülni.

Megmutatni, hogy nemcsak a mágneses tér hatására görbül meg a téridő, a vágy-akarat is létrehozhat olyan teret, mely meg-görbíti.

Transzcendencia.

Mágia.”

A nyolcéves kislány tulajdonképpen rendezett körülmények között, gondtalanul tölthetné napjait falun a nagyszüleinél, ha nem gyötörné a szülők hiányának kínzó tudata: *„Nyolc és fél évesen megtanultam, milyen, ha szüleid elválnak. Elveszítéd édesanyádat és öcsédet, a család biztonságot nyújtó szárnyai alól kikerülsz, egyedül maradsz azzal a semmivel össze nem hasonlítható fájdalommal, amelyet a hiányuk okoz, és ez a kétségbeesett szomorúság örökre rátelepszik az énedre, megváltoztatja benned a lét-világot...”*

Szívszorítóak a leírások arról, ahogy várja hol az anyja, hol az apja érkezését – rendszerint mindhiába. Aztán, ha nagyritkán valamelyik megérkezik, a padláson elbújva hallgatja végig a panaszáradatot, ahogy a nagyapa számonkérésére válaszolva saját magánéleti problémáikat hozzák elő, erre hivatkozva indokolják, hogy miért nem viszik „haza”. Kamaszkorában arra gondol, hogy a bírót kellene beperelni, aki elválasztotta öccsétől, édesanyjától.

(A gyermeki fájdalomról olvasva az embernek önkéntelenül eszébe jut az író *Sóvárgás* című kisregényének kislányhőse, akit halálba vitt az édesanya utáni vágyakozás.)

A regény főszereplője több mint harminc év múlva, 1993-ban kerül vissza kínzó gyermekkori emlékei színhelyére, az Arad környéki faluba – nem egészen véletlenül: a több mint tíz éve Kanadában élő, közben meggazdagodott Tamás jó befektetésnek gondolja, ha itt építtet benzinkutat.

A regényben a két történet, a jelen, a benzinkútépítés gondja-baja, illetve a kanadai utak és az ott történt események sora párhuzamosan halad a múltidéző emlékekkel. A két történet hangulatilag, érzelmileg kiegészíti egymást.

Bár sejthető, mégis váratlan fordulat a pszichológussal összekapcsolt befejezés, amely arra készíti az olvasót, hogy ennek szellemében olvassa át még egyszer, és gondolja újra mind a múltat, mind a benzinkútépítéshez kapcsolódó „jelen” történetét.

Nehéz eldönteni, hogy a „Tamás írta” 1993-as esztendő eseményeihez kapcsolt érzelmek, gondolatok valóban harminc évvel

ezelőttiek-e, és egyáltalán az író akarja-e a művét a mához, 2025-höz kötni. A könyvből áradó illúziómentes életbölcsség és általános filozofikus mondanivaló azonban biztos, hogy minden korra érvényes. Lássunk néhány ilyen idézetet:

„De vajon siker-e, ha valaki az adódó lehetőségeket kihasználva kisebb vagyont szerez magának?

A pénz semmilyen szabadságot nem ad, pedig az ember bármit cselekszik, szabadságra szomjazik. Azért dolgozik, gondolkodik, hogy szabad legyen, miközben nem tudatosul benne, hogy a szabadság tiszta értelmi fogalom, metafora.”

*

„»Az igazság az emberi élet legkínzóbb érzése, mert mindenkinek mást jelent« – írja Seneca. És ha mást jelent, abban az esetben az egyén döntései is különbözőek. Legtöbbször nem a racionalitásunk, hanem az érzelmeink befolyásolják döntésünket. Ők sodornak bennünket veszélybe, vagy indítják el bennünk a katarzist, a látni láttatást.”

*

„Az úgynevezett demokráciában rendkívül sokat hazudnak, állítanak valótlanságot, vezetik félre az embereket, hamis és logikátlan érveket vonultatnak fel, úgy beszélnek ezekről, mintha ők lennének a parrhészia (igazmondás) bajnokai. (...) Retorikai képességüket csillogtatják meg a választók előtt, és azok valamilyen ideiglenes mentális paralízis okán, az igaznak tűnő hamis érveket befogadják. Megittasulnak tőlük. Elkábulnak. Transzba esnek. Véget nem érőn megtapsolják a politikai szónokot. És amikor az urnák elé kerülnek, kire adják voksukat? Nem azokra, akik jobban megérdemelnék – ezt óvatosan írom ide, mert ritkán találkoztam olyan politikussal, aki keveset hazudott –, hanem azokra, akiknek az ékesszólása, retorikai művészete megragadta képzeletüket.”

*

„Nem látom az időt, az idő sem lát engem.

Az idő szerves részem, mint pontos óraműszer méri, hogyan változom, miként alakul az anyag és a képzet bennem. Mivé leszek az időben. Ha a térnek van dimenziója, akkor az időnek is van. A térutazás egyben időutazás is. Lét-világunkban, lét-valóságunkban mindkettő mérhető. Mindkettő egymásba kapaszkodik, eligazítást ad a történetekről. A vanban, akik vagyunk. A téridőben, akik vagyunk, amíg a vagyunk folyamat véget nem ér.”

*

„A lét-világok csak számunkra léteznek, ahányan vagyunk, annyi lét-világ van, de ezek nem azonosak magával a világgal. Lét-világunk csupán annyi, amennyit a világból el tudunk foglalni...”

A rés – mint könyv – nemcsak nyílás a világra, hanem tükör is, amelyben – ha csak egy kicsit is utánagondolunk – bizonyos mértékben saját arcunkat is felfedezhetjük – talán torzítva, elmosódva, de mégis felismerhetően. Az olvasás aktusa itt nem pusztán passzív befogadás, hanem készítés is az aktív önvizsgálatra. Arra ösztönöz, hogy ne csak megértsük Tamást, hanem megértsük önmagunkat is.

Végül: A rés nemcsak azt kérdezi, hogy mit hagyunk magunk mögött, hanem azt is, hogy mit viszünk tovább. Milyen emléket, milyen kérdéseket, milyen fájdalmakat és milyen reményeket. Ezért válik a regény személyessé – nemcsak Tamás történetét olvassuk, hanem a sajátunkat is.

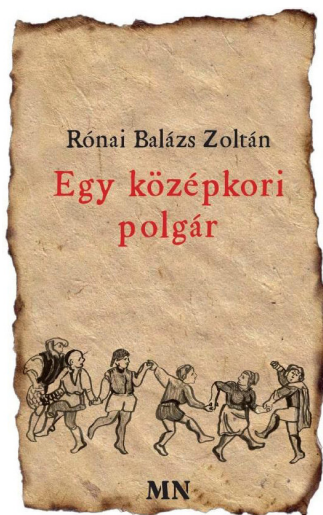
Bakonyi István

Egy középkori polgár világa

Három esztendővel ezelőtti verseskötete, a *Világgharang* után megjelent Rónai Balázs Zoltán új verseinek könyve, az *Egy középkori polgár*. A címek egybevetésekor is gyanakodhatunk arra, hogy hangváltásnak lehetünk a tanúi, a gazdagodó lírai életmű új színeivel.

Költőnk belehelyezkedett egy törökkori, középkori polgár világába, belebújt bőrébe, és elviszi olvasóját a több századdal ezelőtti környezetbe. Voltak már hasonló történetek, az időutazás nem idegen test az irodalomban. Ám ahogy az ajánló szöveg figyelmeztet bennünket: „...S miközben remekül szórakozunk, minduntalan ráébredünk, hogy múlt és jelen egybeolvad, hiszen az alapvető emberi vonások szemernyit sem változtak.” Akkor is így van ez, ha ma már nem húzzák karóba a bűnöst, mint ahogy a kötet záró darabjában írja le Rónai a borzalmakat (*Az deli Valkay karóba húzása*). Mai, modernnek nevezett korunkban is hasonlóak a szadista módszerek, melyek lényegükben alig különböznek a középkori „divatoktól”.

A kötetbeli esztétikai megoldások mondatják velünk: játék ez a legnemesebb fajtából. Izgalmas szerepjáték. Benne a szellemesség, az alkotó képzelet. Mindezt a művész felesége, Jakatics-Szabó Veronika borítótérve (ebben Vincze Judit volt a társ) és számos grafikája teszi még teljesebbé. A sokoldalúságot jelzi az archaikusnak mondható nyelvhasználat is, ami a nagy elődöket, Tinódit vagy Balassit juttatja eszünkbe egy modernkori lantos előadásában. Alcíme szerint: „...versei, melyeket feljegyzett, hogy szolgálnának tanulságul az késeiknek, minden időkre”.

Időtlenség jellemzi ezt a költői világot. Frappáns hangütéssel, egyfajta önleplezéssel:

„Egyik szép versemben, / mely híressé is lett, / ezt írtam vala:
/ „Kis falumból elindulék...” – / nahát az, feleim, / híres barátaim,
/ ordas nagy hazugság...” Megtudjuk, hogy faluról szó sem lehet,
a neves poéta bizony városi polgár, még ha lakhelye kellőképpen
poros is... Igaz, hogy ott még a varangy is lokálpatrióta! Hazasze-
retet ez, kissé groteszk módon. Szellemesség, humor, csattanó is
akad bőven a kötetben: a lakhelyéről ki sem mozduló ember arc-
képét kapjuk itt. Eszünkbe juthat egy különös, huszadik századi
eset, nevezetesen Szelmenc a maga többszöri „országváltásával”.
Aki onnan sosem mozdult ki, több országhoz is tartozott. Az
említett karóba húzás mellett más morbiditások is akadnak a kö-
tetben: *Az életörömről* alakja egy felakasztott ember. A szóhasz-
nálat itt is mívés és archaizáló, ugyanakkor a mai gyakorlattól
sem idegen. Így van ez egy másik, nagyobb terjedelmű versben
is, *Az kishitúségről* cím alatt. A kor egyik jellegzetessége jelenik
meg benne (vagy éppen a remetelés): „...tíz éve nem fürdött /
őkelme deréktól / felfelé – / ámbár ez rólam is elmondható / biz-
tonsággal, sőt, / én deréktól lefelé sem...”

Mindezeknek, valamint az epikus elemeknek köszönhetően
megelevenedik a középkor levegője, és ezáltal könnyen belehe-
lyezkedhetünk ama bizonyos világba, annak miliőjébe. Körül-
vesz minket a korszak számos eleme, a disznólkodástól a boszor-
kányokig.

Több jelképre is bukkanunk, például az eperfára, ami lehet
akár az élet középpontja is. Az *Egy szép eperfáru* című versben a
fa a gyermeknemzés és a versírás helyszíne is.

Másutt a bölcsesség mint téma és elért állapot kerül a közép-
pontba (*Az nyúlnak futásáru*). „Vagyon az élet-kor, az melyben
/ az embernek fia / el-elgondolkozik / a fontos dolgokon...” A
vers az öregségről, az idő múlásáról szól, hogy aztán bevallja: a
nyúl futásának bizony nincs mélyebb tartalma. Irónia, önirónia?
Alighanem erről van itt szó. E hangnem kétségtelenül üde szín-
folt mai költészetünkben. Talán még optimizmus is van benne!

Izgalmas szellemi kaland ez a kötet, kaland a régmúltba, ám közben a jelen is megidézhető általa. S ahogy már említettem: a befejező mű, a borzalmakat fölmutató elbeszélő költemény tesz koronát e rendkívül összetett világ gazdagságára.

Muth Ágota Gizella

„Csak egy egyszerű járókelő akarok lenni”

Az elsőkötetes lett író, Andris Kalnozols regénye egy fiatal autista fiú önkeresésének és magára találásának megható története, amelyre valószínűleg sokáig emlékezni fognak az olvasók. A naplóformában

írt könyv egy évet mutat be Oskar életéből, aki Naptárnak nevezi magát, és hétről hétre, napról napra beavatja az olvasót különös sorsába, csetlő-botló fiúból határozott férfivá érésének folyamataiba.

Miért akarta, hogy Naptárnak szólítsák?

A 9. osztály elvégzése után a beszélni nem akaró, zárkózott fiatal nem tudja, mivel üsse el üres napjait, és kívülről megtanulja a naptár neveit a hozzájuk tartozó dátumokkal együtt. Talán ez egy próbatétel számára: ő is tud valamit, amit a többiek, az egészségesek nem. Tudatában van betegségének, annak, hogy más, mint a többi ember, és egyedül kell rájönnie képességeire, kialakítania saját egyéniségét: *„Sok mindent nem tudok. És soha nem is fogom megtudni. Mint egy gyerek, aki sohasem lesz felnőtt. Rájöttem, hogy valahogy így néz ki a betegségem.”*

Anyja egyedül nevelte fel, gondoskodik róla, apját nem ismerete, barátai nincsenek. Egyetlen emberre számíthat szellemi téren, a kisváros lelkészére, Arvidra, aki azzal próbál segíteni neki, hogy gondolkodásra készíti. Tanácsára minden hétre választ egy szót, amin gondolkodnia kell, és kap tőle egy naplót is, hogy leírja a töprengéseit: ezek képezik a könyv gerincét. A való életből vett, egyszerű szavak (fontos, anya, rend, virrasztás,

Szólíts Naptárnak

regény

Fordította
Kis Orsolya

ANDRIS KALNOZOLS

Az utóbbi évek legalkalmasabb lett regénye

könyv, türelem, jótékonyság, ragyogás, szegény, szegénység...) mind mérföldkövek az életében, állomások saját belső világának megismeréséhez: „*A szó az én keresztem. A szavak és a nevek.*” A szavak mögött tettek, gondolatok, emberek, események húzódnak meg, és Oskar-Naptár, akitől eleinte csak neveket lehetett kérdezni, nem volt hajlandó beszélni, elfutott az emberek elől, egyre jobban kinyílik, barátokra talál, és elkezd élni, irányítani a saját életét, amíg végül önállóvá válik, és nagy elhatározásra jut.

A történetből kitűnik: Andris Kalnozols alaposan beleásta magát az autizmus problémakörébe, tanulmányozta ezeknek az embereknek az életét, viselkedését. Leszűrte tapasztalatait egyetlen fiatalember karakterébe sűrítve mutatja be az olvasóknak. E betegség persze nagyon szerteágazó, sokféle megjelenési formája lehet. Elképzelhető, hogy Oskar kissé idealizált figura, akit szinte csak jó tulajdonságokkal ruház fel a szerző: szerénység, jóindulat, jólelkűség, segítőkészség. De megjelenik nála a védekezés, tettvágy, sőt az emberismeret képessége is. A nagydarab, tekintélyt parancsoló külsejű, ám gyermeki lelkű Oskar feltűnően barátságos a szomorúakkal, a társadalom elesettjeivel szemben. Megvigasztalja a padon sírdogáló kisfiút, ingyen konyhát szervez a templomkertben, összehozza az unatkozó, elhagyott, kihasznált idős embereket. Egy általa írt színielőadásban bemutatja a „*szomorúságot*”, amellyel kapcsolatban több szerepben is kipróbálja magát: szervező, író és rendező a maga sajátos stílusában, mialatt azon töpreng, milyen pályát is válasszon. Becsületes, önzetlen közeledésével meghódítja a kisváros szegény embereit.

Kalnozols nagy empátiával ábrázolja Oskar jellemfejlődését, az emberekhez való viszonyát és azt, ahogy fokozatosan kilép a világba betegségének börtönéből, észreveszi a jót és a rosszat, az élet szépségeit és árnyoldalait, találkozik az igaz barátsággal (Otto személyében), a szerelemmel (a szép lány alakjában) és a halállal is (anyja elvesztésekor). Az író kisvárosa névtelen, a szereplőket viszont megnevezi, többüknek Oskar maga ad humoros nevet.

A regény hangulata alapvetően optimista, némi szomorúsággal színezve. Előfordulnak vicces jelenetek is, bár Oskar inkább

a szomorúságra fókuszál: síró gyermekek, elmagányosodott öregek, részeges hajléktalanok. Főhősünk a maga módján és eszközeivel igyekszik rajtuk segíteni, fényt hozni az életükbe. A régi, már nem működő kórház épületében érzi jól magát, az lesz a „*munkahelye*”, a főorvos szobájából intézi ügyeit a még működő telefonon. Kitakarítja az épület nagy részét, mert nehezen viseli el a rendetlenséget. Másik kedvenc helye a könyvtár, ahol válogatás nélkül olvas mindenféle könyvet Shakespeare-től Ibsenig, és levelezés útján egy jó barátot is szerez a környezetvédő doktorandusz, Otto személyében.

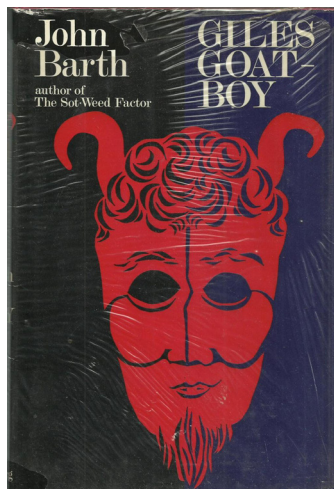
Hőse rövid, tömör jellemzését az író Arvid lelkésszel mondatja el: *„Neked, Oskar, lássuk be, sok témában hiányzik az objektív tudásod... az objektív tudás hiányát szubjektív látásmóddal helyettesíted. Ez eredeti, és a te esetedben egyáltalán nem hiányosság... Nem tartozol a valósághoz.”*

A regény végén Oskar valóságos hétköznapi hőssé emelkedik, megszeretik az emberek, hisz fényt, örömet visz az életükbe, ismeretleneket hoz össze, és végül mindenkinek hiányozni fog, amikor saját útjára indul a nagybetűs életbe. Utoljára még felhívja a *„fénysebesség telefonszámát”*, és most először, mintegy búcsúzás- és útravalóként, emberi hang válaszol neki. Végül életfilozófiája is kialakul: *„... ez az, amit az életemmel csinálni akarok – együtt menetelni a barátaimmal, és a világ számára értékes dolgokat tenni.”*

Vasi Szabó János

Egyetemi Föld

John Barth (1930–2024), a tavaly elhunyt, matuzsálemi kort megért amerikai novellista, regényíró hosszú pályáját realistiként kezdte, majd posztmodern ikonná vált, aztán saját metafikciós stílusában alkotott, végül egyetemi esszéíró lett belőle. Dolgozatom a spekulatív irodalmi stílusba is sorolható impozáns negyedik regényével, a *Giles Goat-Boy: or, The Revised New Syllabus* cíművel foglalkozik.

A könyv alternatív, sőt inkább allegorikus világban játszódik, amelyben az egész Föld egyetlen egyetem, ahol országok helyett főiskolák, elnökök és királyok helyett kancellárok és dékánok, vallási vezetők helyett „nagyoktatók” szerepelnek. A nyugati és a keleti világ a „Nyugati Campus” és a „Keleti Campus”. A háborúk nem mások, mint „lázadások”. A történet idején az egyetem belekeveredett a „Csendes lázadásba”, azaz a hidegháborúba. Is-ten ugyan az „alapító”, ám történetünk idején a természetfölöttit jelentős kétségek kísérik a modernizálódó univerzitásban. De fölbukkan egy újfajta „istenszerű” lény is: a WESCAC, a West Campus Automatic Computer, egy inhumán intelligencia, szuperszámítógép, amely szinte totalitárius hatalmat gyakorol a New Tammany College (Egyesült Államok) embereinek hétköznapi felett, és uralja a nukleáris fegyverek e világváltoztatának arzenálját, egyfajta elektromágneses impulzust, amely tömegeket képes irányítani ellenőrzött és célzott módon.

Ebbe a barthi multiverzumba születik bele a főhős, ahogy a szerző írja róla: „...*Giles Goat-Boy*, ki egy óriási, a világra kiterjedő egyetem egyik kísérleti állattartó gazdaságának kecskéi

közt nevelkedett, a vándorhős szerepét vállalja magára: egy mitikus hőst. Ez nem bensőjéből fakadó, ám Gilesnek le kell szállnia a tudás és a rend campusába. Közel nyolcszáz oldal után a legfontosabb dolog, amit megtanul, az, hogy amit megtanult, azt nem lehet megtanítani: amikor megpróbálja kifejtetni a ki-mondhatatlant, az igazságait elferdítik, félreértelmezik, elárulják...” Eddig klasszikusan messiási sors a szanta kisfiúé, és persze van egy öreg mentora is, Max Spielman, aki kecskepásztorként él, ám egykor nagy tudós volt – amolyan Einstein és Jung-keverék. Most elkíséri vándorútján a WESCAC-nak otthont adó épülethez merészkedő fiút. Spielman tervezte a szuperszámítógépet, és most Giles révén akarja újraprogramozni, hogy véget vessen a hidegháborúnak. Az utazás során a legényke számos sztereotip karakterrel találkozik, egyre bizarrabb kalandokban van része. A „kecskefiú” állati ártatlanságáról szóló gyöngéd és mulatságos beszámolók nyitnak utat az ironikus fordulatok sorának. Ezt erősíti Barth álarchaikus prózája: itt minden szó és mondat a helyén van, és bár szatírának tűnik, ahogy a naiv, az emberi szokásokat a kecskék életéből vett téves párhuzamokkal fejezi ki, és főszereplő szájába adja. Barth nevetésre ingerlő szójátékai ellenére az olvasó inkább megkedveli az egyszerűségben is zseniális, komoly gyereket.

Az író komikus és egyedi szemüvegén keresztül – furcsán, de azt hiszem, szándékosan – olyan történetet produkál, amely alapvetően izgalmas kalandmeseként működik, tele kinyilatkoztatásokkal, fordulatokkal és rejtélyes sorsokkal. Lehet, hogy a kecskefiút nevetséges figurának szánja, de parodisztikus közelítése a hősmítoszhoz nem annyira aláássa, mint inkább kivonja azt a fojtogató pátosz szükségtelen légköréből.

Bár a hidegháborús forгатatókönyv uralja az egyetemi politika nagy részét, narratív jelentősége főként Max Spielman visszaemlékezésére korlátozódik, és ez Giles születése előtti eseményekről szól. Utóbbi utazásán a WESCAC szinte jóindulatú jelenlétként viselkedik, nem véletlenül. Valójában az elbeszélői feszültség nagy része nem a hidegháborús allegóriából fakad, hanem Giles

és a rejtélyes Harold Bray rivalizálásából – aki egy másik versenyző a Grand Tutor tiszteletdíj elnyeréséért.

Az utolsó néhány száz oldal lényegében ugyanazon művelet három különböző lelkiállapotban történő megismétlése. Miután bebizonyosodott, hogy Giles a „nagy tanító”, körbejárja a tanácsokat a New Tammany College-ban, kinyilatkoztatásainak katasztrofális következményei vannak, ő végül egyfajta spirituális ébredést tapasztal, és ezt követően javasolja tanítványainak: tegyék az ellenkezőjét annak, amit korábban mondott. Ám ez sem működik egészen... Egy újabb spirituális élményt követően nyilatkoztatja ki a harmadik hitvallást, amely az első kettőnek valamiféle szintézise, és a könyv csúcspontján egyfajta transzcendens, misztikus egységet teremt mindennel, ami a „nyugati” gondolkodásmódot ötvözi a „minden mástól” eltérő gondolkodásmóddal. Gyakorlatilag Giles két sikertelen prédikációs kísérlete: a tézis és az antitézis, amelyek végül megtalálják a transzcendenciát a szintézisben. A jelenetek túlságosan programszerűek. Szomorú látni, hogy Giles, aki idáig olyan talpraesett és artikulált – még ha ártatlan és kissé együgyű is – egy sor kifigurázott filozófus szócsövévé süllyed. (Karl Marx talán forog a sírjában.)

Ha a mű *fejlődésregénynek tekinthető*, úgy az egyes karakterek fokozatos szocializációját mutatja be. A kecskék nevelte messiási vad, George Giles arra törekszik, hogy az egyetem új „nagyoktatója” legyen, és újraprogramozza a WESCAC-ot. De valójában Giles az, akit átprogramoznak. Ha egy Bildungsroman klasszikus formáját követjük a regény a hős identitásának eltűnésével ér véget: az beépül a számítógép összetett gépezetébe. Az Axis Mundi mélyén, a számítógép gyomrában George benyújtja diákigazolványát a WESCAC-nak. Ezáltal elveszti a nevét, és „Alapító” néven jelenik meg.

A „tananyag” üzenete kétértelmű – kivéve talán azt, hogy az abszolútumok nem ismerhetők fel, hogy a gondolkodás szenvedély, és az legszenvedélyesebb humorban fejeződik ki, és nélkülük a világ a pokolra kerül. Persze, nem fog odajutni, mert – Barth tanár úr bebizonyítja – a régi viccek soha nem halnak meg,

csak „ugrásra készen” várnak a feltámadásra. Az író megalkotta humor – egzisztenciális, politikai, nyelvi, irodalmi konvenciók és azok paródiái – többek között Juvenalis, Rabelais, Sterne, Swift műveire utal.

Barth regénye nem science fiction, de nem is posztmodern. Szatirikus metafikciója arra keresi a választ, hol kapcsolódik a tudomány a vallásos hithez. Meglepően kortársnak érezzük ezt a spekulatív fikciót, mely azt is példázza, hogyan építhető be egy adott szöveggörnyezetben a szépirodalmi textus a modern világ mítoszaiba.

Fodor Miklós

Elhagyott Éden

*Íj a világ,
pillanat a húr;
magam a vessző.
Ki célra tart, az a Világteremtő.
(Zöldy Pál: Táltosének – részlet)*

A költői révületről, mely a kezdet

Révületről beszélek, mert Zöldy Pál versei bár világba szövöttek – onnan indulnak, oda érkeznek –, mégis ama szellemi terek, melyeket sejtelmesen bejárnak, nem evilági jelentéseket, sugallatokat hoznak. A kötetben négy képverset is találunk, melyek mindegyike a borról, a borivásról és ezek szertartásos, elmélyült jelentéseiről szólnak. A bor: kezdet ahhoz, hogy a lélekkel – hatása alatt – bármi történjen. A bor *tabula rasát* hoz létre. „A / magány hűvös levegőjétől / fénylő homlokod: letörölt / írótabla”. Az üres tábla, mint jelkép, arra utal, hogy a lélek visszahúzódik a világból a világ-előtti homálylásba. Ez analóg a teremtés előtti állapottal. A teremtést közvetlenül megelőző létállapot lényegi eleme Zöldy Pál *Civilben (zsebre gyúrt glóriával)* című kötetének (Cédrus Művészeti Alapítvány 2024), erre többször visszatérek még. A bor az újrakezdés elindítója, a bor sziklából fakad, mint Mózes pálcája révén a víz, a bor sorsforraló, mint egy jelképes üst, melyben a sorsvonalak megolvadnak és átalakíthatóvá válnak – mindegyik borjelentésnek kapcsolata van a teremtéssel, mely nemlétből létbe való átmenetet jelent: képlékeny, alakuló lélekállapot. A bor a történelmi idők súlyát is hordozni képes, talán mert igen régóta élünk vele: „évszázadok könyökölnek” az asztalon, melyen áll.

A lírai én – és így az olvasó is –, míg a vers kibomlik, míg a versben elmélyed, egyesül a titokkal, mely nem megosztható. Ez

az ellentmondás: az elbeszélhetőség lehetetlensége, ámde mégis akarása szintén fontos motívuma a költőnek. Arról, ami a legfontosabb, hírt hoz, bár jelzi, hogy e hír – a túli érintése – természetének lényegéhez tartozik, hogy titokba burkolt. Csak ha a titokérzet megmarad a befogadóban, akkor van esélye arra, hogy egyesüljön a titok kapuja mögött várakozóval (bármilyen legyen is az).

Valami az alaktalanból teremteni sarkall

A költői révülés a teremtés kezdete felé visz: ahol a 'még éppen nem' átlendül a 'már éppen igen'-be. Az értelem számára elgondolhatatlan és elképzelhetetlen a 'teremtés előtti idő', a létezés hiánya, hiszen mindenkor a tapasztalás szilárd és megszokott világa vesz körül minket. Ugyanakkor, ha azt érezzük, mintha e mögött a megszokott szilárdság mögött lesben álló erők lapulnának, melyek létrehozzák, fenntartják, formálják őt, akkor ősi vallásos képzetekhez és érzésekhez jutunk, mintegy archaizálódunk, és egy képlékenyebb, gomolygóbb létérzékeléshez érkezünk. Ebben az archaikus, révült állapotban születnek Zöldy Pál sejtelmes, jelképes, misztikusságra hajló versei és miniatúrái. A versek képi-gondolati szövetét szakadozottnak, kihagyásosnak érzékelem, a benne rejlő értelmet ellentmondásosnak, az ellentmondásokat viszont oly réseknek, melyeken valami homályosan gomolygó, világon túli hangulat árad felénk.

A szó, a vers a kezdetet közvetlenül megelőző, vemhes állapotot célozza. Ez az állapot nyugtalan, bizonytalan, némi szorongással fűszerezett, sötétben fénylő. Egyszerre akarja átszínezni, újrateremteni és elveszejteni vagy némaságba fojtani az én-t. Ebben a gomolygó lét-és-nemlét-egyszerre lélekállapotban válik termékennyé az alkotó: miközben megteremtődnek a szövegek, mintegy a teremtés előttisége tojásbéja a fenekükön marad: emlékeznek és visszautalnak arra az állapotra, amikor még nem voltak, de már készülődtek életbe lépni. A költői szó létbe érkezése kitüntetett pillanat: tökéletlen, de szent. A teremtés előtti-közeli

állapotnak (áldott káosznak is nevezhetném) kifejezője a tenger, a homok, a csend, a mozdulatlan áramlás, az iránytalan ringás. „Csak ring, ring, ring a világ / se fönt, se lent / csak föl, csak le / gyöngyöző tánc” (*Mert nincs idő*). Ebben az idézetben a ringás vált hangsúlyossá. Ez utalhat egy csónakra a tengeren, a magzat-állapotra, utalhat a bölcsőre is. Ha a tengerre, akkor az életet méhében hordozó őstenger juthat eszünkbe. Az anyaméhben vagy bölcsőben ringó magzat vagy gyermek is olyan állapotra utal, mely még nagyon közel van a teremtdéshez. A ringás esetében talán a legfontosabb jelentéstartalom az iránytalanság, a sehova sem tartás. Később majd látni fogjuk, hogy a valahova való elindulás, a céltételezés lesz az emberi minőség Kertből kiszakadt, lényegi lélek-állapota. „És a nyílt tengeren most egyszerre / azt veszed észre, hogy sehol egy sziget” (*Mondd*). A versek emlékeznek a teremtés előttre, amikor még nem voltak ők sem, mint szavak, és azok a dolgok sem, amiket a szavak megneveznek. És ez az előtterség a létben, ez az iránytalan ködgomolygás: ható erő. Dilemma elé állít: visszahív a teremtés előtt-be, miközben azt érezteti, hogy ezt teremtéssel ellensúlyozhatod. Az én talajvesztése, irányvesztése, mely szorongó hangulat, egyben lehetőség az iránykijelölésre és az átalakulásra is.

A (szent) történet – a káoszból, alaktalanból való időt álló alakformálás –, és ebből következően a (szent) megszólalás paradoxona, hogy „a kimondhatatlant / csak kimondhatatlan érintheti. / De a te dolgod nem is az, / hogy róla – beszélj. (...) Hallgass, várj, / hogy készen találjon, / s megszólal.” (*Ami elmondható*). A lényeg csak ellentétekben fejezhető ki: az alkotó én aktívan passzív állapotba kell, hogy kerüljön. Ami a versekben megfogalmazódik, azt a teremtető hatalom ölébe kuporodó én mormolja vagy inkább álmodja, hiszen végső soron nem ő beszél. Aki beszél, kimondhatatlan, amit elmond, kimondhatatlan, a révült állapotba jutott költő ennek ellenére, ezt tudva: szóvá tesz. Beszéde nem csak az, amit pozitívan elmond, hanem az is, amit a szavak közötti csendek kirajzolnak: a negatív oldal. Egyszerre foghatóvá tenni a lét színét és fonákját abszurd vállalkozás, itt

mégis ez kísértetik. S ha valóban megtörténik, akkor valamiféle ősi szentség nyilatkozik meg a lélekben.

A költői énszerkezeti kettősség

A költői én kettős szerkezetét már rögtön a kötet címében tetten érhetjük: „civil” és nem civil. A civil-ség azt jelenti, hogy az én-nek van egy világi, ismert szerepe. Ám ez a szerep egy átöltözött, konszolidált jelmez csupán, nem is annyira lényegi, mint a másik. A másik, a lényegi a versekben meghatározatlan (eltitkolt?) marad, a miniatúrák viszont pontosabban lefestik. Itt valamifajta szent állapotot jelent, ’rejtetten és némileg profán módon glóriás’-t, hisz micsoda dolog ’zsebre gyúrni a glóriát’?! A civil én-rész alkalmazkodik a világhoz, a (rejtetten) glóriás én-rész isteni sugallatot hímez a világba. A képet, mely szerint a glóriát zsebre gyúrta a lírai én, úgy értelmezem, hogy vállalja az elhívatottságot, a különlegeséget, nem dobja el, bár nem is hirdeti magáról: ez egy csendes, szerény de tudatos vállalás csak a költő világába beavatottak számára fenntartva, illetéktelenek előtt elrejtve.

E sajátos kettős szerkezet az én-t „átutazó”-vá teszi: eredete az ég, iránya a föld. Kettősségéből adódóan nem magától értendő számára sem a földön tájékozódni, sem az égbe visszatérni: „nem vagyok itthon a földön / talán odatalálok / talán vissza / föl” (*Átutazóban*). A „talán” szó jelzi a bizonytalanságot, én azonban úgy látom, ebben a költészetben hangsúlyosabb az én-nek az a gondja, hogy itt ebben a világban nem evilágiságát mégis megélje. Másként fogalmazva: a glóriát mégiscsak szeretné elhelyezni a világban, ha éppen a zsebében, akkor ott. Erre a kérdésre még visszatérek.

Az én-szerkezeti kettősség a fájdalom lehetőségét is hordozza. Nem az fáj elsősorban, hogy elveszett örökre az éden, az egység, és az embervilág meglehetősen szakadozott állapotba jutott (bár ez is), hanem az okoz fájdalmat, hogy a lírai én megpróbálja szörtságából egyé alkotni mégis az elveszettet, és ez

sebződés nélkül, nem megy: „Alkonyodik / a tükör vakuló szilánkjait / markolva / vér serked tenyerünkéből” (*Még*). Érdeemes elidőzni ennél a gazdag költői képnél! Az alkony az elmúlásra utal, e természeti jelenség megágyaz a lelki történet hangulatának. A tükör szilánkokra tört valamikor. A tükröt érthetem így: az a szem, melyen keresztül a világot az ember látja. Tükör által homályosan – mondja Pál apostol, és Zöldy Pál ezt még fokozza: a tükör szilánkosra tört, és itt sem áll meg: vakul. Összeszedni a vakuló szilánkokat, eggyé illeszteni, ez lenne a gyógyító-gyógyuló folyamat, ezáltal létrejönne az egészség, az egészben látás lehetősége, bár még így is csak tükör által. Micsoda sziszifuszi munka, és a sebződés garantált! A fájdalom beköszöntének egy másik oka az, hogy az ember nem illeszkedik a teremtésbe. Megtörnek rajta a lét szabályos, egyöntetű, hatalmas hullámai, szabálytalanságok, furcsaságok keletkeznek. A lét sérül. „Belénk ütközve / fölajdul / az Isten” (*Isten partja*). Ha az Isten is felajdul, nemcsak a lét, akkor az ő jajongását morális kétségnek is tekinthetjük. Hiszen az Isten a léthez képest intelligens létezőnek tekinti a hagyomány, ő látja az embert bűnös kérkedéseiben, nagyzási hóbortjaiban, megütköztető viselkedéseiben. És ez részben legalábbis a Teremtő és egyben Atya felelőssége is, nemcsak az emberé. Paradoxnak tűnik, de az ember számára épp bűne az, ami tudatosíthatja a végtelen létet és az isteni intelligenciát, mert épp a bűn az, amin megtörnek és ezáltal érezhetővé válik a végtelen lét és Isten. Ha nem volna bűn, az ember belesimulna a léthullámzásba, észrevétlenül és feltűnés nélkül. „Csak jajgatás mérheti / a mérhetetlent / fájdalom turzásai a parton” (*Mert nincs idő*).

Miért ír a költő? Ebben a létszerkezeti kettősségben – civil és glóriás – az írás, a mondás igényét leginkább talán a fájdalom motiválja. A civil életet élő én-rész és a glóriás én-rész súrlódása: akár mint a léthullámokban okozott törés fájdalma, akár az emberi szakadozottság egész-szé gyógyításának igénye és az ebből adódó sebződés. A költői szó, ha lélekgyógyító, ha lélekvarázsló, és ha e gyógyítást-gyógyulást a teremtést megelőző állapotban való megmerülés és visszatérés táltos-révületes élményéből sejti kibomlani,

akkor valamennyire varázsigévé válik. A szó a versvilágon belül nyit és zár: „Míg írsz, / egy résnyire még mindig / nyitva mögötted az ajtó. / Amiért indultál / a szavak körén is túl / beljebb van. / De nyitva van mögötted az ajtó / s nem vagy magad / míg írsz. / Csukd be az ajtót.” A versírás a glóriás én-részhez tartozik, és úgy tűnik, az alkotás idejére teljesen ki kell zárnia a civil én-részt.

A civil én-rész kizárása a világ kizárását is jelenti. Ennek a világkizárásnak a felfokozott képe a világpusztulás, mint lehetőség. Erre a kérdésre még visszatérek, itt csak azt jegyezném meg, hogy csak a világégés lezajlása után születhet meg az igazi én, mely már nem hordozza a létszerkezeti kettősséget: „Csak kiszáradt fa / parazsán / lehetek / én.” (*Na, de hová lettek az evezők?!).* E gondolat – az én-szerkezeti kettősség vágyott megszűnése – egy másik megfogalmazását az én apoteózisának nevezhetnénk: „Majd ha a Mester / keze egy fúgába / engem is belesző / levegőt lehelve belém / boldogan fog nyelvem / zengeni az áradattal / harmóniában együtt / de saját hangot adva / mely szárnyal magában is / egyedül / s többé nem fogok / száradni a sípok sorában / hangtalan, kitöltetlenül.” (*Hangtalan*). Az apoteózis fogalmát némileg tágan, az Istennel való eggyé válás misztikus eseményeként értem. A hasonlat, melynek keretében ez a szakrális esemény lezajlik, egy templomi orgonán megszólaló fúga. Az orgonát Isten szólaltatja meg, s az én magát szerényen egy sípnak tekinti a sípok társaságában. A lényeg ebben az eseményben az, hogy létrejön az eddig hiányolt harmónia, mely harmóniának a származása a teremtető szándékban van. A harmónia összefügg az egység-érzettel, ami itt azt jelenti, hogy a sípok, mint emberek működése összehangolt, nem individualisztikusan-szabadon egymással súrlódó. A zene a művészetek közül talán a legalkalmasabb abból a szempontból, hogy kifejezzon valamiféle individualitás alatti közös zengést, hullámozást, ringást. Ezáltal megidézve a közvetlen teremtetés előtti-utáni hangulatot. Ezen apoteózis egy extatikusan vágyteljesült rövid időtartam költői rögzítése: ez az, ami az élt valóságban elveszett, és pillanatnyilag csak efféle röpke, művészileg hangolt időtartamokra élhető át újra és újra.

A világban meglátott, megélt abszurd jelenségek – ellentmondások, ellentétek – felhajtó erejénél fogva egy másik síkon, egy szent téridőben történik valami a lélekkel. Úgy vélem, e költészet szándéka, hogy a mindig különös-szimbolikus verstörténések a megfoghatatlan, titokba burkolózó de sejtelemszerűen felhevíthető emberi, képlékeny-teremtő lényegre utaljanak, oda vonzanak, a költői szavak vegyék fel a tökéletlen, gyenge, esendő, mégis elnyomhatatlanul emlékező, vágyódó-akaráó lélek formáját, mutassanak túl is rajta.

Az ember világban való lényegi hiánya

Az ég, az éden, az Istennel való harmónia, az egység – ez az, ami elveszett a múltban, mégis ez az, ami a lélek termőtalajából kiirthatatlan, ott fellelhető és felhevíthető. A költői vágy és feladat az, hogy azokban a résekben, melyeket a versek ütnek a csendre, fénylésként, bájoló hangulatként feltűnjön valami túlvilági: „*Sorsom – rést ütni / a csendre / és nem fénni át rajta*”. Civil siker és sikertelenség sajátos egyensúlya, dinamikája érvényesül nem egy versben, míg a sejtelemszerű glória a szavak között mindig megjelenik. Hogyan lehet rést ütni a csendre? Az abszurd erejénél fogva – mondanám Kierkegaarddal. A csend itt a teremtés előtti állapot fojtó-némító, elzárkózó hatására utal. Így a vers-rés ezt az ellenállást törné át. A résen át betekinthet a lélek a túli világba, a túli is átszűrődhet ide. Az viszont lehetetlen, hogy a lírai én átjáróként használja a réseket, melyeket saját verseivel üt. Érezzük az ellentétben a feszültséget, de mint jeleztem, épp az ilyen típusú sokszor talányos ellentétességek adják Zöldy Pál verseinek felhajtó erejét.

Az embervilág elhagyta édenét. Elhagyta az Isten általi gondoskodás és felügyelet állapotát, mely egyet jelentett a Vele és általában a léttel való egységérzettel. Jóllehet az ember hagyta el Istenét, mégis világa vált Isten nélkülivé és ekként elhagyatottá: „a Világ / elhagyottan izzik / míg majd lángot vetve / darabokra

szakad” (*Hiába*). Felrémlik az istenítélet, az apokaliptika lehetősége: „akkor / megnémultak a fények / szűkülve törtek elő / zugaikból az árnyak / majd / egyszerre mind a négy sarkán / gyulladt ki a világ” (*A szemtanú látomása*). Az utolsó idők lényegi vonásai a következők: a jó elnémul, minden elsötétül, az árnyak, melyeket eddig elzárt, titkolt zugok rejtettek, ellenőrizhetetlenül szabados, sőt, gátlástalan életet kezdenek élni. Az embervilág minden oldalról égni kezd. A végítélet egy másik képe a templomok összeomlását vizionálja: „Csak / nehogy / a végén még énrám / dőljenek a templomok! (...) én a vihar maga, az vagyok. Isten / télikabátja, melyet hazatérve a sarokba / dob.” E révült látomás szerint egy mindent átformáló – először romboló, ám mivel eredete Isten, később feltehetően teremtő – átalakulás készül. Hogy épp a templomok omlását látjuk, ez a szentség őrhelyeinek pusztulását jelenti. Ha ezek az őrhelyek elpusztulnak, esélye sem lesz az embereknek arra, hogy az elhagyott Édent, a Kertet magukban felidézzék, így az egyensúly lehetősége egység-érzet és szakadozottság-érzet között végleg elvész. A mindent romba döntő vihar középpontjában érzi magát a költői én. Isten, a vihar gerjesztője, helyezte oda. Ám úgy tűnik, e látomás nem a szorongás fokozása, hanem a játékoság felé mozdul el. A lírai én fennkölt, de ijesztő szerepe egy szempillantás alatt véget ér: hiszen ő csak egy eszköz Isten kezében, egy kabát, amit, ha az Úrnak nincs szüksége rá többé, sarokba hajít... A *Ninive* című versben Jónással azonosul a költő, ám itt sem jutunk el az ítéletig, a prófétai várakozó pozíció kerül fókuszba, mely a lírai én és Isten viszonyáról szól: a megbízatás megvan, a tényleges küldés viszont egyre késik, amikor végre megérkezik, már belefáradt és bele is rémült a feladatba a lírai én. „És most, amikor / belefáradtam, már nincs / mit mondanom, most / küldöd ide ezt a / rémisztő Cetet?” Isten abszolút hatalom, azt tesz, amit jónak lát, és akkor, amikor jónak látja. A költői én teljes mértékben kiszolgáltatott ennek az akaratnak. Híve lenne, követné a parancsait, mindazonáltal, úgy tűnik, túl sok tiszteletet, elismerést, egyáltalán foglalkozást nem kap a Megbízótól. Ezt a kvázi-prófétai helyzetet némi keserűség-

gel, riadalommal és némi játékos öniróniával veszi tudomásul a költői én.

Az emberi világ elhagyatott. Az elhagyatottság: szakrális hiány. A szakralitás valamifajta egység-érzet és jelenlét volna. Olyan én-állapot, mely nem érzi magát hiányállapotban, ebből következően nincs benne törekvés valami felé, nem akar másmilyen lenni, amint amilyen. „Együtt ültünk (...) / a mozdulatlan áramlásban / fölgöngyözőtt bennünk a csend / s megpihent arcunkon / mi voltunk a part / mélység és magasság / még nem hittünk / nem reméltünk / nem szerettünk / mert jelen voltunk.” (*Még*). A lírai én, felismervén e hiány-állapotot, verseivel – glória-tudattal a zsebében – mintha orvosolni vágná, ám e törekvése, úgy tűnik, sikertelen marad a civil világban, és felrémlik a világ végpusztulása... Mindazáltal mint versbe írt szándék, úgy vélem, mindenek dacára mégiscsak megtörténik a jóvá tétel. Ezért válhatnak a versek a szakralitás – a teremtmődő egész-ség – szellemi-lelki forrásaivá.

A miniatűrök sorshelyzetek példázatai

Zöldy Pál *Civilben (zsebre gyűrt glóriával)* című kötete verseket és miniatűrakat tartalmaz. Eddig verseiről beszéltem. A miniatűrök nagyon rövid elbeszélések, melyek a főhősök lényegi sorshelyzeteinek példázatai. E sorshelyzetek mindig feloldhatatlan ellentéteket, feszültségeket hordoznak. E döntően lelki drámákat érzékelteti a rövid kifejtés során a szerző, ez válik átélhetővé és elgondolhatóvá a befogadó számára. Két miniatűrát veszek az elemző-értelmező figyelem fókuszába.

Az első – címe *És az ember* – főszereplője Ádám, aki nemcsak egy bibliai (mitikus) történet főszereplője, hanem minden ember, sőt, az emberi civilizáció sorsának lényegi kifejezője: „amennyire ő jelen volt az Éden kertjében, annyira bennünk is jelen van”. A darab és az ádami léthelyzet kulcsszavai meglátásom szerint a következők: Éden (Kert), Saját Akarat, „nem olyan” tehát „olyan-

ná lenni”, két Kapu között, Idő, Kényszerű Következmény, Halál (nemcsak egyéni értelemben), Út, Szeretet, mint Emlékeztető, mint Forrás, a Túllépés képessége, Kétség, Megismerés (Tudás Fája), Logika, Intuíció, Visszahódítás. Hogyan függnek össze ezek a fogalmak létszerkezeti szempontból értelmezve?

Értelmezésem egyik fő fogalma az emberi lét-szerkezeti vagy én-szerkezeti kettősség. E kettősség nem eredendő ebben a világképben. Az eredendő lét-állapot: az egység. Az egység saját akaratból történő elhagyása – „a maga akaratából indult” – hozza létre a kettősséget. A kettősség lényege az, hogy az egység egyrészt a valóságban nem létezik, helyette töredezettség van, másrészt viszont az egység, mint vágy, mint irány, mely felé haladni szeretne az én és általában az emberi faj, nagyon is létezik a tudat mélyén kiirthatatlanul.

Mi az oka annak, hogy az ember elhagyta a Kertet, az Édent, az egységet? Egy tudati elem megjelenése tette egyáltalán lehetővé. E tudati elem egy felismerés: „nem olyan” vagyok, mint... E felismerésből következett az akarat megszületése: „olyan akart lenni”, mint... A miniatúra háttérét képező bibliai, úgynevezett „bűnbeesés”-történet – figyelem, a miniatúrában a bűn fogalma nem játszik szerepet! – szerint az Úr mond ki hasonlót a végzetes tett után: „Íme, az ember olyanná lett, mint miközülünk egy”. Zöldy Pál némileg átárnyalja az eredeti történetet: a nem-hasonlóság felismerését nem következménynek, hanem indító felismerésnek tekinti. Nála a ’nem olyan, de olyan akar lenni’ meghasadt (kettős) én-állapot nem az emberhez képest külső, isteni megálapítás, hanem ismeretlen eredetű belső kialakulás.

A ’nem vagyok olyan (mint az istenek vagy angyalok), ebből következően olyan akarok lenni’ – úgy tűnik – kiirthatatlan kettősség-tudattá vált az emberben, miután megszületett benne. Egyéni életútját és civilizációjának történelmi sorsát egyaránt ezen egységtudat és valóságos egységhiány feszültsége határozza meg. E tudat visszavonhatatlanságát „kényszerű következmény”-nek tartja e miniatúra, melyet a Kert kapujában lángpallossal álló kerubok mitikus képe illusztrál. Az ember két kapu közé szorult,

ez a sorsa: az Egységbe nem térhet vissza, a Halál kapuja felé viszont közelít. Hogy a halál mit jelent, nem tudható: „A halál máig is úgy áll előttünk, mint egy örökké nyitott, de sötét kaputorok – aztán, hogy ez a sötét, amit mi annak látunk, az valóság-e vagy csak a titkok függőnye, majd kiderül.”

A mitikus Ádám, a lényegi ember, a Tudás Fájáról evett e miniatúra szerint is, ám ez nem a jó és rossz tudásának fája volt, mint az eredeti bibliai történetben, hanem a megismerés fája. A 'megismerés vágya' az a kulcsfogalom, mely az embert az útján tovább és tovább lendíti. A cél pedig az eredeti egység-állapot visszahódítása „lépésről lépésre, keservesen”. E gondolatmenetből logikusan az következik – bár nincs kimondva –, hogy a vágyott cél-állapot abban különbözik az elhagyott eredeti állapottól, hogy tudatos. A részletekbe menő tudatosságnak pedig az lenne a hozadéka, hogy stabilizálná a jót. A megismerés motorja a lélekben őrzött Éden: „Ami mégis segít továbblépni, az a szívünkben őrzött szilánk – melynek léte ugyan kétség, de lényege az egykori egység bizonyítéka.” A megismerés módszere a logika. A logika pilléreit azonban az intuíció adja. Az intuíció pedig valami kapott, valami adatott. A lélekben rejtélyesen őrzött, hajdani egység misztikus üzenete. Az intuíció jelenségéről a következőt olvassuk. „A bennünk levő forrás tükrén átfutó felhő vagy borzongás, jel vagy legbensőnk óvatlan kitörése – az a legbensőnk, ami még akkor az egészből hasadt le, s amire már annyi mindenféle üledék rakódott.”

Az ember egyéni és civilizációs sorskényszere egyaránt az úton levés a hajdan elveszett, de lélekben rejtélyesen őrzött Egység megismerése felé. Az út nem valami adott, hanem a megismerés folyamatai által kiküszkődött. Ám e miniatúra végkicsengése szerint nincs biztosíték arra, hogy ez valóban út, hogy valóban vezet valamilyen cél felé... „Út nincs, csak mögöttünk, / ha ugyan út.”

Az *És az ember* című miniatúra Zöldy Pál költő-írói világképének emberre vonatkozó képzeit összegezte, a *Kötés* című miniatúrában, értelmezésem szerint, arra kapunk példáza-

tot, hogy személyes, művészi én-szerkezeti kettősségét miként értelmezi és éli meg.

Ezen miniatúrában ábrázolt lírai én otthona a pusztá, kedvenc időtöltése a lovaglás, kötődéseinek meghatározója a család és a törzsi közösség. Megéli a teljességet – „kerek volt a világ” –, mégis elhagyja otthonát, és a városba megy. Arra a kérdésre, „mi vonzott oly erővel a városba?”, nem tud válaszolni. A későbbiekben mégis érkezik két válasz: a 'különbnek lenni' érzete és e különbség bizonyításának vágya. Nincs válasz, de mégis van; van válasz, de még sincs – ez a gondolati feszültség Zöldy Pál művészi hatásának – képlékeny-termékeny bizonytalanság – egyik eleme. A lírai én pontosan tudja, hogy különb, mint a városi ember. Eleinte azt szeretné, ha a városi tömegek csodálnák benne ezt a pusztai többlet, ami egy más-lét többlete – „Közyönyös arccal vágattam el csodálóim előtt: hiába, mi, a pusztá fiai mégiscsak különbek vagyunk” –, a tömören ábrázolt sorsút szerint az elbeszélés végén már azt szeretné, ha a város eszközeivel, a város szakértői (elitje) számára is bizonyítani tudná különb-voltát.

A miniatúra sorstörténéseinek drámai feszültsége akkor keletkezik, amikor a lovardában a szakértők leszólják a főhőst, és arra szólítják fel, hogy a város eszközeivel – nyereg, szerszám – bizonyítsa tudományát. Ekkor kiderül, hogy a kétféle kultúra – pusztai illetve városi – összeegyeztethetetlen. Ami a pusztai létben természetes és működőképes, azt a város nem fogadja el, a pusztai ember viszont a város eszközeit nem tudja használni, nem szokott hozzá, nem tanulta meg. Egy messze vezető hasonlóság és különbség figyelhető meg abban, ahogy egymást látja a két kultúra: mindketten különbnek tartják magukat és világukat a másikénál, ez a hasonlóság, de míg a pusztá embere azt szeretné érezni és éreztetni, hogy ő különb, tehát magasabb szinten van, addig a város embere azt szeretné érezni és éreztetni, hogy a másik nála alacsonyabb rendű. A pusztai ember csodálatot szeretne kelteni a városiakban, és ennek felemelő hatását szeretné érezni, a városi ember meg akarja szégyeníteni, ki akarja nevetni a pusztait, a leértékelő hatás – a másik megsemmisülésének látványa – élményére vágyik.

Ebben az érzelmi feszültségben, mely a főhős számára megsegényítést és megsegényülést hozott, megszületik a tragikus, sőt, abszurd szándék: „bizonyítsam, amit biztosan tudok. S ami rajtam kívül senkinek se fontos”. Mit akar bizonyítani? Azt, hogy képes a városban, a város törvényei és módszerei szerint is megmutatni, hogy ő a különb, hisz képes megtanulni a lószerszámok elkészítését, azaz képes megnyerni a versenyt a város elvárásait teljesítve is. Ezen abszurd, csak önmaga számára értelmezhető, azaz én-jét önmagába záró szándék végrehajtása ahhoz vezet, hogy a főhős elidegenedik eredetétől, a pusztai világtól. Eredeti identitását elveszíti – „már emlékeim is cserben hagynak”. Ráadásul pontosan tudja, mit tesz, hogy számára a város világa feloldhatatlanul idegen marad, hogy közelgő döntése átokterhelt – az abszolút értékelő szempont által is negatív előjelű – terv kezdete. Mégis végre fogja hajtani: „Semmi közöm nyergekhez, zablákhöz, de tudom, mégis eljön az átkozott nap, amelyen saját műhelyem megnyitom.”

Zárszók (vagy nyitó szók?) a szerzőtől

AMINT

bezárod:

kívül maradtál.

Ha belül vagy:

kinyithatod.

NYOMOLVASÓ

Lábnyom vagyok

az idő homokján.

Isten uja nyoma rajtam

minden találkozás.

*ÉBREDÉS**A világ köröttem: gyűrött lepedő.**Nyugtalan álmomról beszél.**Vagy nyugtalanná teszi álmomat?*

Bodor Eszter Hanna

Szilánk és permet

*Elnéztem a nyárfákat
aznap délután. Fehéren
izzottak a szikár törzsek.
Az ágakon repeszdarabkák.
Hideg csillogással szítál
ereik közt a víz.
Alkony-kék gőz járta be
a telített állomást.
Aztán lassacskán kitisztult
az ég.*

Elnyugodott a füledt harc,
amit az elemek egymással
és önmagukkal vívnek.
Egyazon természet más-más
megnyilvánulásai.
Közelségük összeférhetetlen.

(...)

*Forró a peron, éget a beton.
Nincs kassza, vonaljegy.
Budapest-Ferencváros.
Pattogzó dombornyomott felirat:
„A pokol bugyrai...”*

kitárt erkélyajtón túl

*a holdsarló lángja mintha keresné
vándorló csillagait.
valahonnan ismerjük
egymást. és azt is, hogyan
lüktet a leszakadt fény.*

*kömény, koriander
íz, meg kapor és sáfrány.
az érzékelés nem tompul.*

*talán szüntelen keringünk
egyetlen kijelölt pályán.
keresztet rajzolnak
kifeszített fényszögek.*

*érintéseink mélyen
a bőrünkbe ivódnak.*

Kora reggel

*az erdeifenyő
mögül előtör
az első fénysugár*

*tisztán porzik
mint a frissen
hangolt húr*

*súlytalan szállnak
az aranyló
gyanta-szemcsék*

*kósza inda
a kávégőz*

*zaccból virágzik
illata*

*arcunkon
tónusok
elegyednek*

*az újrakezdés
törékeny
lehetőség*

BODOR ESZTER HANNA tanulmányait a KRE-BTK szabad bölcsészet-színháztudomány és a PPKE-BTK filozófia szakán végezte.

Írásait eddig a Helikon folyóirat publikálta.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** A NewYork-i hajléktalan; Menekülés
a valóság elől (versek)
- 4 **Polgár Vera:** Bogi vasárnapja (próza)
- 7 **Rakovszky Zsuzsa:** Őszi szonettek (vers)
- 9 **Losonczy Attila:** Dögevők (próza)
- 19 **Lőnhárt Melinda, Varga Melinda:** A piros öröm, ha vállig ér –
Autogén líra- és festményblokk
- 24 **Gerencsér Anna:** Crassula capitella (próza)
- 26 **Komán Attila:** Pétervári séta; Angyal a padon (versek)
- 29 **Főfai Rita:** Tartalak (próza)
- 32 **Székelyhidi Zsolt** versei **Méhes Károly** fotóihoz: Égő; Félő;
Kísérlet
- 37 **Juhász Tamás:** Lencséken át (próza)
- 50 **Lehóczky Ágnes:** Medencemonológok (versek)
- 61 **Nagy Zopán:** Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. IX. (próza)
- 65 **Charles Baudelaire:** Az ékszerek – **Szilágyi Ferenc Hubart**
versfordításai
- 75 **Edwin Morgan:** Münchausen báró meséiből, 4. rész –
Turczy István fordítása
- 81 **Békési János:** Szerelmem, Jókai (dráma)
- 109 **Piroska Katalin:** „Az egykori történetek ott téblábolnak a tudat
küszöbén...” (Böszörményi Zoltán: A rés)
- 116 **Bakonyi István:** Egy középkori polgár világa (Rónai Balázs
Zoltán: Egy középkori polgár)
- 119 **Muth Ágota Gizella:** „Csak egy egyszerű járókelő akarok lenni”
(Andris Kalnozols: Szólíts Naptárnak)
- 122 **Vasi Szabó János:** Egyetemi Föld (John Barth: Giles Goat-Boy: or,
The Revised New Syllabus)
- 126 **Fodor Miklós:** Elhagyott Éden (esszé)
- 140 **Bodor Eszter Hanna:** Szilánk és permet; kitárt erkélyajtón túl;
Kora reggel (debüt)

○ **Böszörményi Zoltán:**

A NewYork-i hajléktalan

○ **Polgár Vera:** Bogi vasárnapja

○ **Rakovszky Zsuzsa:** Őszi szonettek

○ **Losonczy Attila:** Dögevők

○ **Lőnhárt Melinda, Varga Melinda:**

A piros öröm, ha vállig ér –

Autogén líra- és festményblokk

○ **Gerencsér Anna:** Crassula capitella

○ **Komán Attila:** Pétervári séta

○ **Főfai Rita:** Tartalak

○ **Székelyhidi Zsolt** versei

Méhes Károly fotóihoz:

Égő; Félő; Kísérlet

○ **Juhász Tamás:** Lencséken át

○ **Lehóczky Ágnes:**

Medencemonológok

○ **Nagy Zopán:**

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. IX.

Charles Baudelaire: Az ékszerek –
Szilágyi Ferenc Hubart versfordításai

Edwin Morgan: Münchausen báró meséiből, 4. rész
– **Turczy István** fordítása

Békési János: Szerelmem, Jókai

Vincente Ferreira da Silva: Emberszárnyak –
Szakács István Péter fordítása

Fodor Miklós: Elhagyott Éden

Bodor Eszter Hanna:
Szilánk és permet; kitárt erkélyajtón túl; Kora reggel

**MAGYAR KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY**

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

**PETŐFI
KULTURÁLIS
ÜGYNÖKSÉG**